УДК 811.512.141=161.1'373.421(038)
ББК 81.2 Баш-4
У 77

Самохова Р.

Т ө ҙ ө ү с е һ е:
М. Аҡмулла исемендәге БДПУ профессоры,
филология фәндәре докторы *М. Ғ. Усманова.*

Р е ц е н з е н т т а р:
Р. Ғ. Аҙнағолов — филология фәндәре докторы, БДУ профессоры;
Ә. Р. Кәримова — Өфө ҡалаһы ҡала округы «Берҙәмлек»
лицейының башҡорт теле һәм әҙәбиәте уҡытыусыһы.

У 77 Башҡортса-русса синонимдар һүҙлеге. Башкирско-русский словарь синонимов / төҙ. М. Ғ. Усманова. — Өфө: Китап, 2010. — 176 бит.

ISBN 978-5-295-05054-1

Һүҙлек мәғәнәһе менән тулыһынса тап килгән йәки бер-береһенә яҡын булған 7 мең тирәһе синонимик рәттән тора. Синонимик рәткә бер төшөнсәне белдергән һүҙ, һүҙбәйләнеш һәм фразеологик берәмек берҙәй инә.

Һүҙлек яҙышҡанда, текст менән эшләгәндә бер үк һүҙҙе ҡабатламаҫ өсөн, уны мәғәнәһе буйынса икенсе һүҙ менән алыштырырға ҙур мөмкинлек бирә.

Синонимдарҙың башҡортса-русса һүҙлеге уҡыусыларға, уҡытыусыларға, яҙыусыларға, журналистарға, тәржемәселәргә, мөхәррирҙәргә, студенттарға, телде өйрәнеүселәргә һәм шулай уҡ башҡорт теле, уның байлығы менән ҡыҙыҡһыныусыларға тәғәйенләнә.

УДК 811.512.141=161.1'373.421 (038)
ТП — 078/10 ББК 81.2 Баш-4

ISBN 978-5-295-05054-1

© Усманова М. Ғ., 2010
© З. Биишева исемендәге Башҡортостан «Китап» нәшриәте, 2010

АВТОРҘАН

Башҡорт теленең башҡортса-русса синонимдар һүҙлеге телебеҙҙең иҫ киткес бай булыуын, айырым төшөнсәне төрлө яҡлап асып бирерҙәй һүҙҙәрҙең күплеген күрһәтә.

Һүҙлек ҡулланыусыһына теге йәки был төшөнсәне нисек дөрөҫ атарға йә текста булған һүҙ йәки һүҙбәйләнеште мәғәнәһенә тура килгән икенсе һүҙ менән алмаштырырға мөмкинлек бирә. Шуның өсөн дә ул, әҙәби тел нормаһы итеп ҡабул ителгән һүҙҙәр менән бер рәттән, башҡорт теленең диалекттарына ҡараған байтаҡ һүҙҙәрҙе лә үҙ эсенә ала. Улар, әлбиттә, сағыштырмаса әҙ.

Һүҙлектә баш һүҙ итеп алынған һүҙҙең аңлатмаһын һәм уның мәғәнәһен асып бирерҙәй миҫалдар килтереү кәрәк тип табылманы, шулай ҙа уның тәржемәһен биреү урынлы һаналды.

Һүҙлекте төҙөгәндә синонимик рәттә бер төшөнсәне белдергән һүҙҙәрҙең мәғәнәһе яғынан тулыһынса тап килеүе йәки уларҙың бик яҡын булыуынан сығып эш ителде. Улар араһындағы айырмалыҡ мәғәнә төҫмөрөндә йәки стиль яғынан ҡулланылышында ғына булырға мөмкин.

Билдәле булыуынса, бер үк төшөнсәне ябай һәм ҡушма һүҙ белдерергә мөмкин. Әйткәндәй, ҡушма һүҙҙәргә фразеологик берәмектәр ҙә инә. Һүҙҙәрҙе төшөнсә буйынса бер урынға туплау фразеологик берәмектәрҙең башҡорт телендә нимәнеңдер «бик күп», «артыҡ күп», «бик», «бигерәк», «ғәжәп шәп», «бик ныҡ», «бик ҡаты» һ. б. булыуын белдереү өсөн ҡулланылғанлығы асыҡланды. Быының сәбәбе асыҡ: фразеологик берәмектәр һүҙгә ҡарағанда образлыраҡ, экспрессивлыраҡ һәм эмоңиональ төҫкә лә байыраҡ. Мәҫәлән:

АРЫУ (уставать, утомляться, изнуряться) **хәлһеҙләнеү, талыу, талсығыу, әлһерәү, хәл бөтөү, йонсоу, анһылыу** *(диал.)*

ҠЫУАНЫУ (радоваться) **шатланыу, һөйөнөү, кинәнеү.**

«Башҡортса-русса синонимдар һүҙлеге»ндә 7 мең тирәһе синонимик рәт руссаға тәржемәһе менән бирелә. Был һүҙлек башҡорт телен бар нескәлектәре менән белергә теләүселәр өсөн ҡулайлы баҫма булыр.

Рус алфавиты

Аа	**Ее**	**Йй**	**Оо**	**Уу**	**Шш**	**Ээ**
Бб	**Ёё**	**Кк**	**Пп**	**Фф**	**Щщ**	**Юю**
Вв	**Жж**	**Лл**	**Рр**	**Хх**	**ъ**	**Яя**
Гг	**Зз**	**Мм**	**Сс**	**Цц**	**Ыы**	
Дд	**Ии**	**Нн**	**Тт**	**Чч**	**ь**	

Башҡорт алфавиты

Аа	**Ҙҙ**	**Йй**	**ң**	**ҫ**	**Һһ**	**Ыы**
Бб	**Ее**	**Кк**	**Оо**	**Тт**	**Цц**	**ь**
Вв	**Ёё**	**Ҡҡ**	**Өө**	**Уу**	**Чч**	**Ээ**
Гг	**Жж**	**Лл**	**Пп**	**Үү**	**Шш**	**Әә**
Ғғ	**Зз**	**Мм**	**Рр**	**Фф**	**Щщ**	**Юю**
Дд	**Ии**	**Нн**	**Сс**	**Хх**	**ъ**	**Яя**

А

АБАЙ (осторожный, осмотрительный — *о человеке*) **һаҡ, алдын-артын уйлаусан**

АБАЙ БУЛЫУ (быть осторожным, осмотрительным, принимать меры предосторожности) **һаҡ булыу, аң булыу, итәк-енде (итәксабыуҙы) йыйып йөрөү, һаҡланыу, һаҡ йөрөү, ҡарап йөрөү**

АБАЙЛАМАЙ *ҡар.* абайламаҫтан

АБАЙЛАМАҪТАН (нечаянно, невзначай) **абайламай, аңғармаҫтан, абайһыҙҙан, (һис) көтмәгәндә, һиҙмәгәндә, уйламаганда, ҡапылдан, яңылышлыҡ менән**

АБАЙЛАМАУ (не заметить, не видеть) **күрмәү, шәйләмәү, шәйләмәй ҡалыу, һиҙмәй ҡалыу, игтибарга алмау**

АБАЙЛАУ (замечать) **абайлап алыу, абайлап ҡалыу, аңғарыу, күреп ҡалыу, һиҙен ҡалыу, шәйләү**

АБАЙҺЫҘҘАН *ҡар.* абайламаҫтан

АБАЛАП ӨРӨҮ (бросаться, набрасываться с лаем — *о собаке*) **ярһып өрөү**

АБЗАЦ (абзац) **ҡыҙыл юл**

АБЗЫЙ *ҡар.* ағай

АБОРИГЕН (абориген) **берәй илдең төп халҡы, ерле халыҡ**

АБРУЙ (авторитет) **авторитет, дәрәжә, мәртәбә, баһа, кешенең абруйы, әйберҙең баһаһы үҫеү** *(диал.),* **баҙары артыу (үҫеү), баҙар** *(диал.)*

АБЫЙ *ҡар.* ағай

АБЫНА-ҺӨРЛӨГӘ (спотыкаясь) **абына-һөрөнә, эләгә-төртөлә, эләгә-йығыла, һөрлөгә-һөрлөгә**

АБЫНЫП ҺӨРЛӨГӨҮ (спотыкаться) **абынып-һөрөнөү, эләгеп йығылыу, эләгеп барып төшөү**

АБЫНЫУ (спотыкаться) **һөрлөгөү, һөрөнөү, эләгеү, эләгеп тәгәрәү, эләгеп тәгәрәп барып төшөү**

АВИАТОР (авиатор) **осоусы, летчик**

АВИАЦИЯ (авиация) **һауа флоты**

АВТОМАГИСТРАЛЬ (автомагистраль) **автострада**

АВТОМОБИЛЬ (автомобиль) **автомашина, машина**

АВТОР (автор) **яҙыусы, ижад итеүсе, башҡарыусы**

АВТОРИТЕТ *ҡар.* абруй

АВТОСТРАДА *ҡар.* автомагистраль

АГИТАЦИЯЛАУ (агитировать) **өндәү, өгөтләү**

АГРЕССОР (агрессор) **баҫҡынсы, илбаҫар**

АҒАЙ (дядя) **абзый** (*диал.*), **абый** (*диал.*)

АҒАЙ-ЭНЕ (родственники, родня) **туған-тыумаса, кәрҙәшырыу, туған-ырыу, нәҫел-нәсәп, нәҫел-ырыу, тугандар, кәрҙәштәр, нәҫел-током** *(диал.)*

АҒАЛТЫН *ҡар.* платина

АҒАРТЫУ (белить) аҡҡа буяу, аҡлау, бурлау, аҡбурлау, аҡбур менән буяу

АҒАРЫНЫУ (побледнеть) ағарып китеү, ағарынып китеү, төҫ ҡасыу, кол төҫөнә инеү, ҡобара осоу, төҫтө юғалтыу, төҫһеҙләнеү, ҡомһарыу

АҒАРЫУ I (становиться чистым, отстирываться) таҙарыу, йыуылыу

АҒАРЫУ II (седеть) сал төҫкә инеү, салланыу, сал ҡуныу, көмөшләнеү, (сәскә) ҡырау төшөү

АҒАС АТҠА АТЛАНДЫРЫУ *ҡар.* алдау

АҒАС ЕЛӘГЕ (малина) ҡурай еләге, торна еләге *(диал.)*, айыу еләге *(диал.)*

АҒАС ИГӘҮ *ҡар.* мыжыҡ

АҒАСАҠ БАЛЫҠ (жерех) йыртҡыс балыҡ, ағасъяңаҡ

АҒЗА (часть тела) тән өлөшө

АҒЫҘЫУ (сплавлять) ҡыуыу

АҒЫН (быстротечный, текущий) шаршы, шарҙаҡ

АҒЫУ I (течь, литься — *о слезе*) түгелеү, ҡойолоу, тәгәрәү

АҒЫУ II (постоянно получать — *о богатстве*) туҡтауһыҙ килеп тороу, яуыу

АҒЫУ III (яд, отрава) ыу (*иҫк.*)

АҒЫУ ЕМЕШЕ *диал.* (крушина) эт муйылы

АҒЫУ СӘСЕҮ (злословить, язвить) зәһәрле һүҙ әйтеү, ыу сәсеү (*иҫк.*)

АҒЫУЛЫ (язвительный, ядовитый) зәһәрлө, нәфрәтле

АҘ *ҡар.* әҙ

АҘ ТИГӘНДӘ (по меньшей мере) кәмөндә

АҘ ҺҮҘЛЕ (немногословный) һүҙгә һаран, өндәшмәҫ, мыштым, аҙ һөйләшеүсән, ҡыҫҡа һүҙле

АҘАҒЫНАСА (до конца, до завершения) аҙағына тиклем, бөткәнгәсә, тамамланғанғаса, ахырынаса

АҘАҒЫРАҠ (попозже) аҙаҡтанырак, һуңғараҡ, һуңыраҡ, һуңынаныраҡ, бер ни тиклем ваҡыттан һуң

АҘАЙТЫУ (уменьшать, убавлять) бүҫкәртеү, кәметеү, әҙәйтеү

АҘАЙЫУ (уменьшаться, убавляться) бүҫкәреү, әҙәйеү, кәмеү

АҘАҠ (после, потом, впоследствии) аҙаҡтан, һуң, һуңынан, ахырҙа

АҘАҠ КИЛЕП (наконец, в конце концов) ахыр сиктә, һуңғы сиктә, тора-бара, һөҙөмтәлә, ниһайәт

АҘАҠҠЫ (последний, заключительный) һуңғы, ахырғы, аҡтыҡ(ҡы)

АҘАҠТАН (после, потом) аҙаҡ, һуңынан

АҘАҠТАНЫРАҠ *ҡар.* аҙағыраҡ

АҘАМАТ (почтенный, уважаемый — *о человеке*) хөрмәтле, ил ағаһы булырҙай

АҘАП (мучение, страдание, мытарство) ыҙа, яфа, михнәт, нужа, ғазап

АҘАПЛАНЫУ I (мучиться, маяться) яфаланыу, ғазапланыу, ыҙаланыу, этләнеү

АҘАПЛАНЫУ II (пытаться, силиться) маташыу, булашып ҡарау, көсәнеү

АҘАПЛАУ (мучить, причинять страдания) яфалау, ыҙалатыу, ғазаплау, этләндереү, йонсотоу

АҘАРЫНЫП-БИҘӘРЕНЕҮ *ҡар.* ялыныу

АҘАРЫНЫУ *ҡар.* ялыныу

АҘАУ I *ҡар.* аптырап ҡалыу

АҘАУ II (прокисать, бродить) аҙап китеү, әсеү, әсеп китеү, күпсеү, асыу *(диал.)*

АҘАШТЫРЫУ (заводить в незнакомое место, сбивать с пути) юлдан яҙҙырыу, яҙлыҡтырыу, юлдан яҙлыҡтырыу

АҘАШЫУ I (заблудиться) яҙлығыу, юл яҙыу

АҘАШЫУ II (заблуждаться) **яңылышыу, хаталаныу, дөрөҫ уйламау**

АҘБАР (сарай, хлев) **һарай, аран** *(диал.)*, **кәртә** *(диал.)*

АҘҘЫРЫУ I (развращать, соблазнять, совращать) **боҙоу, юлдан яҙҙырыу, боҙоҡ юлға бағтырыу, әхлаҡһыҙлыҡҡа төшөрөү**

АҘҘЫРЫУ II (запускать — *о болезни*) **шаштырыу, көсәйеүенә юл ҡуйыу**

АҘЛАП (постепенно, понемногу, мало-помалу) **аҙ-аҙлап, аҙлап-аҙлап, аҙ-маҙ, әҙ-мәҙ, аҙлап ҡына**

АҘ-МАҘ *ҡар.* аҙыраҡ

АҘМЫ-КҮПМЕ (сколько-то, немного) **бер ни тиклем, бер аҙ, бер ни ҡәҙәр** *(диал.)*

АҘНАЛАП (неделями) **аҙналар буйы, йомалап** *(диал.)*

АҘРА ИТЕҮ *ҡар.* бөтөрөү I 3

АҘҺЫНЫУ (неудовлетворяться количеством) **аҙ күреү, аҙға һанау, аҙға иҫәпләү**

АҘЫҠ (пища, еда, продовольствие) **ризыҡ, аш, ашамлыҡ, аҙыҡ-түлек, аш-һыу, һый-ниғмәт,** *күсм.* **тамаҡ, ем, туйымлыҡ** *(диал.)*

АҘЫҠЛАНДЫРЫУ *ҡар.* ашлау

АҘЫҠЛАНЫУ *ҡар.* ашау I

АҘЫҠ-ТҮЛЕК *ҡар.* аҙыҡ

АҘЫМ ҺАЙЫН *ҡар.* гел

АҘЫРАҠ (немного, чуть-чуть, чуточку) **әҙерәк, бер аҙ, бер ни тиклем, аҙ ғына, әҙ генә, саҡ ҡына, әҙ-мәҙ, аҙ-маҙ**

АЖАР I (мужество, отвага) **айбар, ғәййәрлек**

АЖАР II (сила, мощь, энергия) **кос, көс-ғәйрәт, хәл, ҡөҙрәт, ҡеүәт, дарман, ҡарыу** *(диал.)*

АЖАРЛАНЫУ (проявлять мужество, отвагу) **ажар күрһәтеү, айбарланыу, ғәйрәтләнеү, ҡурҡыныс һалыу, айбар һалыу, көс-ғәйрәт күрһәтеү**

АЖАРЛЫ (мужественный, отважный) **айбарлы, көс-ғәйрәтле, ҡурҡыу белмәҫ**

АЖАУ (голавль) **ҡушбаш, биртас** *(диал.)*

АЖҒЫРЫУ (разъяряться, бушевать, неистовствовать) **ажарланыу, ярһыу, ажғырып тороу, ут сәсеү, ут сәсрәтеү, сапсыу, шашыу, ҡотороу**

АЗАТ (свободный, вольный, независимый) **ирекле, хөр, бойондороҡһоҙ**

АЗАТ БУЛЫУ (быть свободным) **ирекле булыу, бойондороҡһоҙ булыу, иркен тормошта йәшәү**

АЗАТ ИТЕҮ (освободить) **азат ҡылыу, ирекле итеү, ирекә сығарыу, бойондороҡһоҙ итеү, буйһоноуҙан ҡотҡарыу**

АЗАТЛЫҠ (свобода, воля) **ирек, бойондороҡһоҙлоҡ, суверенитет**

АЙ (луна) **ҡәмәр**

АЙ ҘА ҠОЯШ БУЛЫУ *ҡар.* йылмайыу

АЙБАЙЛАУ (истошно кричать, взывать о помощи) **аба һалыу, айһайлау, аҡырыу, асауай һалыу, баҡырыу, аҡырып-баҡырыу, сарбай һалыу, һөрән һалыу, яр һалыу, яу һалыу**

АЙБАРЛАНЫУ *ҡар.* ажарланыу

АЙБАРЛЫ *ҡар.* ажарлы

АЙБАР ҺАЛЫУ (угрожать) **ажар һалыу, ажарланыу, айбарланыу, ҡурҡыныс һалыу**

АЙКАЛАШЫУ (схватываться с *кем-л.*) **көрмәкләшеү, һуғышыу**

АЙКАЛЫУ (качаться, раскачиваться) **тирбәлеү, сайҡалыу, бәүелеү**

АЙКАНЫУ (размахиваться, замахиваться) **һелтәнеү, киҙәнеү** *(диал.)*

АЙҠАШЫУ *ҡар.* айпалашыу

АЙМЫЛ (ошибочный, неправильный) **хата, яңылыш, яҙыҡ**

АЙМЫЛ БУЛЫУ *ҡар.* аймылышыу

АЙМЫЛ ИТЕҮ *ҡар.* аймылыштырыу I, II

АЙМЫЛЫУ (ошибаться, допустить ошибку) **хата эш ҡылыу, дөрөҫлөктән ситләшеү, яңылышыу, хаталаныу, яҙлығыу**

АЙМЫЛЫШ БУЛЫУ *ҡар.* аймылышыу

АЙМЫЛЫШ ИТЕҮ *ҡар.* аймылыштырыу I

АЙМЫЛЫШТЫРЫУ I *күсм.* (сбивать с правильного пути, толкать на неправильный путь) **дөрөҫтән ситкә сығарыу (тайпылдырыу), яңылыштырыу, яҙлыҡтырыу, аймылыш итеү, аймыл итеү**

АЙМЫЛЫШТЫРЫУ II (сбивать с пути) **юлдан яҙлыҡтырыу, яҙа йөрөтөү, яҙлыҡтырыу**

АЙМЫЛЫШЫУ (разминуться, не встретиться) **аймылыш булыу, аймыл булыу, осратмау, осраша алмау, күрмәй үтеү, күрмәй үтеп китеү, күрмәй ҡалыу, яҙлығыу, төрлө юлдан китеп осрашмау**

АЙНЫҠТЫРЫУ I (отрезвлять, вытрезвлять) **айыҡтырыу, айыҡ итеү, айнытыу**

АЙНЫҠТЫРЫУ II (привести в сознание) **аңға килтереү, исенә килтереү**

АИПАЛАШЫУ (схватываться, бороться, сцепиться) **айҡашыу, айҡалашыу, айпашыу, көрмәкләшеү, яғалашыу, әтәсләнеү** *(диал.)*

АЙПАШЫУ *ҡар.* айпалашыу

АЙ-ҺАЙҒА АЛЫУ *ҡар.* борсолоу

АЙ-ҺАЙҒА ИНЕҮ *ҡар.* борсоу

АЙҺАЙЛАУ *ҡар.* ҡыҫҡырыу

АЙЫРАТА (особенно, особо) **айырыуса, бигерәк тә**

АЙЫРМА (разница, различие, отличие) **айырмалы булыу, үҙенсәлек, башҡаларға оҡшамағанлыҡ**

АЙЫРМАЛЫ (имеющий разницу, различие, отличие) **үҙенсәлекле, үҙенә күрә бер төрлө**

АЙЫРМАЛЫҠ *ҡар.* айырымлыҡ

АЙЫРМАҺЫҘ (не имеющий отличия, разницы) **үҙенсәлекһеҙ, башҡаларҙан айырылмаусы**

АЙЫРСА I *ҡар.* айыры I

АЙЫРСА II *ҡар.* айыры II

АЙЫРСАЛАНЫУ (раздваиваться, разветвляться) **саталаныу, асаланыу**

АЙЫРСАЛЫ (имеющий отроги, с отрогами — *о горе*) **тармаҡлы**

АЙЫР(Ы) I (развилина, развилка) **айырса, айырма, айырылыш**

АЙЫР(Ы) II (развилина) **сата, аса**

АЙЫРЫЛЫУ I (разветвляться, ответвляться) **тармаҡланыу**

АЙЫРЫЛЫУ II (разделяться) **бүленеү**

АЙЫРЫЛЫУ III (отделяться от родительского хозяйства) **башҡа сығыу, айырылып сығыу**

АЙЫРЫЛЫУ IV (разводиться) **айырылышыу, айырылып китеү, ташлашыу**

АЙЫРЫЛЫУ V (отличаться, различаться, выделяться) **айырылып тороу, башҡаларға оҡшамау, үҙенсәлекле булыу**

АЙЫРЫМ I (отдельный, раздельный, изолированный) **үҙенә бер башҡа, бер башҡа**

АЙЫРЫМ II (особый, особенный, особо, особенно) **үҙенә бер төрлө, үҙенә генә хас**

АЙЫРЫМ III (единичный, отдельный) **ҡайһы бер, билдәле бер**

АЙЫРЫМЛЫҠ (различие, разница, несходство) **айырмалыҡ, оҡшамағанлыҡ**

АЙЫРЫП АШАУ (питаться отдельно) **тамаҡ айырыу, аш аралау**

АЙЫРЫУСА (особенно, особо) **айырата, бигерәк тә**

АЙЫУ (медведь) хужа, салыш аяҡ, тайыш табан, тайыш

АЙЫУ БАШЫ АШАРҘАЙ БУЛЫУ *ҡар.* асығыу

АЙЫУ БУРАНЫ (январский сильный буран) айыу әйләнгән буран

АЙЫУ ЕЛӘГЕ *ҡар.* ҡурай еләге

АЙЫУ КӨПШӘҺЕ *бот.* (болиголов крапчатый) һаҫыҡ көпшә, монар көпшәһе

АЙЫУ ҺУҒАНЫ (черемша, медвежий лук) урман йыуаһы

АЙЫШ (суть, сущность) асыл, төп нигеҙ

АЙЫШ-ТОЙОШ (порядок, лад) рәте-сираты, тәртибе

АЙЫШЫНА ТӨШӨНӨҮ *ҡар.* аңлау

АЙЫШЫУ *ҡар.* аңлау

АКТИВЛАНЫУ (активизироваться) активлашыу, әүҙемләшеү

АКТИВЛАШЫУ *ҡар.* активланыу

АКТИВЛЫҠ (активность) актив, эшсәнлек, әүҙемлек

АКТУАЛЬ (актуальный) мөһим, көн үҙәгендә торған (булған), көнүҙәк, бөгөнгө көн өсөн әһәмиәтле булған

АҠ I *күсм.* (седина, проседь) сал, көмөш

АҠ II *күсм.* (чистый, святой) саф, изге, пак

АҠ III (молочные продукты) һөт ризыҡтары, һөт-катыҡ

АҠ КҮБЕККӘ БАТЫУ (ТӨШӨҮ) *ҡар.* тирләү

АҠ КҮҢЕЛЛЕ (чистая, правдивая душа) саф, пак, керһеҙ, таҙа

АҠАЙЫУ (таращиться, пучиться — *о глазах*) аҡшайыу, аҡрайыу, аҙырайыу, бәзрәйеү, таҫрайыу, тазрайыу күҙҙе (күҙҙең ағын) әйләндереү, күҙҙе аҡайтыу, күҙҙең ағын еңдереү (еңдереп ҡарау), баҡрайыу *(диал.)*

АҠБУҘ (сизый, серый — *о лошади*) күкһел

АҠБУРЛАУ *ҡар.* ағартыу

АҠҠА ҠАРА МЕНӘН ЯҘЫЛҒАН *ҡар.* аңлашылыу

АҠЛАНЫУ (оправдаться, свалить свою вину на *кого-л.*) гәйепһеҙ булырға тырышыу, баштан сөбен осороу

АҠЛАУ I *ҡар.* ағартыу

АҠЛАУ II (реабилитировать) реабилитациялау, гәйепһеҙ тип табыу

АҠЛАУ III (бельмо на глазу) аҡ төшөү

АҠЛЫҠ (чистота) сафлыҡ, таҙалыҡ, паклык, керһеҙлек

АҠРАЙЫУ *ҡар.* аҡайыу

АҠРЫЙ *ҡар.* аҡшайған

АҠСАЛАТА (наличными деньгами) аҡса көйө, аҡса менән, аҡсалай, аҡса килеш

АҠСАЛЫ (имеющий деньги, денежный) бай, кеҫәһе ҡалын

АҠСАҺЫҘ I (безденежный) кеҫәһе йоҡа, ярлы

АҠСАҺЫҘ II (даром, бесплатно) бушлай, түләүһеҙ, буш, бушҡа килгән, күктән яуған

АҠСАҺЫҘЛАНЫУ (стать безденежным, бедным) аҡса бөтөү, аҡсаһыҙ ҡалыу, *күсм.* кесә таҡырайыу, кеҫәлә елдәр иҫеү

АҠТАРЫНЫУ (рыться, шарить, копаться) ҡутарып эҙләү, соҡсоноу, соҡоноу, ҡаҙыныу

АҠТАРЫУ (отдирать, отрывать) ҡутарыу, һыҙырыу

АҠТЫҠ (последний, остаток) иң һуңғы, иң аҙаҡҡы, ахырғы, аҡтыҡҡы

АҠТЫ ҠАРА ТИП ӘЙТЕҮ (КҮРҺӘТЕҮ) (представлять *что-л.* в искаженном виде) ҡараны аҡ тип әйтеү (күрһәтеү), дөрөҫлөктө боҙоп күрһәтеү

АҠТЫ-ҠАРАНЫ АЙЫРЫУ *ҡар.* белеү

АҠТЫҠҠЫ *ҡар.* аҡтыҡ

АҠҺАЙ-ТУҠҺАЙ (хромая, ковыляя) сатанлап, сатанлай-сатанлай, һылтыҡлап, аяҡты һөйрәп

АҠҺАҠ (хромой) сатан, һылтыҡ

АҠҺЫЛ (беловатый, белесый) **аҡһыу, ағылйым, тоноҡ аҡ**

АҠШАЙҒАН (вытаращенные, выпученные — *о глазах*) **аҡыш, аҡайған, аҡрайған, таҫрайған, аҡрый** *(диал.),* **аҡрай** *(диал.)*

АҠШАЙЫУ *ҡар.* акайыу

АҠШАМ I (сумерки) **эңер, ҡараңғылы-яҡтылы ваҡыт, күҙ бәйләнгән ваҡыт**

АҠШАМ II (вечерний намаз) **киске намаҙ**

АҠЫЛ (ум, разум, рассудок) **аң, зиһен, иҫ, һуш**

АҠЫЛ БИРЕҮСЕ (советчик) **кәңәшсе, кәңәш биреүсе, өйрәтеүсе**

АҠЫЛ БУЛЫУ (послужить уроком) **һабаҡ алыу, им булыу**

АҠЫЛ ЕТЕҮ *ҡар.* баш етеү

АҠЫЛ ИНЕҮ (КЕРЕҮ) *ҡар.* аҡылланыу

АҠЫЛ ЙӨРӨТӨҮ *ҡар.* уйлау

АҠЫЛ (ИҪ-АҠЫЛ) КИТЕҮ *ҡар.* аптырау

АҠЫЛ МЕНӘН (с умом) **баш менән, уйлап, үлсәп, һаҡ, алдынартын уйлап**

АҠЫЛ ЭЙӘҺЕ (рассудительный человек) **тәрән аҡыллы, башлы, йомро башлы, аңлы**

АҠЫЛҒА ЕҢЕЛ *ҡар.* алйот

АҠЫЛҒА УЛТЫРТЫУ (проучить) **һабаҡ биреү,** *күсм.* **ҡойроҡто сомтайтыу, күрәген биреү**

АҠЫЛ(ҒА) УЛТЫРЫУ *ҡар.* аҡылланыу

АҠЫЛДАН ШАШЫУ (ЯҘЫУ) *ҡар.* алйотланыу

АҠЫЛЛАНЫУ (набираться ума) **аҡыллыланыу, иҫәйеү, аҡыл(ға) ултырыу, аҡыл(ға) алыу, аҡыл инеү (кереү), аҡылға килеү, аң үҫеү, аңлыланыу, аң етеү**

АҠЫЛЛЫ I (умный, рассудительный, разумный, толковый) **аңлы, башлы, төплө, мәғәнәле, йомро баш, башы йомро**

АҠЫЛЛЫ II (выдержанный, дисциплинированный) **тыйнаҡ, тәртипле, тәрбиәле, ипле**

АҠЫРЫШ-БАҠЫРЫШ (ругань, брань) **һүгеш, әрләш, ирештәлаш**

АЛ (алый, розовый) **алһыу, аҡһыл ҡыҙыл, ал ҡыҙыл**

АЛ БИРЕҮ (потерпеть поражение) **еңелеү**

АЛ ДА ГӨЛ *ҡар.* яҡшы

АЛАБАРМАН (опрометчивый, неосмотрительный, неосторожный) **иғтибарһыҙ, һаҡһыҙ, ҡабалан, абайһыҙ**

АЛА КҮГӘРСЕН (вяхирь) **алатуба күгәрсен, әберсен** *(диал.)*

АЛА ЛА, ҠОЛА ЛА (разный) **төрлө-төрлө, яҡшы ла яман да**

АЛА-ҠОЛА (пятнистый, пестрый) **сыбар, алатуба, тимгелле**

АЛАЛАУ (делать пестрым) **алаҡлау, ала итеү, ала-сола итеү, алаға әйләндереү**

АЛАМА I (тряпье, старье) **алам-һолам, сепрәк-сапраҡ, иҫкемоҫҡо**

АЛАМА II (рваный, изорванный, изношенный) **иҫке, туҙған, йыртыҡ-мортоҡ, йыртылып бөткән, тишелеп бөткән, тишек-тошок**

АЛАМА III (плохой) **алама холоҡло, насар**

АЛАМАЛАНЫУ (рваться, изнашиваться, портиться) **туҙыу, иҫкереү, насарайыу, эштән сығыу**

АЛАН-ЙОЛАН ҠАРАНЫУ (оглядываться, озираться по сторонам) **ян-яҡҡа ҡараныу, ялт-йолт, тегеләй-былай ҡараныу, аҡшанлау, аҡанлау, алаҡанлау, тирәяҡҡа йыш-йыш ҡараныу**

АЛАП ҺАЛЫУ (бросить клич) **оран һалыу, һөрән һалыу**

АЛАРЫУ (становиться пестрым, пестрить) **алаланыу, ала төҫкә инеү, тимгелләнеү**

АЛАСАҠ (причитающая сумма, долг за *кем-л.*) **алаһы, ала торған аҡса**

АЛАС-ЙОЛАС (полосатый, в полоску) **ала-сола, буйлы-буйлы**

АЛА-СОЛА (аляповатый, аляповато) **төрлө төҫтә, алас-йөлас, насар, йәмһеҙ**

АЛАСЫҠ (летняя кухня) **усаҡлыҡ, аш аласығы, ут келәте** *(диал.),* **бәләкәй өй** *(диал.)*

АЛАТУБА *ҡар.* ала күгәрсен

АЛБЫРАТЫУ *ҡар.* ҡаңғыртыу

АЛБЫРҒАНЫУ (теряться, растеряться, смущаться) **ҡаушау, юғалып ҡалыу**

АЛБЫРҒАТЫУ (отвлекать, мешать) **әүрәтеү, ҡамасаулау, эштән туҡтатып тороу**

АЛБЫРҒАУ *ҡар.* әүрәү

АЛҒА КИЛЕҮ (осуществиться, претвориться в жизнь) **ғәмәлгә ашыу, тормошҡа ашыу, ысынға әйләнеү**

АЛҒА СЫҒЫУ (взять верх, перевесить, получать преимущество) **уҙыу, уҙҙырыу, уҙып китеү, алда булыу, өҫкә сығыу, өҫтөнлөккә сығыу, өҫтөнлөктө алыу, алдырыу**

АЛҒЫ *ҡар.* алдағы I

АЛДА I (впереди, передняя часть) **алғы яҡта, алғы бүлектә, алғы өлөштә**

АЛДА II (впереди) **беренсе**

АЛДА III (в начале) **элек, иң элек, тәүҙә**

АЛДА IV (в будущем) **киләсәктә, киләһе көндәрҙә**

АЛДАҒЫ I (расположенный впереди, передний) **алғы, ал яҡтағы**

АЛДАҒЫ II (предстоящий, будущий) **киләһе, киләсәк, киләсәктәге**

АЛДАН I (впереди, спереди) **башлап, беренсе булып, иң элек, тәүгеләрҙән булып**

АЛДАН II (заранее, заблаговременно) **башта, тәүҙә, башта уҡ, тәүҙә үк**

АЛДАН III (прежде, раньше, сначала, сперва) **көн элгәре, башланмаҫ элек**

АЛДАН ҠАЛҒАНСЫ *ҡар.* ашау I

АЛДАНЫУ (быть обманутым) **буш ҡалыу, мәхрүм ҡалыу, мәхрүм булыу, ҡолаҡ ҡағыу, өлөшһөҙ (тороп) ҡалыу, ауыҙ асып ҡалыу**

АЛДАП-ЙОЛДАУ (ҺОЛДАУ) (получать *что-л.* обманом, хитростью) **әүрәтеү, албырғатыу**

АЛДАТЫУ *ҡар.* алдау

АЛДАУ (лгать, врать) **алдашыу, алдап һөйләү, алдатыу, аңҡайтыу,** *күсм.* **ағас атҡа атландырыу, аҡты ҡара (ҡараны аҡ) тип әйтөү (итеп күрһәтеү), борғаланыу**

АЛДАУСАН (склонный к обману) **алдашыусан**

АЛДАШТЫРЫУ I (обманывать; успокаивать, забавляя) **әүрәтеү, албырғатыу, алдап-йөлдау, алдап-һолдау**

АЛДАШЫУ *ҡар.* алдау

АЛДЫ-АРТТЫ ҠАРАУ (УЙЛАУ) (взвешивать, прикидывать) **самалау, уйлау, айбар булыу**

АЛДЫ-АРТЫНА ҠАРАҒАНСЫ *ҡар.* тиҙ

АЛДЫҠ (ложь) **ялған, алдаҡ**

АЛДЫН-АРТЫН ҠАРАМАЙ (-ЫНСА) *ҡар.* уйламау

АЛДЫН-АРТЫН ҠАРАМАУ *ҡар.* күрмәү I

АЛДЫНҒЫ ҠАРАШЛЫ (прогрессивный) **прогрессив, күрә белеүсән**

АЛДЫНЛЫҠ (первенство, главенство) **алдынғылыҡ**

АЛДЫРЫУ (постричь — *о волосах*) **алыу, ҡырҡтырыу, ҡырҙырыу, киҫтереү**

АЛДЫ-ЯЛДЫ БЕЛМӘҮ (работать без отдыха) **туҡтауһыҙ, ялһыҙ, баш ҡалҡытмай (эшләү), алһыҙ-ялһыҙ (эшләү), ал белмәй, ял белмәй (эшләү), ал-ял белмәү,**

эштән бушамау, тир кипмәү, һеперелеп эшләү

АЛЙОТ (глупый, неумный) **ахмаҡ, аҡылға еңел, аҡылға зәғиф, аҡылға бер көйө, аҡылға бер төрлө, аҡылы ҡыҫҡа**

АЛЙЫРҘАН (хомяк) **ирлән**

АЛЙЫТЫУ (изнурять, утомлять, выматывать) **ыҙалатыу, интектереү, теңкәгә тейеү, яфалау, йонсотоу, арытыу, ҡаңғыртыу** *(диал.)*

АЛЙЫУ I (помутиться, помрачиться — *о разуме, сознании*) **алмаш булыу, инмәле-сығалы булыу, иҫәрләнеү, алмашаланыу, аҡылдан шашыу, алмаш булыу, алъяу** *(диал.)*

АЛЙЫУ II (отупеть, одуреть) **аптырау, ҡаңғырыу, ни эшләргә белмәү**

АЛЙЫУ III (утомляться, изнуряться) **интегеү, ыҙалау, йонсоу**

АЛҠА (серьга, сережка) **һырға** *(диал.)*

АЛҠА(ЛЫ) ГӨЛ (фуксия) **тамсы гөлө**

АЛҠЫМДАН АЛЫУ (неволить, принуждать) **ирекһеҙләү**, *ҡусм.* **көсләү**

АЛҠЫНДЫРЫУ I (переполнять *что-л.*, переливать через *что-л.*) **ашырыу, ныҡ тултырыу, аштырыу, таштырыу**

АЛҠЫНДЫРЫУ II (волновать, возбуждать) **ярһытыу, елкендереү**

АЛҠЫШ (овация, аплодисменты) **ҡул сабыу(ҙар), овация, көслө ҡул сабыу**

АЛҠЫШЛАУ (аплодировать, рукоплескать) **ҡул сабыу, хуплау, ҡеүәтләү, хөрмәтләү**

АЛЛА (Бог, Господь, Всевышний) **Тәңре, Хоҙай, рабби, раббы, Аллаһы тәғәлә, илаһ, хаҡ тәғәлә, күк батшаһы, раббы әл-ғаләмин** *(ғаләм Аллаһы)*, **раббы әл-фәләк** *(күк Аллаһы)*, **мәүлә** *(диал.)*

АЛЛА БОЙОРҺА (Бог даст) **Алла бирһә, Алла ҡушһа, Алла бойорған булһа, Хоҙай ҡушһа, яҙған булһа, Хоҙай бирһә, Хоҙай яҙһа, насип булһа**

АЛЛАҺЫҘ (безбожник, атеист) **динһеҙ, дин тотмаусы, атеист, дәһри, иманһыҙ, Аллаға ышанмаусы, кафыр**

АЛМА КЕҮЕК (кровь с молоком) **сиртһәң, ҡаны сығыр, сиртһәң, һытылырға торған**

АЛМАҠ-ҺАЛМАҠ *ҡар.* алмашлап

АЛМАЛАНЫУ (завязываться, образовываться) **алмаға туманланыу**

АЛМАЛЫ (съемный, вставной) **алынма, алынмалы, алына торған**

АЛМАШЛАП (поочередно, попеременно) **алмашып, алмашынып, сиратлашып, сиратлап, сират менән, сменалап, ҡулалмаш, ҡулалмашлап, алмаш-тилмәш, алмаҡ-һалмаҡ** *(диал.)*

АЛМАШ-ТИЛМӘШ *ҡар.* алмашлап

АЛМАШТЫРЫУ *ҡар.* алмашыу

АЛМАШЫУ (менять, обмениваться) **алмаштырыу, алмашыныу, алышыу, алышыныу, алыштырыу**

АЛПАН-ТОЛПАН (вразвалку, переваливаясь) **һалп-һолп**

АЛПЫ-ҺАЛПЫ (нерадивый, ленивый) **иренсәк**

АЛСАЙЫУ (становиться на задние ноги) **үрәпсеү, үрә тороу**

АЛСАҠ (приветливый, радушный) **асыҡ, асыҡ сырайлы (йөҙлө), яҡты йөҙлө (сырайлы), илгәҙәк, көләс, мөләйем, яғымлы, ай ҙа ҡояш, киң күңелле**

АЛТЫН (золото, драгоценности) **зәр** *(иҫк.)*

АЛТЫН ҠУЛЛЫ *ҡар.* оҫта

АЛТЫНЛАУ (позолотить) **алтын ялатыу, алтынға маныу, зәрләү** *(иҫк.)*

АЛҺЫУ (алый, розовый) **ал, аҡһыл ҡыҙыл**

АЛҺЫУЛАНЫУ (становиться розовым, алым, румяным, румяниться) **алланыу, ҡанһыу төҫкә инеү, ҡанһыулау**

АЛҺЫУЛАУ (придавать розоватый, светло-алый оттенок, румянить) **алһыуландырыу, алландырыу, ал төҫкә индереү, алһыулатыу**

АЛЫМ I (обхват, охват) **алдырым, киңлек, ҡолас, уратым**

АЛЫМ II (прием, способ) **ысул, юл**

АЛЫМ III (взятка) **ришүәт**

АЛЫМСЫ (взяточник) **ришүәтсе**

АЛЫНМА *ҡар.* алмалы

АЛЫНМАЛЫ *ҡар.* алмалы

АЛЫП БАРЫУ (отнести, отвезти) **илтеү, алып барып биреү (еткереү)**

АЛЫП ЙӨРӨҮ *ҡар.* йөрөү

АЛЫП КИЛЕҮ (привезти, принести) **килтереү**

АЛЫПҺАТАР (перекупщик, спекулянт) **сауҙагәр, спекулянт** *(иҫк.)*

АЛЫҪ (дальний, далекий) **йыраҡ, ер сиге**

АЛЫҪ ТУҒАН (дальний родственник) **сыбыҡ осо (нәҫел), кесерткән тамыры**

АЛЫҪАЙЫУ (отдаляться, удаляться) **йыраҡайыу, алыҫлашыу, алыҫланыу, йыраҡлашыу**

АЛЫҪЛАШЫУ I *ҡар.* алыҫайыу

АЛЫҪЛАШЫУ II *ҡар.* биҙеү I

АЛЫҪТАН (издалека) **алыҫ (йыраҡ) ерҙән, йыраҡтан**

АЛЫУ I (принимать на работу) **ҡабул итеү, ҡабул ҡылыу, ҡабуллау**

АЛЫУ II (заставить раскошелиться) **ҡабул итеү, ҡабул ҡылыу, ҡабуллау, ҡабул итеп алыу,** *күсм.* **йөнөн тарау, малын һығып алыу**

АЛЫШ (соревнование, состязание) **ярыш, көрәш, көс һынаш**

АЛЫШ-БИРЕШ (купля-продажа) **сауҙа, алыу-һатыу**

АЛЫШТЫРЫУ *ҡар.* алмашыу

АЛЫШЫУ I (схватываться, сражаться) **көс һынашыу, ярышыу, көрәшеү**

АЛЫШЫУ II *ҡар.* алмашыу

АМАН (живой и здоровый) **иҫән-һау, иҫән, имен, имен-аман, имен-һау**

АМАНЛАШЫУ *ҡар.* һаулашыу

АМАН-ҺАУЛЫҠ ҺОРАШЫУ *ҡар.* һаулашыу

АМБАР (амбар) **келәт**

АМИН ТОТОУ (благодарить Бога после еды или завершения молитвы) **хуш итеү, амин итеү**

АНАЛИЗЛАУ (анализировать) **анализ үткәреү, анализ яһау**

АНАЛОГИЯ (аналогия) **оҡшашлыҡ**

АНАР (гранат) **ғранат**

АНАУЛАЙ (в ту сторону, туда) **анау яҡҡа (табан), анауында**

АНАУЫНДА I (там, вон там) **анау ерҙә**

АНАУЫНДА II (туда, вон туда) **анау ергә**

АНГИНА (ангина) **тамаҡ шешө (ауырыуы)**

АНЕМИЯ (анемия) **ҡан аҙлығы**

АНОНИМ (аноним) **исемһеҙ**

АНТ (клятва, присяга) **вәғәҙә**

АНТ ИТЕҮ (клясться) **вәғәҙә биреү, йәмин итеү** *(диал.)*

АНТАГОНИЗМ (антагонизм) **ҡаршылыҡ**

АНҺАТ (легкий, нетрудный) **еңел, ҡыйынлыҡһыҙ, рәхәт**

АНЫҠ (четкий, ясный) **асыҡ, аңлайышлы**

АНЫҠЛАУ (определять, уточнять) **асыҡлау, дөрөҫләү**

АНЫҠЛЫҠ (точность, определенность) **асыҡлыҡ, билдәле булыу**

АҢ I (сознание) **иҫ, һуш**

АҢ II *иҫк. ҡар.* кейек

АҢ III (осторожный, осмотрительный) **һаҡ, уяу, һиҙгер**

АҢ БУЛЫУ *ҡар.* һаҡ булыу

АҢҒА КИЛЕҮ (приходить в себя, приходить в сознание) **айныу, иҫ инеү (кереү), һуңҡа килеү, иҫте йыйыу**

АҢҒАНСА *ҡар.* уғаса булмай

АҢҒАРМАҪТАН (нечаянно, невзначай) **ҡапыл, абайламаҫтан, абайһыҙҙан, аңламаҫтан, аңһыҙҙан, аңдымаҫтан, иҫкәрмәҫтән, көтмәгәндә, көтмәгән ерҙән, уйламаҫтан**

АҢҒАРТЫУ (предупреждать) **белгертеү, иҫкәртеү**

АҢҒАРЫУ (понимать, уяснять) **төшөнөү, аңлау, белеп ҡалыу**

АҢДЫМАҪТАН *ҡар.* аңғармаҫтан

АҢДЫУ (следить за *кем-чем*, подстерегать *кого-что*) **һағалау, ҡарап тороу**

АҢҠАЙТЫУ *ҡар.* алдау

АҢҠАЙЫУ I (разевать рот) **аңшайыу**

АҢҠАЙЫУ II *кусм.* (растеряться) **аптырау, шаҡ ҡатыу, аңыҙ-тоңһоҙ булыу**

АҢҠЫТЫУ (издавать, распространять запах) **борҡотоу, еҫ ебәреү, еҫ таратыу**

АҢЛАЙЫШЛЫ (понятный, ясный) **аңларлыҡ, асыҡ**

АҢЛАМАҪТАН *ҡар.* аңғармаҫтан

АҢЛАТЫУ (пояснить, объяснить) **аңлатып биреү, төшөндөрөү, төшөндөрөп биреү**

АҢЛАМАУ (не понимать язык) *кусм.* **түбәһе ҡалай, ямғыр үтмәй**

АҢЛАУ (понимать) **төшөнөү, аңғарыу, айышыу, айышына төшөү (төшөнөү), баш(ҡа) етеү, аңға етеү, асылын аңлау,** *кусм.* **төбөнә төшөү, иҫ инеү, әрәсәһенә төшөү (төшөнөү)** *(диал.)*

АҢЛАШМАУ (не найти общего языка) **килешә алмау, борсаҡ бешмәү, уртаҡ тел табып булмау**

АҢЛАШЫУ (договариваться, понимать друг друга) **килешеү, уртаҡ тел табыу, һөйләшеп бер фекергә килеү**

АҢЛЫ *ҡар.* аҡыллы I

АҢРАЛАНЫУ (глупеть, тупеть) **иҫәрләнеү, ахмаҡланыу, оңҡотланыу** *(диал.)*

АҢ-ТАҢ БУЛЫУ *ҡар.* аптырау

АҢҺЫҘҘАН *ҡар.* аңғармаҫтан

АҢҺЫҘЛАНЫУ (быть непонятливым, несмышленным) **аңраланыу, тинтәкләнеү** *(диал.)*

АП-АРУҠ *ҡар.* яҡшы ғына

АП-АРЫУ УҠ I (не очень уж плохой) **арыу ғына, һәйбәт, шәп, яҡшы**

АП-АРЫУ УҠ II (не так уж близко) **байтаҡ ҡына, күп кенә, ярайһы ғына**

АПТЫРАҒАНДАН (поневоле, невольно, вынужденно) **ирекһеҙҙән, аптырағандың көнөнән, ихтыярһыҙҙан, сараһыҙҙан, теләгендән тыш, ирекһеҙ көйө, ирекһеҙ көндән, ирекһеҙҙең көнөнән**

АПТЫРАНДЫРЫУ (озадачивать, приводить в недоумение) **аптыратыу, иҫте китәреү**

АПТЫРАНЫУ (не знать что делать, чувствовать себя в затруднительном положении) **уйға ҡалыу, ары бәрелеү, бире һуғылыу, ҡайҙа барып бәрелергә (һуғылырға) белмәү, (башты) ҡайҙа ҡуйырға белмәү, иҫәнкеү**

АПТЫРАП ҠАЛЫУ (растеряться; не знать, что делать) **аптырау, аптыраныу, аҙау, аҙап ҡалыу, аптырашта ҡалыу, ҡойолоп төшөү, ни эшләргә белмәү, зиһен таралыу, зиһен китеү, ҡаушау, ҡаушап ҡалыу, иҫ китеү**

АПТЫРАТЫУ I (изумлять, восхищать, удивлять *кого-л.*) **шаҡ ҡатырыу, ғәжәпкә ҡалдырыу,**

таң ҡалдырыу, хайран ҡалдырыу, аптыраштa ҡалдырыу, ғәжәпләндереү, (ике) күҙҙе дүрт итеү, ике күҙ дүрт булыу, иҫәңгерәтеү

АПТЫРАТЫУ II (надоедать, донимать *кого-л.*, досаждать *кому-л.*) ҡаңғыртыу, баш(ты) ҡатырыу, быуыиға төшөү, илертеү, иҫте китәреү, йонсотоу, йөҙәтеү, йәнгә тейеү, маҙа бирмәү, маҙаға төйеү, маҙаны алыу (боҙоу), маҙа(ны) китәреү, маҙаны ҡатырыу (ҡоротоу), теңкәгә тейеү

АРАҒА ИНЕҮ (вмешиваться в *чьи-л.* отношения) араға төшөү, ара төшөү, ара өҙөшөү, арҡыры төшөү, ара боҙоу, ен (шайтан) аралау, болғау, болғатыу, ара бутау, дошманлаштырыу, дошманлыҡ һалыу, дуҫлыҡты емереү

АРАҒА ТӨШӨҮ *ҡар.* араға инеү

АРАҠЫ (водка) хәмер, иҫерткес эсемлек, шайтан һыуы, зәмзәм һыуы *(диал.)*, йылтыр (баш) *(диал.)*

АРАЛ (небольшой остров на реке) утрау

АРАЛАНЫУ I (отделяться) айырылыу

АРАЛАНЫУ II (освобождаться) арыныу, ҡотолоу

АРАЛАУ I (рассаживать) һирәкләү, айырып ултыртыу

АРАЛАУ II (выручать, спасать, заступаться *за кого-что*) айырыу, ҡотҡарыу, ҡурсалау, арсалау, әрсәләү *(диал.)*

АРАЛАШЫУ (общаться) ҡатышыу, ҡатнашыу, йөрөшөү

АРАЛЫҠ *ҡар.* ара

АРА-ТИРӘ I (изредка, иногда, время от времени) һирәк, һирәкһаяҡ, һирәкләп, ваҡыты-ваҡыты менән, ваҡыт-ваҡыт, ҡайһы берҙә, ҡайһы бер ваҡытта (саҡта), урыҡ-һурыҡ, әллә ниҙә бер, әллә ниғә бер, эш араһында, өҙөкһурыҡ *(диал.)*

АРА-ТИРӘ II (приятели) яҡын кешеләр

АРБАУ I (завораживать, очаровывать) ҡаратыу, буйһондороу

АРБАУ II (заговаривать, заклинать) күңелде биләү, әүрәтеү

АРГУМЕНТ (аргумент, доказательство, довод) дәлил, нигеҙ

АРГУМЕНТЛАУ (аргументировать, мотивировать) дәлилләү, нигеҙләү

АРҘАҠЛЫ I (уважаемый, почитаемый) хөрмәтле, ҡәҙерле, ихтирамлы

АРҘАҠЛЫ II (изнеженный, избалованный) наҙлы, иркә, ҡәҙерле

АРЕНДАЛАУ (арендовать) биләү, алып тороу, ҡортомға алыу

АРЗАН (дешевый, недорогой) осһоҙ, арзанлы, арзан хаҡлы, хаҡы түбән, ҡиммәт түгел

АРЗАНАЙЫУ (дешеветь, удешевляться) арзанланыу, осһоҙланыу, хаҡы кәмеү, хаҡы төшөү, төшөү

АРЗУЛАУ *ҡар.* теләү

АРҠА БИРЕҮ *ҡар.* боролоу

АРҠА ТЕРӘГЕ *ҡар.* таяныс

АРҠАЛАНЫУ (опираться, надеяться на помощь *кого-л.*) ҡанат астына һыйыныу

АРҠАЛАУ I (нагружать, навьючивать) йөкмәү

АРҠАЛАУ II (выгораживать *кого-л.*, заступаться за *кого-л.*) яҡлау, аралау

АРҠАУЛЫҠ (нити для утка) арҡау ебе

АРҠАҺЫНДА (благодаря, из-за) арҡала, шул арҡала, ярҙамында

АРҠЫРЫ I (через) аша, арҡылы

АРҠЫРЫ II (сквозь, через) үтә

АРҠЫРЫ III (упрямый, неуступчивый, строптивый) кире, тиҫкәре

АРҠЫРЫЛАНЫУ (упрямствовать, упрямиться) киреләнеү, тиҫкәреләнеү, ҡарышыу

АРҠЫРЫ ТӨШӨҮ *ҡар.* араға инеү

АРҠЫРЫ-ТОРҠОРО *ҡар.* арҡыс-торҡос

АРҠЫС-ТОРҠОС (беспорядочный) **арҡысаҡ-торҡосаҡ, арҡыры-торҡоро**

АРЛЫ-БИРЛЕ (кое-как, как попало) **ашыҡ-бошоҡ, теләһә ҡалай (нисек), нисек етте шулай, илке-һалҡы, унан-бынан, өҫтән-мөҫтән, әштер-өштөр; минән киткәнсе, эйәһенә еткәнсе**

АРМАНҺЫҘ БУЛЫУ *ҡар.* арыу II

АРМА-ТОРМА КИЛТЕРЕҮ (разнести в пух и прах) **пыр туҙҙырыу**

АРНАУ I (предназначать) **тәғәйенләү, билдәләү**

АРНАУ II (посвящать) **бағышлау**

АРОМАТ (аромат) **хуш (тәмле) еҫ**

АРТАУ *ҡар.* әсеү

АРТ БИРЕҮ *ҡар.* боролоу

АРТҠА (назад, вспять) **артҡа табан, кирегә, кире**

АРТҠА КИТЕҮ *ҡар.* насарланыу

АРТҠА ҠАЙЫРЫУ (закручивать назад) **шаҡарыу**

АРТҠА ҠАЛЫУ (отстать, отставать в *чем-л.*) **ҡалышыу, тороп ҡалыу**

АРТМАҠЛАУ (навьючивать) **йөкмәү, артыу**

АРТТАН (сзади, с задней стороны) **артҡы яҡтан**

АРТТАН ҠАЛМАУ (не отставать, наступать на пятки) **етә килеү, үксәгә баҫыу**

АРТТЫРЫП ҺӨЙЛӘҮ (преувеличивать) **шаштырыу, шапыртыу, ҡабартыу, төймәләйҙе (энәләйҙе, энәләй нәмәне) дөйәләй итеү, фәстереү, берҙе биш итеү**

АРТТЫРЫУ (увеличивать, приумножать, множить) **күбәйтеү, ишәйтеү, иш янына ҡуш яһау,** *күсм.* **шаштырыу, шыттырыу**

АРТЫ (АРТ ЯҒЫ) ЕҮЕШ *ҡар.* ғәйепле

АРТЫҠ I (лишний, излишний, избыточный) **артып ҡалған, кәрәкмәгән**

АРТЫҠ II *күсм.* (неуместный) **урынһыҙ, тейешһеҙ, кәрәкмәгән**

АРТЫҠ III (слишком, чересчур) **кәрәгенән тыш, саманан тыш, бик, үтә, бигерәк**

АРТЫҠ IV (более, больше) **ашыу**

АРТЫҠ ДӘРӘЖӘЛӘ (слишком много, чересчур много) **һуң дәрәжәлә, бик, бигерәк, сиктән тыш, артыҡ күп**

АРТЫЛҒАНСЫ (лить через край) **ашҡансы, күҙенән**

АРТЫЛДЫРЫУ (переполнять — *о сосуде*) **аштырыу, таштырыу**

АРТЫЛЫУ I (переполняться через край — *о жидкости*) **ашыу, ташыу, түгәлеү**

АРТЫЛЫУ II (переваливать, переходить через гору) **аша сығыу, ашыу, менеү, күтәрелеү, ҡалҡыу, үрләү**

АРТЫЛЫШ (перевал) **артыу**

АРТЫНАН ТӨШӨҮ *ҡар.* эҙәрләү

АРТЫНСА (вслед, следом, за) **артынан, артынан уҡ**

АРТЫУ I (увеличиваться, прибавляться) **күбәйеү, өҫтәлеү, ишәйеү, күмәгәйеү**

АРТЫУ II *ҡар.* артылыш

АРТЫУ III *ҡар.* артмаҡлау

АРХАИЗМ (архаизм) **иҫкергән һүҙ**

АРХАИК (архаический) **боронғо, иҫкергән**

АРЫ I (дальше, далее) **артабан**

АРЫ II (больше, более) **башҡа**

АРЫ-БИРЕ I (плохо) **насар, теләһә нисек, теләһә ҡайһылай**

АРЫ-БИРЕ II (туда-сюда) **тегеләй-былай, бер тегеләй, бер былай**

АРЫ-БИРЕ III (непредвиденное — *о событии*) **берәй, теге-был, төрлө, бер-бер, ул-был**

АРЫ БӘРЕЛЕП, БИРЕ ҺУҒЫЛЫУ *ҡар.* ҡаңғырыу

АРЫҠ (тощий, худой, исхудалый) **үтә ябыҡ, яшыҡ**

АРЫҠЛАНДЫРЫУ (доводить до истощения) **ябыҡтырыу**

АРЫМАЙ-ТАЛМАЙ (неутомимо, не покладая рук) **бер туҡтауһыҙ, бер туҡтамай, үҙен аямай, үҙен йәлләмәй**

АРЫНДЫРЫУ (избавлять, спасать) **айындырыу, ҡотолдороу, ҡоткарып ҡалыу, йолоу, алып ҡалыу**

АРЫНЫУ (освобождаться, избавляться, спасаться) **ҡотолоу, бушаныу, айыныу**

АРЫП-ТАЛЫУ *ҡар.* арыу

АРЫҪЛАН ЙӨРӘК(ЛЕ) (смелый, бесстрашный) **ҡыйыу, ҡурҡыу белмәҫ, ҡуш йөрәкле**

АРЫУ I (неплохой, сносный) **яҡшы, һәйбәт, ярарлыҡ**

АРЫУ II (уставать, утомляться) **арманһыҙ булыу, ахмалға төшөү, аяҡ ҡалмау, аяҡтан яҙыу, хәлһеҙләнеү, талыу, талсығыу, әлһерәү, хәл бетеү, йоисоу**

АРЫУ КҮРЕҮ *ҡар.* яратыу II

АРЫУЛАНЫУ I (улучшаться) **һәйбәтләнеү, яҡшырыу**

АРЫУЛАНЫУ II (выздоравливать, поправляться) **һауыға башлау, арыуыраҡ булыу, хәл инеү, хәл кереү, йүнәлә башлау, сирҙән арына башлау**

АРЫУМЫ (здравствуй) **һаумы, иҫәнме**

АРЫУ УҠ (значительно, порядочно) **байтаҡ, күп кенә, ярайһы ғына**

АРЫУ ӘЛЕ (жив-здоров) **иҫәнһау, иҫән-аман, сәләмәт, имен-аман**

АС (голодный) **асыҡҡан, ашағыһы килгән, ҡайыш аҫты бушаған**

АС КИЛЕШ (на голодный желудок, натощак) **аслай, ашамаған көйө, ас көйө, ас көйөнсә, ас ҡарынлай, ас ҡарынға, ас хәлдә, асыҡҡан килеш, ас ҡорһаҡҡа, ас ваҡытта**

АС ҠАРЫНЛАЙ (ҠАРЫНҒА) *ҡар.* ас килеш

АСА (развилина, развилка) **айырса, сата**

АСАЛАНЫУ (разветвляться, раздваиваться) **тармаҡланыу, саталаныу**

АСАЛЫ (раздвоенный, развилистый) **саталы, тармаҡлы**

АСҠАҠЛАНЫУ (обессилить от недоедания) **хәлһеҙләнеү, йөрәк ҡыҫҡылыу**

АСЛЫҠ (голод) **йотлоҡ, йот, ҡытлыҡ**

АСЛЫ-ТУҠЛЫ (впроголодь) **ярым ас, туйыр-туймаҫ, ашар-ашамаҫ**

АСМА (створчатый) **асмалы, асылма, асылмалы, асылыпябылмалы**

АСФАЛЬТЛАУ (асфальтировать) **асфальт түшәү, асфальт йәйеү**

АСЫҒЫУ (проголодаться) **ашағы килеү, тамаҡ (ҡарын, ҡорһаҡ) асыу, билғау аҫты бушау, дуға бөгөү, йөрәк асыу, йөрәк (үҙәк, эс) өҙөлөү, йөрәк һурылыу, ҡайыш аҫты бушау**

АСЫҠ I (открытый, отворенный, раскрытый) **асып ҡуйылған, асылған, асыулы**

АСЫҠ II (ясный, безоблачный) **аяҙ, салт, сағыу**

АСЫҠ III (ясный, внятный) **аныҡ, билдәле**

АСЫҠ IV (приветливый, радушный) **алсаҡ, көләс**

АСЫҠ АУЫҘ *ҡар.* бешмәгән

АСЫҠ ЙӨҘЛӨ (приветливый, открытый, радушный) **алсаҡ, мөләйем, яҡты йөҙлө (сырайлы)**

АСЫҠ КҮҢЕЛЛЕ (приветливый, любезный, радушный) **илгәҙәк, алсаҡ**

АСЫҠЛАУ (выяснить, уяснить) **асыҡлыҡ индереү**

АСЫҠТАН-АСЫҠ (откровенно, прямо) **туп-тура, туранан-тура, тураһынан, ҡурҡмайынса, йәшермәйенсә, йөҙгә ҡарап, күҙенә ҡарап, күҙгә-күҙ, ҡыйыу рәүештә**

АСЫЛ (сущность, суть) **төп мәғәнә, айыш, әрәсә** *(диал.)*

АСЫЛДА (в сущности, по сути, по существу) **ысынында, ғәмәлдә**

АСЫЛМАҪ ҠАРА ТОМАНҒА ТӨШӨҮ *ҡар.* ҡайғырыу

АСЫУ (гнев, злоба) **нәфрәт**

АСЫУ ТОТОУ (иметь зуб, точить зубы на *кого-л.*) **теш ҡайрау, ҡуйында таш йөрөтөү, ҡуйында йылан аҫрау, асыу йөрөтөү, асыу һаҡлау**

АСЫУҒА ТЕЙЕҮ *ҡар.* асыуландырыу

АСЫУЛАНДЫРЫУ (злить, возмущать, действовать на нервы) **асыу килтереү, асыу ҡабартыу, асыуга тейеү, теңкәгә тейеү**

АСЫУЛАНЫУ (злиться, сердиться) **бороолдау, бураланыу, дыулау, күҙҙең ағын әйләндереп (еңдереп) ҡарау, күҙ(енең) ҡойроғо (сите, ҡырыйы) менән ҡарау, ҡабаҡ аҫтынан ҡарау, ҡабаҡҡа ҡарыш ҡар яуҙырыу, ҡабаҡты емереү, ҡан ҡайнау, ҡан ҡыҙыу, ҡашты емереү (йәмрәйтеү), ҡаш төйөү**

АСЫУЛАНЫШТАН БУЛМАҺЫН (давай не будем ссориться) **асыуланышмайыҡ, яманлашмайыҡ, үпкәләшмәйек**

АСЫУЛАНЫШЫУ (ругаться, ссориться) **һүҙгә килеү, талашыу, аңлашмау, әселәшеү** *(диал.)*

АСЫУЛЫ (злобный, сердитый) **асыуланған, йәне көйгән**

АСЫШ (открытие) **яңылыҡ**

АҪАЛАУ (ткать узорчатый ковер) **биҙәкләү**

АҪАУ (необъезженный, неприрученный — *о лошади*) **егелмәгән, ҡырағай**

АҪҠА (вниз) **түбәнгә, түбәнгә таба**

АҪҠЫ (нижний) **аҫтағы, түбәнге, түбәндәге**

АҪМАЛЫ (подвесной, висячий) **аҫып ҡуймалы, аҫма, аҫылма, аҫылмалы**

АҪРАУ I (воспитывать, содержать) **тәрбиәләү, ҡарау, үҫтереү, йәшәтеү**

АҪРАУ II (разводить, выращивать — *о животном*) **тотоу, үрсетеү**

АҪТАН (снизу) **түбәндән, түбәнге яҡтан, аҫҡы яҡтан, аҫтынан**

АҪТЫН-ӨҪКӘ КИЛТЕРЕҮ *ҡар.* туҙҙырыу II

АҪТЫ-ӨҪКӘ ӘЙЛӘНЕҮ I (переворачиваться) **ҡапланыу, түңкәрелеү, баш түбән әйләнеү**

АҪТЫ-ӨҪКӘ ӘЙЛӘНЕҮ II (приходить в беспорядочное состояние) **боларыу, туҙыу, пыран-заран килеү, аҫты-өҫкә килеү, буткаға әйләнеү** *(диал.)*

АҪТЫРТЫН I (скрытный) **мыштым, шым-шымтыҡ**

АҪТЫРТЫН II (скрытно, тайно) **йәшерен, йәшертен, әйтмәй, итәк аҫтынан, ҡасырып, ҡасыпбоҫоп**

АҪЫЛ (благородный) **затлы, зиннәтле, ҡиммәтле**

АҪЫЛМА *ҡар.* аҫмалы

АҪЫЛМАЛЫ *ҡар.* аҫмалы

АҪЫЛЫНДЫРЫУ (свешивать, спускать) **һалындырыу, һәлендереү**

АТ I (лошадь, конь) **алаша, бейә, йылҡы малы**

АТ II (имя) **исем**

АТ БАШЫНДАЙ *ҡар.* ҙур

АТ БОРСАҒЫ (конские бобы) **ҡара борсаҡ**

АТ МЕНГӘНДӘЙ (АТЛАНҒАНДАЙ) БУЛЫУ *ҡар.* ҡыуаныу

АТ ТӨНЛӘТЕҮ (пасти лошадей ночью) төнгөлөккә ҡунып ат көтөү, ат ҡундырыу

АТА (отец) атай, әттә *(диал.)*, әтей *(диал.)*

АТА-ИНӘ *ҡар.* ата-әсә

АТАЙ-ӘСӘЙ *ҡар.* ата-әсә

АТА-ӘСӘ (родители) атай-әсәй, ата-инә, әттә-әннә *(диал.)*

АТАКАЛАУ (атаковать) атака яһау, атакаға күтәрелеү, штурм яһау

АТАҠЛЫ (знатный, знаменитый) күренекле, танылған, атҡаҙанған, дан ҡаҙанған, данлы, данлыҡлы, билдәле, шанлы, шөһрәтле, мәшһүр

АТАЛЫУ (называться, именоваться) исемләнеү

АТАМА (название) исем

АТАРЪЯН (дыбка) айыу синерткәһе

АТАС (похожий на отца, весь в отца) тас атаһы, нәҡ атаһы, ҡойоп ҡуйған атаһы, һуйған да ҡаплаған

АТАУ I (называть, дать имя) исем ҡушыу, исемләү

АТАУ II (предназначать) тәғәйенләү, инселәү

АТАҺЫН КҮРГӘНДӘЙ БУЛЫУ *ҡар.* ҡыуаныу

АТА ЯЛҠАУ *ҡар.* ялҡау

АТЕИСТ (атеист) динһеҙ, аллаһыҙ

АТҠАРЫУ I *ҡар.* эшләү

АТҠАРЫУ II (проводить, справлять) уҙғарыу, үткәреү

АТҠОЛАҠ (конский щавель) атҡолағы, ат ҡуҙғалағы

АТЛАҒАН ҺАЙЫН (на каждом шагу, все время) ғел, гел ғенә, туҡтауһыҙ, аҙым һайын

АТЛАМ (шаг) аҙым

АТЛАМАУ (сбиться с ног), атлай алмау, аяҡтан яҙыу, аяҡтан ҡалыу

АТЛАНЫУ (садиться верхом) менеү

АТЛЫҒЫУ I (течь струей) атылыу

АТЛЫҒЫУ II *күсм.* (рваться, стремиться) ашҡыныу, ташланыу, ынтылыу, ярһыу

АТЛЫ-ТУНЛЫ *ҡар.* хәлле

АТСЫ (конюх) ат ҡараусы

АТҺЫҘ *ҡар.* йәйәү

АТЫУ I (бросать, кидать) ырғытыу, бәреү, атып бәреү, ташлау

АТЫУ II (стрелять, открыть огонь) ут асыу

АУ (охота) һунар, аң *(диал.)*

АУАЗ (звук, голос) өн, тауыш

АУАЗДАШ (созвучный) оҡшаш яңғырашлы, аһәңдәш, оҡшаш аһәңле, бер тауышлы

АУАЛАУ (подниматься высоко) үрләү, һауалау

АУА-ТҮНӘ (шатаясь, покачиваясь) ҡолай яҙып, абына-йығыла, абына-һөрлөгә

АУҘАРЫУ I (валить) йығыу, ҡолатыу, сәүмектереү *(диал.)*

АУҘАРЫУ II (опрокидывать) түңкәреү, ҡаплау, ауҙарып ташлау

АУҘАРЫУ III (поручать) йөкмәтеү, ҡушыу

АУЛАУ (ловить сетью) тотоу, ауға эләктереү

АУНАТЫУ (валять) аунаҡлатыу, тәгәрәтеү

АУСЫ (зверолов, охотник) һунарсы

АУШАЙТЫУ (наклонять) ауыштырыу, ҡыйшайтыу

АУШАЙЫУ (наклоняться) ҡыйшайыу, ауышыу

АУЫҘ АСЫУ *ҡар.* һөйләү

АУЫҘ БЕШЕҮ (попасть впросак) уңайһыҙ хәлгә ҡалыу, һабаҡ алыу

АУЫҘ ЙЫРЫУ *ҡар.* көләү I

АУЫҘҒА АЛҒЫҺЫҘ (в рот не возьмешь) тәмһеҙ, ашай алмаҫлыҡ, ауыҙға алмаҫлыҡ

АУЫҘҒА АЛЫУ I (попробовать — *о пище*) ауыҙға ҡабыу, тәмләү, тәмләп ҡарау

АУЫҘҒА ҠАН ТУЛЫУ (попасть в тяжелое положение) ауыҙ тулы ҡан булыу

(АУЫҘҘАН) ҺҮҘҘЕ ТАРТЫП АЛЫУ *ҡар.* әйттереү

АУЫҘҘЫ СӨЙГӘ ЭЛЕҮ I *ҡар.* ашамау

АУЫҘЛЫҠЛАУ *күсм.* (обуздывать) тыйыу, туҡтатыу, буйһондороу, дилбегәне ҡулға алыу

АУЫҘ-ТЕЛ ИЖАДЫ (фольклор, народное творчество) халыҡ ижады

АУЫҘЫ ҘУР (большеротый) ҙур ауыҙлы, ҡашыҡ ауыҙ, ауыҙы арандай, аран ауыҙ, ауыҙы бер бешерем, бүре ауыҙ, йәйен ауыҙ

АУЫҘЫНАН (АУЫҘЫНДА) ӘСӘ ҺӨТӨ КИПМӘГӘН *ҡар.* йәш I

АУЫҘЫНЫҢ ҺАРЫҺЫ КИПМӘГӘН *ҡар.* йәш I

АУЫЛСЫ (шатающийся по деревне без дела) йоромтәл, хәйерсе *(диал.)*

АУЫР I (тяжелый) һәлмәк, тос

АУЫР II (сложный) ҡатмарлы, ҡыйын, мәшәкәтле, майлы бутҡа түгел

АУЫР III (тяжело, трудно) ҡыйын, түҙмәҫлек

АУЫР IV (тяжело, скверно — *о состоянии души*) күңелгә ҡыйын, ҡайғылы, бошонҡо, насар

АУЫР V (душный) тынсыу, тын алғыһыҙ

АУЫР VI (тяжелый — *о характере*) холоҡһоҙ

АУЫР VII (мрачные, тяжелые — *о мыслях*) ғазаплы, яфалы, йөрәкте яндырғыс

АУЫРАЙТЫУ (чувствовать себя больным, недомогать) ауырып тороу, йоҡо баҫыу, хәлһеҙләнеү, ауырыҡһыныу, тән таралып барыу

АУЫРАЙЫУ I (отяжелеть) ауырланыу, һәлмәкләнеү, һәлмәгәйеү

АУЫРАЙЫУ II (становиться трудным) ҡыйынлашыу

АУЫР АЯҠЛЫ *ҡар.* ауырлы

АУЫР(ҒА) АЛЫУ *ҡар.* үпкәләү

АУЫРЛАНЫУ (отяжелеть) ауырайыу, күләм артыу

АУЫРЛАШЫУ (ухудшаться, кризис) ҡыйынлашыу, насарайыу

АУЫРЛЫ (беременная) ауырға ҡалған, ауыр аяҡлы, йөклө, йөккә уҙған, йөккә (ҡорһаҡҡа) ҡалған, балаға уҙған

АУЫРТЫНЫУ (страдать от боли) һыҙланыу

АУЫРТЫУ (болеть) һыҙлау, әрнеү

АУЫРҺЫНЫУ (затрудняться) ҡыйынһыныу, ҡыйынһырау

АУЫРЫП КИТЕҮ (заболеть) сырхан китеү, һаулыҡты юғалтыу, сирләп китеү

АУЫРЫУ I (болеть, заболевать) һаулыҡты юғалтыу, сирләү, сырхау, сырхаулау, сырхау ҡағылыу, аяҡтан йығылыу, һырҡаулау *(иҫк.)*

АУЫРЫУ II (болезнь, недуг) сир, киҙеү, сырхау

АУЫУ (валиться, падать) ҡолау, йығылыу, төп булыу, төпәй булыу (итеү), *күсм.* осоу

АУЫШ I (наклонный) ҡыйыш, ҡырын, янтайған

АУЫШ II (покатый, наклонный) иңкеү, ипкен, һарҡыу

АУЫШТЫРЫУ (наклонять) ҡыйшайтыу, ҡырынайтыу, янтайтыу

АФӘТ (беда) ҙур бәлә, һәләкәт, фажиғә

АХМАҠ (глупый) алйот, аҡылға бер төрлө, аҡылға теүәл түгел, аҡылһыҙ

АХМАЛҒА ТӨШӨҮ *ҡар.* арыу II

АХЫР (конец, исход) аҙаҡ, һуң, финал

АХЫР СИКТӘ *кар.* ахырҙа

АХЫРҘА (после, потом, в конце концов) **һуңынан, һуңғы сиктә, ахыр сиктә**

АҺӘНДӘШ *кар.* ауаздаш

АШ I (пища, еда) **ашамлыҡ, ризыҡ, аҙыҡ**

АШ II (суп) **һурпа, өйрә, ҡыҫыр аш, һыу ашы**

АШ АРАЛАУ *кар.* айырып ашау

АША *кар.* **арҡыры**

АШАМАУ (не кушать) **ауыҙҙы сөйгә элеү, ас тороу,** *күсм.* **ураҙа тотоу**

АШАМЛЫҠ *кар.* аш I

АШАМҺАҠ (обжора, прожорливый, любитель поесть) **емһәк, ашарга яратыусан, талымһыҙ, бирән** *(диал.),* **убыр** *(диал.),* **ас бет** *(диал.)*

АШАП АЛЫУ *кар.* ашау

АШАП ҠАРАУ (попробовать) **тәмләү, тәмләп ҡарау, татыу, татып ҡарау, ауыҙ итеү**

АШАП ҠУЙЫУ (съесть, скушать, слизнуть) **ашап бөтөрөү, ялтыратыу, ялт иттереү, ялап ҡуйыу,** *күсм.* **тәрилкәне (һауытты) түңкәреү**

АШАП-ЭСЕҮ *кар.* ашау I

АШАУ I (кушать, есть) **ашап алыу, тамаҡ туйҙырыу, ейеү, туҡланыу, аҙыҡланыу, ашап-эсеү, ашап-эсеп алыу, ауыҙға аш алыу, билгау аҫтын ныгытыу, тамаҡланыу, туйыныу, ризыҡланыу, ҡорһаҡты ныгытыу;** *күсм.* **төйөү**

АШАУ II (выгорать, линять) **уңыу, ашалыу**

АШҠАҘАН I (желудок) **ҡарын**

АШҠАҘАН II *кар.* бөрләтәү

АШҠЫНДЫРЫУ (волновать) **йөрәкһетеү, ярһытыу**

АШҠЫНЫУ (рваться, стремиться, порываться) **елкенеү, алғыһау, йөрәк түҙмәү, йөрәкһеү, йөрәкһенеү,** *күсм.* **талпыныу**

АШЛАУ (питать, подкармливать почву) **ашлама биреү, аҙыҡландырыу, ашлама индереү, ашлама менән туйындырыу**

АШЛЫҠ (зерно, хлеб) **иген**

АШНАҠСЫ (кухарка, повар) **аш бешереүсе, ашсы**

АШТЫРЫУ I (переполнять, переливать через край) **арттырыу, түгелә яҙғансы ҡойоу, артылдырыу, таштырыу, йөҙҙөргәнсе ҡойоу, ашырыу**

АШТЫРЫУ II *кар.* һөйләү

АШЫҒЫП *кар.* ҡабаланып

АШЫҒЫС (скорый, спешный) **тиҙ, кисектергеһеҙ**

АШЫҒЫСЛЫҠ (спешность, поспешность) **етеҙлек, тиҙлек**

АШЫҒЫУ (торопиться, спешить) **ҡабаланыу, өтәләнеү**

АШЫҠ (альчик, бабка) **бәкәлсәй**

АШЫҠ-БОШОҠ (наспех, быстро) **шәп-шәп, тиҙ-тиҙ, ҡабалан, ҡабалан-ҡабалан**

АШЫҠТЫРЫУ (торопить) **ҡабаландырыу, ҡыҙыулатыу, тиҙләтеү, әйҙәләү**

АШЫРЫУ I *кар.* аштырыу I

АШЫРЫУ II (претворять, воплощать в жизнь) **үтәү, ғәмәлгә ашырыу, тормошҡа ашырыу**

АШЫУ 1 (переливаться) **артыу, ташыу, ташып түгелеү**

АШЫУ 2 (подниматься высоко) **күтәрелеү**

АШЫУ 3 (переваливать) **аша сығыу, артылыу**

АЯҒЫН ҠЫҪҠАРТЫУ *кар.* тыйыу II

АЯҘ (ясный, безоблачный) **болотһоҙ, асыҡ, ҡояшлы**

АЯҘАЙЫУ *кар.* аяҙыу

АЯҘҒА ТАРТЫУ (проясняться) **аяҙая башлау, көн һәйбәтләнеү**

АЯҘЫУ (проясниться, установиться — *о погоде*) **аяҙланыу, аяҙайыу, аяҙайтыу, аяҙытыу, аяҙлау, асылыу, көн асылыу, асылып китеү, болоттар таралыу, ҡояш күренеү**

АЯҠ *кусм.* (нога) **тәпәй** *(сабый балаһың),* **тәпәй** *(ҡоштарҙың, тырнаҡлы йәнлектәрҙең)*

АЯҠ АҪТЫНДА *ҡар.* яҡында

(АЯҠ) АТЛАҒАН ҺАЙЫН *ҡар.* гел

АЯҠ АТЛАРҒА БИРМӘҮ *ҡар.* тыныcһыҙлау

АЯҠ БАҪМАҺЫН (чтоб ноги здесь не было) **күҙгә күренмәһен, килеп йөрөмәһен**

АЯҠ БАҪЫР УРЫН ЮҠ (ҠАЛМАҒАН) *ҡар.* тығын

АЯҠ БАҪЫУ *ҡар.* барыу

АЯҠ ҠАЛМАУ *ҡар.* арыу II

АЯҠҠА БАҪЫУ *ҡар.* һауығыу

АЯҠҠА ЙЫҒЫЛЫУ *ҡар.* инәлеү

АЯҠЛАНДЫРЫУ (ставить на ноги) **атлатыу, аяҡҡа баҫтырыу**

АЯҠЛАНЫУ I (становиться на ноги, начать ходить) **атлай башлау, аяҡҡа баҫыу**

АЯҠЛАНЫУ II (отправляться) **юлланыу, юл алыу, юлға сығыу, китеү**

АЯҠЛЫ МАЛ (живая скотина) **тере мал**

АЯҠСЫ (тамада) **көрәгәсе, табынсы, тамада**

АЯҠТАН ЙЫҒЫЛЫУ *ҡар.* ауырыу I

АЯҠТАН ЯҘЫУ *ҡар.* арыу II

АЯҠҺЫРАУ (быть все время на ногах) **аяҡһыу** *(диал.)*

АЯМАУ (не щадить, пожертвовать) **йәнде биреү, йәнде аямау, ҡорбан булыу**

АЯНЫС (жалкий, плачевный) **ҡыҙғаныс**

АЯУ (жалеть, щадить) **йәлләү, ҡыҙғаныу**

АЯУҺЫҘ (безжалостный, жестокий) **рәхимһеҙ, миһырбанһыҙ, мәрхәмәтһеҙ, кешелекһеҙ, ҡаты бәғерле, шәфҡәтһеҙ, йәнһеҙ, ҡаты ҡуллы, артыҡ талапсан**

АЯУҺЫҘЛАНЫУ (быть, стать безжалостным, беспощадным) **ҡаты бәғерлеләнеү, ҡанһыҙланыу, шәфҡәтһеҙләнеү**

АЯУҺЫҘЛЫҠ (безжалостность, жестокость) **рәхимһеҙлек, шәфҡәтһеҙлек, ҡанһыҙлыҡ, ҡаты бәғерлелек**

Б

БАҒАУЫЛЛАУ *ҡар.* һаҡлау II

БАҒЫНДЫРЫУ (обвораживать) **әсир итеү**

БАҒЫНЫУ I *ҡар.* буйһоноу

БАҒЫНЫУ (преклоняться) **табыныу**

БАҒЫУ I (смотреть, глядеть) **ҡарау**

БАҒЫУ II (присматривать, ухаживать) **тәрбиәләү**

БАҒЫШЛАУ (посвящать) **арнау, тәғәйенләү, билгеләү, атау, атап ҡуйыу, йәнде фиҙа итеү (ҡылыу)**

БАҘАРЫ АРТЫУ (ҮҪЕҮ) *ҡар.* абруй

БАҘАУ I (стесняться, смущаться) **ҡаушау, оялыу, уңайһыҙланыу**

БАҘАУ II (утомляться, уставать) **арыу, йонсоу**

БАҘЛАУ (сиять, светиться) **йылҡылдау**

БАҘНАТСЫЛЫҠ (смелость) **ҡыйыулыҡ, батырсылыҡ**

БАҘНАТ(СЫЛЫҠ) ИТЕҮ *ҡар.* ҡыйыу II

БАҘНАТҺЫҘ (несмелый, робкий) **ҡыйыуһыҙ**

БАҘЫҠ I 1 (крепкий) **ныҡ, елле, шәп**

БАҘЫҠ 2 (сильный, здоровый) **көслө, ныҡ, ирәбе**

БАҘЫҠ II (яркий, красочный) **бик асыҡ, сағыу**

БАҘЫУ *ҡар.* ҡыйыу II

БАЗА (база) **нигеҙ**

БАЙ (богатый, состоятельный) **хәлле, мөлкәтле, мал-мөлкәтле, мул йәшәгән, етеш йәшәгән, аҡсалы, елкәһе ҡалын, ҡалын елкә, кеҫәһе ҡалын, ҡалын кеҫәле**

БАЙБИКӘ (жена бая) **байбисә**

БАЙҒОШЛАНЫУ (прибедняться) **меҫкенләнеү, бахыр булып күренергә тырышыу**

БАЙҠАУ (обозревать, осматривать) **күҙ йөрөтөү, күҙҙән үткәреү, ҡарау**

БАЙЛЫҠ (богатство, состояние) **дәүләт, мал-мөлкәт, мал, муллыҡ**

БАЙРАУ I (багроветь — *о солнце на закате*) **тонйорау**

БАЙРАУ II (блестеть) **ялтырау**

БАЙТАҠ (значительный) **арыу уҡ, хәтһеҙ, шаҡтай, ярайһы (ғына), ярайһы уҡ, бер талай, күп кенә, яҡшы ғына, тейешенсә**

БАЙЫҒЫУ *ҡар.* байыу I

БАЙЫҠТЫРЫУ (обогащать) **байытыу, тулыландырыу, төрләләндереү**

БАЙЫН ҠАЙТАРЫУ (возмещать, восполнять) **ҡоһорон ҡайтарыу**

БАЙЫТЫУ *ҡар.* байыҡтырыу

БАЙЫУ I (разбогатеть) **байығыу, байығылыу, хәлләнеү, байлыҡ туплау,** *кусм.* **кеҫә ҡалынайыу, ҡалынайыу** *(диал.)*

БАЙЫУ II (заходить — *о небесных светилах*) **батыу**

БАҠА (лягушка) **тәлмәрйен**

БАҠҺАҢ (оказывается) **баҡтиһәң, икән**

БАҠЫР ЙЫЛАН (медянка) **тос йылан, еҙ йылан**

БАҠЫРЫНЫУ (кричать, орать) **ҡысҡырыныу**

БАҠЫРЫУ *ҡар.* ҡысҡырыу

БАЛА (ребенок, дитя) **бәпес, сабый, сабый бала, бәләкәс, бәпәй** *(диал.)*

БАЛА ҠАРАУ (нянчить) **бала бағыу, бала тәрбиәләү, бала үҫтереү**

БАЛА САҠТАН (с детства) **сабый саҡтан, бәләкәйҙән, бәләкәстән, бәләкәй саҡтан, йәштән, йәштән үк, иҫ белгәндән, белә башлағандан, белә-белгәндән**

БАЛАҠ БУЙЫ *ҡар.* бәләкәй

БАЛАЛАУ (рожать — *о животном*) **бала тыуҙырыу, быҙаулау, бәрәсләү, ҡолонлау**

БАЛА-САҒА (ребята, дети) **балалар, кескәйҙәр, сабыйҙар**

БАЛАУЫҘ҆ҺЫҒЫУ *ҡар.* илау

БАЛИҒ (БӘЛИҒ) (совершеннолетний) **үҫкән, йәше еткән**

БАЛИҒ БУЛЫУ (стать совершеннолетним) **буй етеү, буйға етеү, етлегеү, үҫеү, йәш етеү, өлгөрөү, ҙур булыу, ҙурайыу**

БАЛИТӘК (оборка) **ҡатмар, мәскәү** *(диал.)*, **елпелдәк** *(диал.)*

БАЛҠЫУ (сиять, светить) **нығыҡ ялтырау, балҡ итеү, йымылдау, йылҡылдау, ялтырау, йылтырау, ялт-йолт итеү, нур сәсеү**

БАЛЛАНЫУ (делаться сладким, набирать нектар) **тәмләнеү, татлыланыу, баллыланыу, сөсөләнеү, шәрбәтләнеү**

БАЛЛАУ (подслащивать медом) **бал ҡушыу, бал болғау, балландырыу**

БАЛТАҺЫ ҮТМӘҮ *ҡар.* булдыра алмау

БАЛТЫР (голень) **сираҡ, ашҡаҡ, енсен**

БАЛТЫР ИТЕ (икры) **бурбай**

БАНКРОТЛЫҠ (банкротство) **бөлөү, бөлгөнлөккә төшөү, банкротлыҡҡа сығыу**

БАР БУЛМЫШЫ МЕНӘН (до мозга костей) **тулыһынса, тотош, баштан-аяҡ, йәне-тәне менән, тотошлайы менән**

БАР ӨҪТӨНӘН (имея, имеючи) **булған көйө, булған көйөнсә, була тороп**

БАР ТИП (ТӘ) БЕЛМӘҮ (быть беспечным) **ҡайғыртмау, иҫ китмәү, ҡайғырмау, уйламау, нҫкә**

алмау, иғтибарға алмау, һелкенмәү *(диал.)*
БАРА (к лицу) **килешә**
БАРА-ТОРА (потихоньку, постепенно) **аҡрынлап, тора-бара**
БАРЛАУ (считать, подсчитывать) **иҫәпләү, теүәлләү, иҫәпкә алыу, тикшереү, баш (һан) иҫәбен алыу**
БАРЛАУ ТАМЫРЫ (сонная артерия) **йоҡо тамыры**
БАРЛЫҒЫ I (всего, итого) **ни бары, барыһы**
БАРЛЫҒЫ II (все, что есть) **бөтәһе, бар булғаны, бөтә булғаны, һәммәһе, йәмғеһе, йыйыныһы**
БАРЛЫҠ I (наличие, существование) **булмыш**
БАРЛЫҠ II (достаток, богатство) **муллыҡ, байлыҡ, етеш тормош**
БАРЛЫҠ III (весь, вся, все) **бөтә булған, барыһы, барса, бөтөнөһө, тотош, тотошо, һәммә, һәммәһе, йәмғеһе, йыйыныһы, көлләһе**
БАРЛЫҠҠА КИЛЕҮ (возникать, появляться) **яралыу, донъяға килеү, майҙанға сығыу, хасил булыу, тыуыу, яратылыу, пәйҙә булыу, ғәмәлгә килеү**
БАРЛЫҠҠА КИЛТЕРЕҮ (создавать) **хасил итеү, булдырыу, яратыу**
БАРЛЫ-ЮҠЛЫ (незначительный, ничтожно малый) **булыр-булмаҫ, әҙ-мәҙ**
БАРМАҠ АРАҺЫНАН ҺЫҒЫП СЫҒАРЫУ *кар.* **һаран**
БАРМАҠСА *кар.* **уймаҡ**
БАРСА *кар.* **барлыҡ III**
БАРЫ (все) **тик, бары тик, фәҡәт, ... ғына (ғенә)**
БАРЫБЕР (все равно) **ни булһа ла, ни ғенә булмаһын, ҡалай булһа ла, ике иҫәп — бер хисап**
БАРЫМ (стремление, тяга) **теләк, ихласлыҡ**
БАРЫНСА (сколько есть) **хәлдән килгәнсә, мөмкин тиклем, мөмкин булғанса**
БАРЫП СЫҒЫУ *кар.* **үтәлеү**
БАРЫР ЕР (КЕШЕ) (место или человек, к которому можно примкнуть) **морон төртөр, бара алырлыҡ, барырлыҡ, ҡабул итерлек**
БАРЫУ I (идти, двигаться) **йөрөү, аяҡ баҫыу**
БАРЫУ II (выходить замуж) **кейәүгә сығыу**
БАРЫУ III (идти, быть к лицу) **ярау, килешеү**
БАРЫҺЫ (все, все без исключения) **барыһы ла, барсаһы, тотошо, көллөһө, бөтәһе, бөтәһе лә, бар булғаны, йәше-ҡарты, олоһо-кесеһе, бары, һәммәһе, бөтөнөһө, бөтөнөһө лә, барлыҡ**
БАРЫҺЫ ЛА БАР (все есть) **юҡ нәмә юҡ, юҡ нәмә үҙе генә юҡ**
БАРЫШЛАЙ *кар.* **китешләй**
БАҪАЛҠЫ (смирный, тихий, кроткий) **тыныс, йыуаш, йомшаҡ, сабыр, һалҡын тәбиғәтле, баҫалҡалы, күндәм, баҫынҡы**
БАҪҠЫНСЫ I (грабитель, разбойник) **талаусы, юлбаҫар**
БАҪҠЫНСЫ II *кар.* **илбаҫар**
БАҪҠЫС (крыльцо) **күтәрмә, болдор** *(диал.)*
БАҪҠЫСЛАНЫУ (стать ступенчатым) **киртләсләнеү**
БАҪМА (издание) **баҫылған, нәшер ителгән, баҫылып сыҡҡан**
БАҪМА ЯМҒЫР (моросящий дождь) **быҫҡаҡ ямғыр**
БАҪТЫРЫУ I (ставить) **үрә торғоҙоу**
БАҪТЫРЫУ II (гнаться) **арттан ҡыуыу, ҡыуалатыу, арттан йүгереү**
БАҪЫЛЫУ I (затихать, стихать) **кәмеү, әҙәйеү, туҡтау**
БАҪЫЛЫУ II (утихать, успокаиваться) **тынысланыу**
БАҪЫЛЫУ III (издаваться) **сығыу, баҫылып сығыу, нәшер**

ителеү, донъя күреү, донъяга сығыу

БАҪЫМ (давление) ҡыҫым, ҡыҫырыҡлау

БАҪЫМСАҠ (смирный, кроткий) йыуаш, мәүеш *(диал.)*

БАҪЫМСАҠЛАУ (притеснять, обижать) ситләтеү, ҡыйырһытыу, ҡыҫырыҡлау

БАҪЫНҠЫ I (тихий, негромкий) әкрен, шым, яй, тыныс, һәлмәк

БАҪЫНҠЫ II *кар.* баҫалҡы

БАҪЫРЫУ (плотно накрывать, прикрывать) ҡаплау

БАҪЫУ I (поле, пашня) иген яланы, сәсеүлек

БАҪЫУ II (заглушать — *о болезни*) кәметеү, еңеләйтеү, еңеллэтеү

БАТА (благословение) фатиха, ризалыҡ

БАТҠАҠЛАНЫУ (становиться грязным) ҡойоланыу, бысраныу

БАТЫР I (богатырь, герой) ҡаһарман, баһадир, герой

БАТЫР II (храбрый, смелый) ҡыйыу, тәүәккәл, баҙнатлы, баҙнатсыл, баҙымсаҡ, йөрәкле, ҡурҡыуһыҙ, ҡуш йөрәк(ле), арыҫлан йөрәк(лә)

БАТЫРАЙЫУ *кар.* батырланыу

БАТЫРЛАНЫУ (становиться храбрым, смелым) батырайыу, ҡыйыуланыу, йөрәкләнеү, гәйрәтләнеү, көс-ғәйрәт инеү

БАТЫРЛЫҠ (храбрость, смелость) ҡыйыулыҡ, геройлыҡ, ҡаһарманлыгк, егетлек

БАТЫРСЫЛЫҠ ИТЕҮ (осмеливаться) йөрәк етеү, батырлыҡ етеү, ҡыйыулыҡ етеү

БАТЫУ (заходить, закатываться) байыу

БАУ (веревка, шнур) бәй, шпагат, еп

БАУҺЫҘ *кусм.* (слабый) хәлһеҙ, быуынһыҙ

БАУЫР БАҪТЫРЫУ *кар.* һыйындырыу

БАУЫР БАҪЫУ *кар.* йыуаныу

БАУЫР ӨҘӨЛӨҮ *кар.* ғазапланыу

БАУЫР (ЙӨРӘК) ТҮШӘП ЯТЫУ *кар.* йөҙ түбән ятыу

БАУЫР ҮЛӘНЕ (хвощ) шыршы үләне, ҡырҡбыуын

БАУЫР ҺӨЙРӘҮ *кар.* йонсоу I

БАУЫРҘАШ (кровный родственник) ҡан ҡәрҙәш

БАУЫРЛАУ I (проходить, проезжать вдоль *чего-л.*) буйлау

БАУЫРЛАУ II (изъездить, исколесить) гиҙеү

БАУЫРЫН ҠЫҘҘЫРЫУ *кар.* ярһытыу

БАХЫР (жалкий, бедный) меҫкен

БАҺАЛАУ (оценивать) баһа биреү, ҡарау, нарыҡлау

БАШ (главный) төп, иң әһәмиәтле

БАШБАШТАҠ *кар.* еңмеш

БАШ БИРЕҮ *кар.* буйһоноу

БАШ БИРМӘҮ *кар.* тыңламау

БАШ ЕТЕҮ (постигать, понимать) аҡыл етеү

БАШАЛТАЙ (шерстяные носки) йөн ойоҡ

БАШ-АЯҒЫ МЕНӘН (полностью, целиком) тотош, тулыһынса, бөтәүләй

БАШ-АЯҠ КИТЕҮ (ҠАЙТЫУ) (уйти насовсем) бөтөнләйгә китеү (ҡайтыу), бөтөнләй китеү (ҡайтыу)

БАШ КИТЕҮ I (попасть в беду, отправить в ссылку) һөргөнгә ебәреү

БАШ КИТЕҮ II *кар.* юғалыу

БАШ КҮТӘРЕҮ I (восстание, бунт) ҡуҙғалыш, сыуалыш, бунт, фетнә, болганыш, восстание, ихтилал, забастовка

БАШ КҮТӘРЕҮ II (восставать, бунтовать) күтәрелеү, забастовка яһау, фетнә ҡуптарыу, бунт яһау, ҡубыу

БАШ КҮТӘРЕҮ III (не слушаться, противиться) **буйһонмау, ҡаршы сығыу, тыңламау, әйткәнде белмәү**

БАШ КҮТӘРМӘЙ (ҠАЛҠЫТМАЙ) *ҡар.* туҡтауһыҙ

БАШ ҠАЛҠЫТЫУ I (прорастать) **шытыу**

БАШ ҠАЛҠЫТЫУ II (улучшаться, выздоравливать) **арыуланыу, йүнәлеү, төҙәлә башлау**

БАШ ҠАЛҠЫТЫУ III (восставать) **күтәрелеү, баш күтәреү**

БАШ-КҮҘ АЛЫУ *ҡар.* хәлләнеү

БАШКИҪӘР (палач) **палач**

БАШҠА I (врозь, отдельно) **айырым**

БАШҠА II (больше, иной, другой) **бүтән, бүтәнсә, икенселәй, икенсе, икенсе тапҡыр, башҡаса, бынан һуң, ҡабат**

БАШҠА III (другой, иной) **бүтән, икенсе ваҡыт**

БАШҠАЛАНЫУ I (отделяться) **башҡа сығыу**

БАШҠАЛАНЫУ II (изменяться) **үҙгәреү, икенселәнеү**

БАШҠАРЫУ (осуществлять, выполнять) **үтәү, атҡарыу, булдырыу, эшкә ашырыу, тормошҡа ашырыу, ғәмәлгә ашырыу, еренә еткереү, бойомға атҡарыу, эшләп ҡуйыу**

БАШҠАСА I (по-другому, поиному) **бүтәнсә, башҡа төрлө, башҡа юл менән, бүтән төрлө, икенсе төрлө**

БАШҠАСА II *ҡар.* башҡа II

БАШҠА ТАШ ТӨШКӘНДӘЙ БУЛЫУ *ҡар.* аптырау

БАШ ҠАТЫРЫУ (морочить голову) **баш(ты) әйләндереү, аптыратыу**

БАШ ҠОҘА (отец жениха или невесты) **төп ҡоҙа**

БАШҠОРТСА (по-башкирски) **башҡорт телендә**

БАШЛАП (сначала, сперва) **тәүҙә, иң элек, башта, беренсе булып**

БАШЛАУ (начинать, приступать к *чему-л.*, положить начало *чему-л.*) **башлап ебәреү, керешеү, тотоноу, асыу**

БАШЛЫ (умный, сообразительный) **аҡыллы, башы бар, башы эшләй, башы йомро, йомро баш**

БАШЛЫ-КҮҘЛЕ БУЛЫУ *ҡар.* өйләнеү

БАШЛЫҠ (начальник, глава) **етәксе, түрә, хужа, лидер, башлап йөрөүсе**

БАШЛЫСА (главным образом, большей частью) **күбеһенсә, нигеҙҙә**

БАШМА-БАШ (баш на баш) **башҡа-баш, бермә-бер**

БАШ МЕНӘН (с умом) **аҡыл менән, уйлап, үлсәп, һаҡ**

БАШ ОЛАҒЫУ I (исчезать, пропадать) **юҡ булыу, юғалыу**

БАШ ОЛАҒЫУ II (уходить) **сығып китеү**

БАШСЫ (вождь, предводитель) **юлбашсы**

БАШТА (сначала, прежде) **алда, иң алда, беренсе, иң беренсе, беренсе сиратта, алдан, тәү(ҙә), тәү башта, иң тәү(ҙә), элек, иң элек, элгәре, борон, иң алда, әүәл, иң әүәл**

БАШТАН (сначала) **тәүҙән, иң тәүҙән, яңынан**

БАШТАН АШЫУ *ҡар.* күп

БАШТАН-АЯҠ (с ног до головы) **тотош, бөтөнләй**

БАШТАН КИСЕРЕҮ (ҮТКӘРЕҮ) *ҡар.* кисереү I

БАШТАН СЕБЕН ОСОРОУ *ҡар.* аҡланыу

БАШ ТАРТЫУ *ҡар.* кире ҡайтыу

БАШТЫ АШАУ (погубить) **харап итеү, һәләк итеү**

БАШ(ТЫ) БӨГӨҮ *ҡар.* буйһоноу

БАШ(ТЫ) ҠАТЫРЫУ (ҠАҢҒЫРТЫУ) *ҡар.* аптыратыу

БАШ ТЫҠҠЫҺЫҘ (тесно) **баш ҡуйырлыҡ (төртөрлөк) урын**

көк, йырып сыҡҡынһыҙ, йырып үткеһеҙ, тығын

БАШ ҺАЛЫУ *күсм.; ҡар.* буйһоноу

БАШҺЫҘ (очень глупый, безмозглый) аҡылһыҙ, алйот

БАШҺЫҘЛАНЫУ (глупеть, дуреть) аҡылһыҙланыу

БАШЫ (начало) башланғысы

БАШ(Ы) ИҪӘН *ҡар.* тере

БАШЫ ЙОМРО (себе на уме) башы эшләй

БАШЫН ӘЙЛӘНДЕРЕҮ (вскружить голову *кому-л.*) ғашиҡ итеү, үҙенә ҡаратыу

БАШ ЭЙҘЕРЕҮ (ставить на колени) буйһондороу, теҙ сүктереү

БАШ ЭЙЕҮ I *ҡар.* табыныу

БАШ ЭЙЕҮ II (умолять, упрашивать) инәлеү, ялбарыу, үтенеү

БАЯ (недавно) күптән түгел, яңыраҡ

БАЯҒЫСА I (как прежде) баяғы кеүек, баяғы һымаҡ

БАЯҒЫСА II (как всегда, как обычно) ғәҙәттәгесә, һәр ваҡыттағыса

БЕҘҘЕҢ (наш) беҙҙеке

БЕЗЕЛДӘК ҠАМЫШ (вейник наземный) ҡолонҡойроҡ

БЕЗЕЛДӘҮ (жужжать) безләү, бызылдау, бызлау

БЕЙЕГӘЙТЕҮ (делать более высоким) бейегерәк итеү, бейегерәк күтәреү, юғарыраҡ күтәреү

БЕЙЕК (очень высоко) ете ҡат күк өҫтө, болоттарҙан юғары

БЕЙЕМ *ҡар.* кәйнә

БЕЙЕҮ (плясать, танцевать) танса итеү

БЕЛГЕРТЕҮ I (извещать, сообщать) белдереү, аңғартыу, һиҙҙереү, әшкәртеү, еткереү, хәбәр итеү, һөйләп биреү, әйтеү, әйтеп ҡуйыу иғлан итеү (ҡылыу), мәғлүм итеү, белдермә

БЕЛГЕРТЕҮ II (показать) күрһәтеү

БЕЛДЕРЕҮ I *ҡар.* белгертеү I

БЕЛДЕРЕҮ II (объявление, заявление) иғлан, афиша, белдермә, мәғлүмәт

БЕЛДЕРМӘ *ҡар.* белдереү II

БЕЛЕ (крохаль) беле өйрәк, ҡушы өйрәк, бол өйрәк

БЕЛЕКЛЕ I (образованный) белемле, уҡымышлы

БЕЛЕКЛЕ II (понятливый, сообразительный) белдөклe

БЕЛЕМ (образование, знание) ғилем, аң-белем

БЕЛЕМЛЕ (грамотный, образованный) ғилемле, уҡымышлы

БЕЛЕНДЕРЕҮ (извещать) белгертеү

БЕЛЕНЕП (заметно, на глазах) һиҙелеп, күҙгә күренеп

БЕЛЕНЕҮ I (ощущаться) һиҙелеү, тойолоу

БЕЛЕНЕҮ II (становиться известным) асыҡланыу

БЕЛЕНЕҮ III (быть заметным) күренеү

БЕЛЕҮ (знать) хәбәрҙар булыу, таныш булыу, вәҡиф булыу

БЕЛЕШЕҮ (наводить справки, узнавать) һорашыу, һорашып-белешеү

БЕЛЕШМӘ (справка, сведения) мәғлүмәт

БЕЛМӘҮ (не знать) белмәү ҙә күрмәү, ишеткән-белгән юҡ (булмау), ишеткән-күргән юҡ (булмау), ике күҙҙе май ҡаплау (баҫыу)

БЕЛӘ БАШЛАҒАНДАН *ҡар.* бәләкәйҙән

БЕЛӘ-КҮРӘ (зная, ведая) белә тороп, белгән көйө

БЕЛӘҮ (точильный брус, оселок) ҡайраҡ, янаус

БЕР АҘ (немного) аҙыраҡ, әҙерәк, бер ҡәҙәр, бер ни тиклем, аҙ ғына, әҙ генә, саҡ ҡына

БЕР АҘҒА (ненадолго) оҙаҡҡа түгел, аҙға ғына, ҡыҫҡа ваҡытҡа, аҙ ваҡытҡа, бер ни ҡәҙәр ваҡытҡа

БЕР АҘҘАН (через некоторое время) тора-бара, бара-тора

БЕР-БЕР *кар.* ары-бире III

БЕР-БЕР АРТЛЫ I (без остановки) **бер туктауһыҙ, артынса уҡ**

БЕР-БЕР АРТЛЫ II (один за другим) **аллы-артлы, береһе артынан береһе, береһе артынан икенсеһе, берәм-берәм, берәмләп, теҙелешеп**

БЕР ВАҠЫТ (как-то раз, в одно прекрасное время) **бер заман, бер саҡ, бер мәл(де), бер көн(дө), көндәрҙән бер көн, көндәрҙең береһендә**

БЕР ВАҠЫТТА ЛА (никогда) **һис бер ваҡыт, һис ҡасан да**

БЕРГӘ (вместе, совместно) **бергә-бергә, берғәләшен, берғәләп, бер һүҙлө булып, берлектә**

БЕР ҘӘ (нисколько) **бер, бер генә лә, һис, һис тә, һис бер, һис кенә лә, бер ҡасан (да), бөтөнләй, аҙ ғына ла, тамсы, тамсы ла**

БЕР ҘӘ ҒӘЖӘП ТҮГЕЛ (не стоит удивляться) **булыуы бик мөмкин, кем белә, нимә ғенә булмай, нимә ғенә юҡ**

БЕРҘӘЙ (одинаково, наравне) **бер тиғеҙ, бер төрлө**

БЕРҘӘМЛЕК (единство, единодушие) **ойошҡанлыҡ, үҙ-ара дуҫлыҡ, аңлашыу**

БЕРҘӘН-БЕР (единственный) **яңғыҙ, берәү ғенә, бары тик бер**

БЕРЕГЕҮ (объединяться) **берләшеү**

БЕРЕКМӘ (объединение) **берләшмә**

БЕРЕКТЕРЕҮ (сплачивать, объединять) **берләштереү**

БЕРЕНСЕЛЕКТЕ БИРМӘҮ (не уступать в первенстве) **алда барыу, алғы сафта барыу, беренсе булып барыу, алдынғылар рәтендә булыу, алдынғылыҡты бирмәү, алға сығармау**

БЕРЕНСЕНӘН (во-первых) **берҙән**

БЕРЕНСЕ СИРАТТА (в первую очередь) **иң тәүҙә**

БЕРЕНСӘ (каждый) **һайын, буйлап**

БЕР ИМСӘК (молочный брат, молочная сестра) **имсәктәш**

БЕР ИТЕП *кар.* тетеп

БЕР ИТЕҮ (поднять шум) **дыу килтереү**

БЕР ИШ (одинаково) **бер төрлө, бер төҫлө**

БЕРКЕТЕҮ I (соединять) **тоташтырыу, ялғау, бер-береһенә эләктереү**

БЕРКЕТЕҮ II (назначать, закреплять) **тәғәйенләү, беркетеп ҡуйыу**

БЕР КЕШЕГӘ (на одного человека, на душу) **йән башына, һәр кемгә, һәр береһенә**

БЕР КЕШЕЛЕК (одноместный) **бер урынлы**

БЕР КИЛКЕ (некоторое время) **бер аҙ ваҡыт, күпмелер, күпмелер ваҡыт**

БЕР КӨТӨҮ *кар.* күп

БЕР ҠАЛЫПТАН ЯҺАЛЫУ (ҺУҒЫЛЫУ) *кар.* бер төрлө

БЕР ҠАРАУҘА *кар.* тиҙ

БЕР ҠАСАН (ДА) (никогда) **һис ҡасан, һис бер ваҡыт, һис бер ҡасан (да), бер ҙә, бер ваҡытта (ла), бер осраҡта ла, бер саҡта ла, мәңге, мәңгегә, ғүмерҙә**

БЕР ҠАТЛЫ (простой, бесхитростный) **ябай, хәйләһеҙ, эскерһеҙ**

БЕР ҠАУЫМ (несколько) **бер ғауым, бер килке**

БЕР ҠОЛАҒЫНАН ИНЕП, ИКЕНСЕҺЕНӘН СЫҒЫУ *кар.* тыңламау

БЕРЛЕКТӘ *кар.* бергә

БЕРЛӘС *кар.* яңғыҙ

БЕРЛӘШМӘ (объединение, ассоциация) **ойошма**

БЕРЛӘШТЕРЕҮ (объединять, соединять) **ойоштороу, туплау, беркетеү, ҡушыу, бер итеү**

БЕРМӘ (за один раз, сразу) **бер юлы, бер ыңғай**

БЕРМӘ-БЕР (заметно, значительно) **икеләтә, ике тапҡырға**

БЕР НИ (ҺИС НИ) (ничего) **һис бер нәмә, бер нәмә лә**

БЕР НИГӘ ҠАРАМАЙ (во что бы то ни стало) **нисек булһа ла, нисек кенә булһа ла, ҡайһылай булһа ла**

БЕР НИСЕК ТӘ (ни в коем случае) **һис, һис тә, бөтөнләй**

БЕР НИСӘ КӨН ЭЛЕК (несколько дней назад) **анау бер көндө, төнәген, төнә бер көн, төнә** *(диал.)*

БЕР НИ ТҮГЕЛ (ничего не стоит) **бер ни тормай**

БЕР НИҺЕҘ (без ничего) **бер нәмәһеҙ, буш, буш ҡул (менән), ҡоро ҡул (менән)**

БЕР РӘТ (как-то раз) **бер ваҡыт, бер мәл, бер саҡ**

БЕР СЫБЫҠТАН ҠЫУЫЛЫУ *ҡар.* бер төрлө

БЕР ТАУЫШТАН (единогласно) **бер ауыҙҙан, бер һүҙһеҙ, берҙәм, (бер) ҡаршылыҡһыҙ**

БЕР ТИНГӘ ЛӘ ҺАНАМАУ *ҡар.* һанламау

БЕР ТӨРЛӨ (одинаковый, одним миром мазаный) **бер ҡалыптан яһалыу (һуғылыу), бер сыбыҡтан ҡыуылыу**

БЕР ТЫНДА (не переводя дыхания) **бер тынала, бер туҡтамай, туҡтамай, тын да алмай**

БЕР УРЫНЛЫ *ҡар.* бер кешелек

БЕР ҮҘЕ *ҡар.* яңғыҙ

БЕРҮК (пожалуйста) **зинһар, зинһар өсөн**

БЕР ХӘБӘР ҘӘ ЮҠ (ни ответа ни привета) **өнө лә, тыны ла юҡ, өнө-тыны юҡ**

БЕР ҺҮҘ ҘӘ ЮҠ (БУЛМАУ) *ҡар.* күнеү

БЕР ҺҮҘҺЕҘ (без возражений) **һис һүҙһеҙ, ҡаршылашмайынса, бәхәсһеҙ, тоткарлыҡһыҙ**

БЕРӘЙҺЕ (кто-то) **берәй кеше, кемдер берәү**

БЕРӘМЕКЛӘҮ (отделять по одному) **берәмтекләү**

БЕРӘМЛӘП (по одному) **берәм-берәм, айырым-айырым, берәрләп, берәм-һәрәм, һирәк-мирәк, һирәк-һаяҡ**

БЕРӘҮ (кто-то) **кемдер, бер кеше, кеше**

БЕРӘҮ ҘӘ (никто) **бер көм, бер кем дә, һис кем, һис бер кем**

БЕРӘҮҘӘР (некоторые) **ҡайһылары, бәғзеләре, ҡайһы берҙәре, ҡайһы берәүҙәр, айырым кешеләр**

БЕР ЮЛЫ (заодно, попутно) **бер ыңғай(ҙан), тура килгәндә**

БЕСЕҮ *ҡар.* киҫеү II

БЕСТЕРЕҮ (кастрировать) **көйҙөрөү, бесеү**

БЕСӘНЛЕК (сенокосное угодье) **сабынлыҡ, сабын**

БЕСӘН ӨҪТӨ (время сенокоса) **бесән ваҡыты, бөсән эшләй торған саҡ**

БЕШЕ I (крепкий — *о предмете*) **ныҡ, тығыҙ**

БЕШЕ II (выносливый) **түҙемле, сыныҡҡан**

БЕШЕ III (упрямый, непокладистый) **ыжламаҫ, кеҙе**

БЕШЕГЕҮ I (делаться прочным, крепким) **бешеләнеү**

БЕШЕГЕҮ II *күсм.* (становиться крепким, выносливым) **сынығыу, түҙемләнеү**

БЕШЕЛӘНЕҮ *ҡар.* бешегеү I

БЕШЕРЕҮ (варить, стряпать, готовить) **әҙерләү, аш-һыу әҙерләү, ашарға әҙерләү**

БЕШЕҮ I (зреть, созревать) **өлгөрөү, етешеү, етеү, етлегеү**

БЕШЕҮ II *күсм.* (ругать) **әрләү**

БЕШЕҮ III (быть готовым — *о пище и т.п.)* **өлгөрөү, әҙер булыу**

БЕШМӘГӘН *күсм.* (растяпа) **булдыҡһыҙ, эшкинмәгән, асыҡ ауыҙ, бешәлкәһеҙ**

БЕШТЕ НИ ҘӘ ТӨШТӨ НИ (хоть бы что) **булды ни ҙә, булманы ни, бар тип тә белмәй, ыһ та итмәй**

БИГЕРӘК (очень) бигерәк тә, саманан тыш, сиктән тыш, кәрәктән артыҡ, кәрәгенән артыҡ, килеп тороп, әйтеп килештергеһеҙ

БИГҮК (очень, особенно) ул тиклем, ул ҡәҙәр, шул тиклем, шул ҡәҙәр

БИҒӘЙБӘ (извините, простите) гәйепләштән булмаһын, ғәйепләмә, гәфү ит

БИҘАСЫЛ (ноющий по пустякам, капризный) бәләсел, бәләсник *(диал.)*

БИҘА ҺАЛЫУ (взывать о помощи, притворяясь попавшим в беду) бәлә һалыу

БИҘҘЕРГЕС (надоедливый, нудный) ялҡытҡыс

БИҘЕҮ I (охладевать, разочароваться) йөрәк (күңел) ҡайтыу, күңел һүрелеү, ҡул һелтәү, күңел биҙеү, *ҡусм.* һыуыныу, һүрелеү, туйыу, алыҫлашыу

БИҘЕҮ II (надоедать, приедаться) ялҡыу, йөҙәү, *ҡусм.* туйыу, биҙрәү *(диал.)*, еләү *(диал.)*

БИҘЕҮ III (надоедать, приедаться — *о пище*) бүгеү, кәйегеү *(диал.)*, ереү *(диал.)*

БИҘРӘ (ведро) күнәк

БИҘРӘТЕҮ (надоедать) йөҙәтеү, йонсотоу, тәҡәтте ҡоротоу, ялҡытыу

БИҘӘКЛӘҮ *ҡар.* биҙәү

БИҘӘНЕҮ (наряжаться, украшаться) төҙәнеү, яһаныу, яһаныш-һыланыу, биҙәнеү-яһаныу, һыйпаныу, матурланыу

БИҘӘҮ (украшать) матурлау, биҙәкләү, зиннәтләү, наҡышлау, йәмләү

БИК I (запор, засов) йоҙаҡ, келә, әлгес

БИК II (очень, слишком) бигерәк, үтә, гәйәт, ифрат, хатта, хайран, зәһәр, гәжәп, ғәжәйеп, артыҡ, уғата, һәләк, ғәләмәт, самаһыҙ, саманан тыш, харап, сиктән тыш, сикһеҙ, яман, иң

БИКЛЕ (запертый, закрытый) бикләнгән, бик ҡуйылған, бик һалынған, йоҙаҡлы, йоҙаҡланған

БИКЛӘҮ (запирать, закрывать) йоҙаҡлау, бик һалыу, йоҙаҡ һалыу

БИКҺЕҘ (не запертый, не закрытый) йоҙаҡһыҙ, бикләнмәгән, йоҙаҡланмаған, асыҡ

БИК ШӘП (очень хорошо) бик яҡшы, бына тигән

БИКӘМ *ҡар.* ҡәйенбикә

БИКӘС *ҡар.* ҡәйенһеңле

БИЛБАУ (пояс) билгау

БИЛ БӨГӨҮ *ҡар.* эшләү

БИЛГЕ (метка, знак) тамға, билдә, һыҙат

БИЛГӘ ТАЯНЫУ (упираться руками в бока) бөйөргә таяныу

БИЛҒАУ (ҠАИЫШ) АҪТЫ БУШАУ *ҡар.* асығыу

БИЛҒАУ АҪТЫН (ҠӨРҺАҠТЫ) НЫҒЫТЫУ *ҡар.* ашау

БИЛДӘ (метка, знак) билге, тамға, ин, инәү, көләймә

БИЛДӘЛЕ I (ясно, очевидно) мәғлүм, билгеле, көн кеүек асыҡ, шикһеҙ, тәбиғи, күҙ күргән, ҡолаҡ ишеткән

БИЛДӘЛЕ II (известный, популярный) танылған, мәшһүр

БИЛДӘЛӘҮ I (ставить метку, метить) билдә һалыу, билдә ҡуйыу, тамға һалыу, тамға ҡуйыу

БИЛДӘЛӘҮ II (назначать, устанавливать) тәғәйенләү, атау, атап ҡуйыу

БИЛДӘЛӘҮ III (отметить) байрам итеү

БИЛДӘҺЕҘ I (неопределенный) билдәле түгел, аныҡ түгел, асыҡ түгел, мәғлүм түгел, берәү ҙә белмәй, белгән кеше юҡ, икеле, шикле, Хоҙай белә, Хоҙай үҙе (генә) белә

БИЛДӘҺЕҘ II (неизвестный) таныш түгел, ят, күҙ күрмәгән, ҡолаҡ ишетмәгән

БИЛЕН АЛЫУ *ҡар.* ҡурҡыу

БИЛЕНЛӘҮ (вдруг сильно испугаться — *о животном*) **ҡурҡыу, өркөү**

БИЛ ТАЙЫУ *ҡар.* биртенеү

БИЛӘМӘ (владение) **биләм, милек**

БИЛӘН БУЛЫУ *ҡар.* биртенеү

БИЛӘҮ (владеть) **эйә булыу, хужа булып тороу, хужа булыу, биләп тороу, ҡулда тотоу**

БИМАЗА (беспокойство) **мәшәҡәт, ҡамасау**

БИНА ҠЫЛЫУ *ҡар.* төҙөү

БИНАХАҠ (несправедливо) **ғәйепһеҙ, хаҡһыҙға, нахаҡҡа, урынһыҙға, ғәҙелһеҙ**

БИНИҺАЯ *ҡар.* күп I

БИРЕ I (от, с, вот уже) **бирле, алып, һуң**

БИРЕ II *ҡар.* бәрей

БИРЕЛГӘН I (искренне, с душой) **ихлас, ысын күңелдән**

БИРЕЛГӘН II (преданный, верный) **тоғро, хыянатһыҙ**

БИРЕЛЕП (с азартом, старательно) **тырышып, мауығып, әүәҫләнеп, азартланып, ҡомар менән, азарт менән, ысын күңелдән, ихлас, ихласлыҡ менән, дәртләнеп, мөкиббән китеп, онотолоп**

БИРЕЛЕҮ (даваться) **аңлашылыу**

БИРЕЛӘНЕҮ (раздражаться) **енләнеү, шашыу**

БИРЕМ (задание) **бирелгән эш, эш**

БИРЕҮ (давать взятку) **тапшырыу,** *кусм.* **тамыҙыу**

БИРЕШЕҮ I (поддаваться) **еңелеү, бөгөлөп төшөү, ебеп төшөү**

БИРЕШЕҮ II (изматываться, изнуряться) **ҡаҡшау, йонсоу, төҫ ташлау, бөтөрөнөү, донъя баҫыу**

БИРЛЕ *ҡар.* бире I

БИРЛЕГЕҮ (обессиливаться) **киңгәү, хәл бөтөү**

БИРЕШМӘҮ (держаться, не поддаваться) **ныҡ тороу, ҡаты тороу, бирелмәү, эйелмәү, бөгөлмәү, еңелмәү, мах бирмәү, баш эймәү**

БИРСӘЙЕҮ (рубцеваться, зарубцовываться) **йөйләнеү**

БИРТЕНЕҮ (повреждаться — *о пояснице*) **бил тайыу, биләң булыу**

БИРӘН *ҡар.* ашамһаҡ

БИРӘСӘК (долг, задолженность) **бурыс, бирәһе, көтәсәк, үтес**

БИСАРА (бедный, несчастный) **меҫкен**

БИСӘ-СӘСӘ (женщины) **бисәләр, ҡатын-ҡыҙ**

БИТ I (лицо) **йөҙ**

БИТ II (ведь, же) **ла, лә, ла баһа, лә бәһа, та баһа, тә бәһа, ҙа баһа, ҙә бәһа, да баһа, дә бәһа**

БИТ БЕШЕҮ *ҡар.* оялыу

БИТЕНӘН (ЙӨҘӨНӘН) АЛЫУ *ҡар.* хурлау

БИТКӘ (ЙӨҘГӘ) ҠЫҘЫЛЛЫҠ КИЛТЕРЕҮ *ҡар.* хурлау

БИТҺЕҘ *ҡар.* оятһыҙ

БИТӘРЛӘҮ *ҡар.* әрләү

БИШ БАРМАҒЫ ҺЫМАҠ БЕЛЕҮ *ҡар.* белеү

БИШ БЫЛТЫР *ҡар.* күптән

БИШЕК (люлька, колыбель) **сәңгелдәк, биләү** *(диал.)*

БИШКӘ БӨГӨЛӨҮ *ҡар.* ярамһаҡланыу

БОҒАҘЛАУ (терзать, задирать — *о хищниках*) **тамаҡлау, өҙгөсләп ашау**

БОҒАҠ АУЫРЫУЫ (базедова болезнь) **ҡуштамаҡ**

БОҒОРЛАУ I (булькать) **бүлкелдәү, былт-былт итеү**

БОҒОРЛАУ II (урчать в желудке) **көтөрләү**

БОҘҒАЛАҠЛАНЫУ *ҡар.* боҙланыу

БОҘҒА ЯҘҒАН *ҡар.* икеле

БОҘЛАНЫУ (леденеть, обледенеть) **боҙлауыҡланыу, боҙғалаҡланыу**

БОҘЛО ЯМҒЫР (мокрый снег с дождем, град) **рашҡы, боҙ ямғыры, борсаҡ** *(диал.)*

БОҘОҠ I *кусм.* (испорченный, распутный) **яман, насар**

БОҘОҠ II *кар.* боҙолған

БОҘОҠ III (сумрачный, хмурый) **йонсоу**

БОҘОЛҒАН (испорченный, гнилой) **серек, серегән, еҫле, еҫләнгән, еҫ ингән, һаҫы, һаҫыған, һөрһөгән, боҙоҡ**

БОҘОУ I (ломать, разрушать) **емереү, емереп ташлау, ҡутарыу, ватыу, ватып-емереү, яраҡһыҙ хәлгә килтереү, эштән сығарыу**

БОҘОУ II *кар.* аҙҙырыу I

БОЙОҒОУ *кар.* күңелһеҙләнеү

БОЙОҠ (унылый, печальный) **күңелһеҙ, кәйефһеҙ, моңһоу, болоҡһоу, бошонҡо, ҡомһоу, һағышлы, яманһыу, балтаһы һыуға төшкән, мороно һуҙылған**

БОЙОМҒА АШЫРЫУ (АТҠАРЫУ) *кар.* эшләү

БОЙОМҒА (ТОРМОШҠА) АШЫУ *кар.* ғәмәлләшеү

БОЙОРОҠ (приказ, распоряжение) **әмер, фарман, күрһәтмә, приказ**

БОЙОРОУ (повелевать, приказывать, требовать) **ҡушыу, бойороҡ биреү (ҡылыу), әмер биреү (итеү, ҡылыу), фарман биреү, приказ биреү**

БОЛА I (скандал, дебош) **ғауға, талаш**

БОЛА II (беспорядок) **йыйыштырылмаған, йыйнаҡһыҙ, тәртипһеҙ**

БОЛАЛЫ (скандальный) **ғауғалы, тауышлы**

БОЛАН КӨПШӘҺЕ *кар.* урман көпшәһе

БОЛАРТЫУ I *кар.* туҙҙырыу I

БОЛАРТЫУ II (портить отношения) **боҙоу, йәмһеҙләшеү, үпкәләшеү**

БОЛАРЫУ I (приходить в беспорядочное состояние) **туҙыу**

БОЛАРЫУ II (устраивать скандал, дебоширить) **тауыш сығарыу, ҡаңғырыу, талашыу, ыҙғышыу, пыран-заран килеү, быран-заран килеү**

БОЛАСЫЛ (скандальный) **ғауғасыл**

БОЛҒАНСЫҠ I (мутный, грязный) **буръяҡ, ҡойо, бысраҡ**

БОЛҒАНСЫҠ II (беспорядочный, сумбурный) **ығы-зығылы, тыныcһыҙ, буталсыҡ**

БОЛҒАНЫУ (вертеться, крутиться) **сыуалыу, буталыу**

БОЛҒАТЫУ (мешать, размешивать, болтать) **болғау, ҡатыштырыу, ҡатнаштырыу, ҡушыу, туғыу, бутау** *(диал.)*, **көргөү** *(диал.)*, **көжгөү** *(диал.)*

БОЛҒАУЫС (кочерга) **тәртешкә**

БОЛДОР *кар.* баҫҡыс

БОЛОҠҺОТОУ (волновать, беспокоить) **йөрәкте (күңелде) ҡуҙғатыу**

БОЛОҠҺОУ (волноваться, беспокоиться) **күңелһеҙләнеү, илекһеү, күңел иләҫ-миләҫ килеү**

БОЛОТҺОҘ (безоблачный, ясный) **аяҙ, асыҡ**

БОЛ ӨЙРӘК *кар.* беле

БОЛЬНИЦА (больница) **дауахана, хәстәхана**

БОРҒАҠ КЕЙЕҮ (дуться от обиды) **асыуланып һөйләшмәй ултырыу, тумтайыу**

БОРҒАЛАНЫУ (вертеться, не сидеть спокойно) **алаҡанлау, аҡаңлау** *(диал.)*

БОРҒАНЛАУ I (извиваться — *о дороге, реке и т.п.*) **борғоланыу, боролоп-боролоп**

БОРҒАНЛАУ II (кривляться, кокетничать) **ҡыйшанлау, шиҡанлау** *(диал.)*

БОРҠОРАУ (клубиться) **боҫрау**

БОРҠОУ I (подниматься, клубиться) **борлау, бөркөлөү**

БОРҠОУ II (пахнуть) **еҫ аңҡыу, еҫ килеү**

БОРМА I *кар.* боролма

БОРМА II (извилистый) **бормалы, боролмалы, бормас, борма-борма**

БОРОЛДАУ *күсм. ҡар.* асыуланыу

БОРОЛМА (извилина, изгиб) **боролош, бөгөлөш, бөгөлмә, борма, бөгөл, бөгөм, бөкләс**

БОРОЛОУ (поворачиваться) **әйләнеү, артҡа ҡарау, арҡа (арт) биреү, артҡа боролоу**

БОРОЛОШ I *ҡар.* боролма

БОРОЛОШ II (поворот, перелом) **һынылыш**

БОРОН I (в старину, прежде) **элек, әүәл**

БОРОН II (до, до того как) **алдан, элек, тәүҙә**

БОРОНҒО (древний, старинный) **әүәлге**

БОРОНҒОСА (по-старому, по-старинному) **иҫкесә, элеккесә**

БОРОНДАН (с давних пор, издавна) **әүәлдән, электән**

БОРОУ (поворачивать) **әйләндереү**

БОРСАҠ БЕШЕРЕҮ *ҡар.* килешеү I

БОРСАҠ ҺИПТЕРЕҮ (ЯРЫУ, ҺИБЕҮ) *ҡар.* мактаныу

БОРСОЛДОРОУ I *ҡар.* борсоу I

БОРСОЛДОРОУ II (беспокоить, утруждать) **мәшәҡәтләү, мәшәҡәт һалыу, йонсотоу**

БОРСОУ (тревожить, волновать) **ай-һайға инеү, борсолдороу, газаплау, ҡамасаулау, тынғылыҡ бирмәү, йөрәккә тоҙ һалыу, йөрәкте ҡырыу, йөрәкте өйкәү, көйҙөртөү, күңелде ҡырыу, күңелде тырнау, күңелгә ауыр булыу, ҡайғыртыу**

БОҪ (пар) **быу, пар**

БОҪҠОУ *ҡар.* боҫрау

БОҪЛАМА (компресс) **компресс**

БОҪОУ (таиться) **йәшенеү, йәшеренеү**

БОҪРАУ (подниматься клубами — *о паре*) **быуланыу**

БОТАҠЛАНЫУ (ветвиться, разветвляться) **тармаҡланыу**

БОТАРЛАУ (разрывать, раздирать) **айырыу, һындырыу, өҙгөләү**

БОШМАҪ (беспечный, беззаботный) **моңһоҙ, вайымһыҙ, ҡалын тиреле, исе китмәүсән;** *күсм.* **тиреһе ҡалын**

БОШОНҠО *ҡар.* бойоҡ

БОШОНОУ (унывать) **күңелһеҙләнеү, бошоу, бошогоу, бошонҡоланыу, бошорголаныу, кәйефһеҙләнеү, ҡайғырыу, уйланыу, хәсрәтләнеү**

БӨГӨЛ *ҡар.* боролма

БӨГӨЛӨП ТӨШӨҮ *ҡар.* бирешеү I

БӨГӨЛӨҮ (сгибаться, гнуться) **эйөлеү, эйелеп-бөгөлөү, иңкәйеү, һығылыу, бөгөлөп-һығылыу**

БӨГӨН (сегодня) **был көн, бөгөнгө көн**

БӨГӨНГӨЛӘЙ (как сегодня, как сейчас) **бөгөнгө кеүек, бөгөнгө һымаҡ**

БӨГӨНГӘСӘ I (до сегодняшнего дня) **бөгөнгө көнгә тиклем (саҡлы, ҡәҙәр), был көнгәсә, был көнгә саҡлы (тиклем, ҡәҙәр), бөгөнгә саҡлы (тиклем, ҡәҙәр), ошо ваҡытҡаса, ошо ваҡытҡа тиклем (саҡлы, ҡәҙәр), әлеге көнгәсә**

БӨГӨНГӘСӘ II (до сих пор) **әле (лә) булһа, бығаса**

БӨГӨҮ I (гнуть, сгибать, изгибать) **кәкрәйтеү, бөкләү**

БӨГӨҮ II *күсм.* (обламывать рога) **бөгөп алыу,** *күсм.* **һындырыу**

БӨГӘРГӘ (БӘКӘЛГӘ) ҺУҒЫУ *ҡар.* ҡамасаулау

БӨГӘРЛӘНЕҮ (мяться — *о бумаге*) **йомарланыу, бөкләнеү, таушалыу**

БӨҘРӘЛӘҮ (завивать) **бөҙрәләтеү, көҙрәләү** *(диал.)*

БӨЙӨК (великий) **оло, олуг** *(иҫк.)*

БӨКЛӘҪ *ҡар.* боролма

БӨКӨ (пробка, затычка) **тығын**

БӨКРӘЙЕҮ (горбиться, сутулиться) **бөксәйеү, бөксәнләү, бөкрәнләү, бөкөсләнеү, көмрәйеү, көмрәнләү, кәкрәйеү**

БӨЛӨҮ (разоряться) **бөлгөнлөккә төшөү, хәйерселәнеү, хәйерселеккә төшөү, фәкирләнеү, фәкирлеккә төшөү, малдан яҙыу, ярлыланыу**

БӨЛӘНҢГЕРТ (тусклый, неясный — *о лучах света*) **тоноҡ**

БӨРКӨЛӨҮ (обдавать *чем-л.*) **аңҡыу, һибелеү, һирпелеү**

БӨРКӨҮ (душный, жаркий, знойный) **тонсоу, томра, тынсыу, эҫе, ауыр һауалы**

БӨРКӘҮ (закрывать) **ябыу, ҡаплау, ябындырыу**

БӨРЛӘТӘҮ (зоб птицы) **бүтәгә, ашҡаҙан**

БӨРӨШӨҮ (съеживаться, морщиться) **йомарланыу, йыйырылыу, ҡорошоу**

БӨРӨҮ (делать оборки) **бөрмәләү, бөрмәләндереү**

БӨРШӘЙЕҮ (съеживаться, сжиматься) **шоҡрайыу**

БӨТКӨҺӨҘ (неисчерпаемый, неиссякаемый) **бөтмәҫ, бөтмәҫ-төкәнмәҫ, күп, бөтә торған түгел, икһеҙ-сикһеҙ, осһоҙ-ҡырыйһыҙ, сиктән тыш күп**

БӨТӨН I (целый, нетронутый) **бер бөтөн, теүәл, тулы (бер), ҡырҡылмаған**

БӨТӨН II (целый, неповрежденный) **туҙмаған, төҙөк, имен**

БӨТӨН III (обеспеченный) **етеш**

БӨТӨНЛӘЙ I (целиком) **бөтөн, бөтәү, бөтәүләй, бөтәү көйө, бүлмәйенсә**

БӨТӨНЛӘЙ II (навсегда, насовсем) **тотош, бөтөнләйгә, китмәҫкә ҡайтыу, ҡайтмаҫҡа китеү**

БӨТӨНЛӘЙ Ш (окончательно, совсем, полностью) **тамам, тулыһынса**

БӨТӨНЛӘЙ IV (вовсе, совсем) **һис, һис бер, төптө, ерле, шыпа** *(диал.)*

БӨТӨНӨҺӨ *ҡар.* бөтәһе

БӨТӨРЛӨК ТҮГЕЛ (нескончаемый, неиссякаемый) **бөткөһөҙ, бөтә торғаны юҡ, бөтөрлөгө юҡ, бөтмәҫлек**

БӨТӨРӨНӨҮ *ҡар.* бирешеү II

БӨТӨРӨҮ I 1 *ҡар.* тамамлау

БӨТӨРӨҮ 2 (кончать, прекращать) **туҡтатыу, иҫәпте өҙөү**

БӨТӨРӨҮ 3 (уничтожить, разгромить, сводить на нет) **юҡ итеү, юҡҡа сығарыу, аҙра итеү, елгә осороу, исраф итеү, көл итеү, ҡырыу, ҡырып бөтөрөү, көлөн күккә осороу, кол-күмер итеү, ҡара күмергә ҡалдырыу, ҡыран-яран итеү**

БӨТӨРӨҮ II (тратить, расходовать помногу) **туҙҙырыу, елгә осороу, яу булыу,** *кусм.* **елгәреү**

БӨТӨҮ I (завершиться, заканчиваться) **тамамланыу, тамам булыу, осланыу, теүәлләнеү**

БӨТӨҮ II (пропадать) **юҡҡа сығыу, юҡ булыу, юйылыу, уңалыу, юғалыу, елдәр иҫеү, елгә осоу, елгә китеү, эҙе (еҫе) лә ҡалмау, еҫе-еле юҡ, юҡҡа сығыу, эҙе-еле юҡ, әҫәре лә юҡ, еҫе-ҡоҫо ҡалманы (юҡ)**

БӨТӘ ЕРҘӘ *ҡар.* һәр ерҙә

БӨТӘЙЕҮ (становиться зажиточным) **өҫ-башҡа алыу, яҡшы кейем алыу, яҡшы итеп кейенеү, өҫтө яҡшыртыу**

БӨТӘ ЙӨРӘКТӘН (от всего сердца) **ысын күңелдән, ысын йөрәктән**

БӨТӘЙТЕҮ (приодеться) **өҫ-башына алыу, өҫ-башын ҡарау, кейем алыу**

БӨТӘРЛӘҮ *ҡар.* йомарлау

БӨТӘҮ (немолотый, целый) **бөтөн**

БӨТӘҺЕ (весь, все, вся) **һәммәһе, барлығы, бар булғаны, бөтә булғаны, йыйынныһы, барыһы,**

бөтөнөһө, олоһо-көсөһе; аяҡтан атлағаны, арты менән шыуғаны

БӨТӘҺЕ ТҮГЕЛ *ҡар.* **күн I**

БӨТӘШЕҮ (заживать) **төҙәлеү**

БӨТӘ ЯҠТАН (со всех концов) **һәр тарафтан, һәр яҡтан**

БӨХТӘ (аккуратный) **таҙа, ыҫпай, йыйнаҡ**

БӨХТӘЛЕК (опрятность, аккуратность) **ыҫпайлыҡ, йыйнаҡлыҡ**

БРОНЗАЛАУ (бронзировать) **бронза яғыу (йүгертеү), бронзалатыу**

БРОШЮРАЛАУ (брошюровать) **төпләү**

БУҘАРЫУ I (сереть, становиться серым) **төҫһеҙләнеү, төҫөн юғалтыу**

БУҘАРЫУ II (синеть, становиться синим) **күгәреү**

БУҘЛАУ *ҡар.* **илау**

БУҘТУРҒАЙ (жаворонок) **һабан турғайы**

БУЙ БИРЕҮ *ҡар.* **буйһоноу**

БУЙ-БУЙ (полосами) **һыҙатһыҙат, буйлы, буйлы-буйлы**

БУЙҘАҠ (холостой, неженатый) **өйләнмәгән, ҡатынһыҙ, ғаиләһеҙ, яңғыҙ**

БУЙ ЕБӘРЕҮ *ҡар.* **үҫеү**

БУЙ(ҒА) ЕТЕҮ *ҡар.* **үҫеү**

БУЙЛАЙ (по всей длине) **буйҙан-буй**

БУЙЛАП (вдоль, по) **буйына, буйынса, буйлатып, буйынан, яғалап, ситләп, ситенән**

БУЙЛАУ (проходить, проезжать вдоль *чего-л.*) **бауырлау, яғалау**

БУЙЛЫ (полосатый) **буй-буй, юл-юл, юлаҡлы, юлаҡ-юлаҡ**

БУЙСАН (рослый, высокий) **кәүҙәле, оҙон буйлы, буйға оҙон**

БУЙҺОНОУ (покоряться, подчиняться) **бағыныу, теҙ сүгөү, баш биреү, баш һалыу, баш(ты) бөгөү, буй биреү,** *кусм.* **йөҙ һөртөү, теҙ сүгеү, баш эйеү**

БУЙЫ (целый, весь — *о годе, дне и т.п.*) **буйына, буйынса, эсендә**

БУЛАВКА (булавка) **төйрәүес** (*диал.*)

БУЛДЫҠЛЫ (дельный, деловитый) **булған, эшлекле, егәрле, уңған, сос, өлгөр, эшкинғән, ауыҙы менән ҡош тота, ҡулында һандуғас һайрата, ҡулында ут уйната, ҡонар**

БУЛДЫРА АЛМАУ (не справляться) **хәлдән килмәү, ҡулдан (көстән) килмәү, балта үтмәү, теш(е) үтмәү**

БУЛДЫРЫУ I (справляться, быть в силах сделать *что-л.*) **эшләй алыу, булдыра алыу, башҡара алыу, алдырыу, көстән килеү, көс етеү, ҡулдан килеү, ҡулдан эш килөү, үтәй алыу, теш үтеү, хәлдән килеү**

БУЛДЫРЫУ II (создавать) **бар итеү, барлыҡҡа килтереү, булдыртыу, бар иттереү**

БУЛМЫШ (природа, характер) **бөтмөш, тәбиғәт, барлыҡ**

БУЛҺА КӘРӘК (кажется, повидимому) **шикелле, буғай**

БУЛЫР-БУЛМАҪ (незначительный, ничтожный) **әҙ-мәҙ, барлы-юҡлы**

БУЛЫШЛЫҠ (помощь, поддержка) **ярҙам**

БУЛЫШСЫ *ҡар.* **ярҙамсы**

БУЛЫШЫУ I (заниматься, возиться) **маташыу, шөғөлләнеү, мәшғүл булыу**

БУЛЫШЫУ II (помогать) **ярҙамлашыу, ярҙам итеү, эшләшеү**

БУЛЫШЫУ III (приставать к *кому-л.*) **бәйләнеү, йәбешкәкләнеү**

БУР I (мел) **аҡбур**

БУР II (вор) **уғры, йүгерек ҡуллы, ҡулсыр, ҡулы оҙон, ҡулы һоҡ, ҡулы шуҡ, шуҡ ҡуллы**

БУРАЛАНЫУ (горячиться, кипятиться) **туҙыныу, ярһыу, асыуланыу**

БУРАН ҠУПТАРЫУ (СЫҒАРЫУ) *ҡар.* **талашыу**

БУРАНЛАУ (вьюжить) **буран сығыу**

БУРАУ (мести — *о метели*) **өйрөлтөп-өйрөлтөп осороу, ойотоу**

БУРҠЫЛДАУ *ҡар.* һөйләнеү

БУРЛАТ (кумачовый) **ҡара ҡыҙыл, сейә ҡыҙыл**

БУРҺЫУ I (тухнуть, протухать) **һөрһөү**

БУРҺЫУ II (плесневеть, покрываться плесенью) **бәҫәреү**

БУРҺЫУ III *күсм.* (пассивный) **дәртһеҙ**

БУРЪЯҠ (мутный) **болғансыҡ**

БУРЪЯҠЛАУ (делать мутным, мутить) **буръяҡландырыу, буръяҡлатыу**

БУРЫС I (долг) **үтес, көтәсәк, бирәсәк**

БУРЫС II (обязательство, долг, задача) **эш, йөкләмә, вазифа**

БУРЫСЛЫ (должник, имеющий долг) **бирәсәкле**

БУҪЫҒЫУ (долго плакать) **буҫлығыу** *(диал.)*

БУТАЛАНЫУ *ҡар.* буталыу

БУТАЛСЫҠ (беспорядочный, хаотичный) **тәртипһеҙ, рәтһеҙ, бола, сыуалсыҡ,** *күсм.* **болғансыҡ**

БУТАЛЫУ (путаться, быть помехой) **сыуалыу, буталаныу, ҡайнашыу, болғаныу, буталып йөрөү, уралыу**

БУТАЛЫШ (суматоха, переполох) **сыуалыш**

БУТАНЫУ (копаться, рыться) **соҡоноу, соҡсоноу, эҙләнеү**

БУТАУ *ҡар.* болғатыу

БУТАУ II (приводить в беспорядок) **аҡтарыу, аҡтарып ташлау, болартыу**

БУТАУ III (морочить голову) **әйләндереү, сыуалтыу**

БУШ I (свободный, не занятый делом) **эшһеҙ, былай ғына, тик**

БУШ II (бесплатный) **түләүһеҙ, түләмәй, түләмәйенсә**

БУШ III (напрасный) **әрәм, зая**

БУШАҠ (слабый, не тугой) **тығыҙ түгел, буш** *(диал.)*

БУШАНЫУ (освобождаться) **ҡотолоу, бушау, арыныу,** *күсм.* **айныу**

БУШАТЫУ (освобождать, снимать с работы) **сығарыу, төшөрөү, алыу**

БУШАУ (освобождаться) **бер аҙ бушау, баш-күҙ алыу**

БУШҠА КИТЕҮ *ҡар.* исраф булыу

БУШ ҠАЛЫУ *ҡар.* һемәйеү

БУШ ҠУЛ (без ничего, без гостинца) **бер нәмәһеҙ, буш ҡул менән**

БУШЛАЙ (бесплатно, даром, безвозмездно) **буш, бушҡа, түләүһеҙ, аҡса түләмәйенсә, аҡсаһыҙ ғына, буштан-буш**

БУШЛЫҠ (пустота) **буш урын, вакуум**

БУШТАН (даром) **юҡтан**

БУШТАН-БУШ (ни за что, понапрасну) **тиктомалға, тиктәҫтән, бушҡа, буштан-бушҡа, сәбәпһеҙ, һис сәбәпһеҙ, бер ҙә юҡҡа (юҡтан)**

БУШТЫ-БУШҠА АУҘАРЫУ *ҡар.* эшләмәү

БУЯҠ *ҡар.* буяу

БУЯЛЫУ I (мазаться) **мансылыу, яғылыу, йоғоу**

БУЯЛЫУ II (пачкаться) **бысраныу**

БУЯНЫУ (краситься) **биҙәнеү, тоҙәнеү**

БУЯУ I (пачкать) **бысратыу, буялтыу, йоҡтороу**

БУЯУ II (краска) **буяҡ** *(диал.)*

БУЯУ III (краски, цвет, колорит) **төҫ, биҙәк**

БҮГЕҮ *ҡар.* биҙеү III

БҮҘӘНӘ (перепел) **бытбылдыҡ**

БҮКӘН *ҡар.* ултырғыс

БҮЛЕК (отдел, отделение) **бүлексә, филиал, сектор, бүлем**

БҮЛЕНЕҮ (разделяться, отделяться) **бүлгеләнеү, ярылыу, айырылыу, ике яры**

БҮЛЕШЕҮ (делить между собой) уртаҡлашыу, бүлеп алыу
БҮЛКӘ (часть, кусок) бүлкәс
БҮЛТЕРЕК (поздний приплод у овец и коз) көҙләүес
БҮЛТӘЙЕҮ (выпячиваться) тупайыу, бүртәйеү
БҮЛӘ (промежуток рабочего времени от одного перерыва до другого) тына, һыуһын, быуа
БҮЛӘКЛӘҮ (дарить) бүләк биреү
БҮРЕ БАУЫР *ҡар.* рәхимһеҙ
БҮРЕК (шапка) кәпәс, ҡолаҡсын, малахай *(иҫк.)*
БҮРЕК ҺАЛЫУ *ҡар.* ялыныу
БҮРТЕҮ (набухать) ҡабарыу, күбенеү
БҮРТӘЙЕҮ *ҡар.* бүлтәйеү
БҮҪКӘ (неполный) тулыр-тулмаҫ, кәм
БҮҪКӘРЕҮ (уменьшаться, убавляться) аҙайыу, әҙәйеү, кәмеү
БҮТӘГӘ *ҡар.* бөрләтәү
БҮТӘН I (другой, иной) башҡа, икенсе төрлө, икенсе, бүтән төрлө, бүтәнсә
БҮТӘН II (после этого, впредь) бынан башҡа, бынан һуң, башҡа ваҡытта, икенсе бер ваҡытта, икенсе ваҡытта, бынан һуң, бынан ары, бынан былай, бүтән ваҡыт(та), бүтән бер ваҡыт, бүтәнсәләй
БЫҒАСА (до сих пор, доселе, поныне) быға тиклем, әлегә тиклем (саҡлы), ошоға тиклем, бөгөнгө көнгәсә, бөгөнгәсә, әлегәсә
БЫҒАУЛАУ (надевать кандалы, оковы на *кого-л.*) бығау һалыу, сынйырлау
БЫЖҒЫТЫУ *ҡар.* әрләү
БЫЖЫР (рябой) шаҙра
БЫЗМЫР (медлительный) мыштыр, ығыш
БЫЗМЫРЛАУ (копаться) мыштырлау, ығышланыу *(диал.)*
БЫЙТАНЛАУ (кокетничать) йыртанлау, быйпанлау *(диал.)*
БЫҠЫРЛАУ (булькать, клокотать) быңырлау, быҡылдау

БЫЛ (это, эта, этот) ошо, хәҙергә, әлеге
БЫЛ АРАЛА (на днях, в последнее время) ошо арала
БЫЛАЙ I (так) был рәүешле
БЫЛАЙ II (сюда) был яҡҡа, бында табан
БЫЛАЙ ҘА (и без того, и так...) бынан башҡа ла, унһыҙ ҙа
БЫЛБЫЛ (соловей) һандуғас
БЫЛДЫРЛАУ (бормотать, лепетать) лыбырлау
БЫЛЙЫРАУ (развариваться) иҙрау, иҙелеү, быртырау
БЫЛ ҠӘҘӘР (до такой степени) был тиклем дә
БЫЛ НИ БЫЛ (что это такое, что это за дело) был ни хәл был, был ни эш был (тағы)
БЫЛ НИ ТАҒЫ (это еще что) быныһы ни тағы, быныһы ни тигән эш, быныһы (был) нимә тигән һүҙ
БЫЛ РӘҮЕШЛЕ (такой) был тиклем, былай (ҙа), бындай
БЫЛ (ШУЛ) САҠЛЫ (слишком, чрезмерно) бик ныҡ, үтә
БЫЛТАЙЫУ (раздуваться) бүлтәйеү
БЫЛТЫР (в прошлом году) үткән йыл, уҙған йыл
БЫНА-БЫНА (вот-вот, со дня на день) тиҙ үк, тиҙҙән, оҙаҡламай, оҙаҡламайынса, хәҙер, ошо мәлдә, ошо көндәрҙә, күп тә тормай, күп тә үтмәй
БЫНА ТИГӘН (превосходный, отличный) бынамын тигән, бик шәп, бик һәйбәт, бик яҡшы, гәләмәт, ғәләмәт шәп, зәһәр, берәгәйле, иҫ киткес, иҫ китәрлек
БЫНАУЫНДА (здесь) ошонда
БЫНДАҒЫ (здешний, местный) ошо ерҙәге, ошондағы, был урындағы, был ерҙәге
БЫНДАЙ (такой) ошондай, бының кеүек (һымаҡ, шикелле), ошоноң кеүек (һымаҡ, шикелле)
БЫРАҒЫТЫУ *ҡар.* ташлау
БЫРАН-ЗАРАН КИЛТЕРЕҮ (ИТЕҮ) I *ҡар.* туҙҙырыу II

БЫРАН-ЗАРАН КИЛТЕРЕҮ (ИТЕҮ) II (уничтожить, разгромить) **юҡҡа сығарыу, тар-мар итеү**

БЫРҠЫРАУ *ҡар.* былйырау

БЫСРАҠ (грязный, нечистый) **кер, керле, ҡарайған, бысранған, буялған, керләнгән**

БЫСРАТЫУ I *күсм.* (очернить, порочить) **ғәйепләү, сүп өйөү**

БЫСРАТЫУ II (пачкать, испачкать, измазать) **керләндереү, керләү, ҡарайтыу, буяу, тап төшөрөү, буяп бөтөү, керектереү** *(диал.)*

БЫСЫЙ I (недопеченный — *о хлебе*) **сей**

БЫСЫЙ II (слезящийся от воспаления — *о глазах*) **былсыҡ, йәшләнеүсе**

БЫҪҠАҠЛАУ (моросить) **һибәләү, һибәләп тороу, тамсылап тороу**

БЫҪҠЫТЫУ (дымить) **тетәтеү**

БЫҪҠЫУ (тлеть) **төтәү, быҫҡып яныу, тетәп тороу**

БЫТБЫЛДЫҠ *ҡар.* бүҙәнә

БЫТЫЙ (лепетун) **бытылдаҡ, бытырлаҡ**

БЫУ (пар) **пар**

БЫУА БЫУЫРЛЫҠ *ҡар.* күп II

БЫУАТ (век) **йөҙ йыллыҡ, ғасыр** *(иҫк.)*

БЫУЛАНЫУ (потеть, запотевать) **парланыу, һыуланыу, еүешләнеү, дымланыу**

БЫУЛЫҒЫУ (задыхаться) **быуылыу**

БЫУМА ЙӨТӘЛ *ҡар.* ҡара йөтәл

БЫУЫЛДАУ *ҡар.* илау

БЫУЫЛЫУ I (загораживаться) **бикләнеү, кәртәләнеү**

БЫУЫЛЫУ II (задыхаться, давиться) **тонсоғоу, тын ҡыҫылыу, тейелеү, тығылыу**

БЫУЫН БӨТӨҮ *ҡар.* хәлһеҙләнеү

БЫУЫНҒА ТӨШӨҮ *ҡар.* хәлһеҙләндереү

БЫУЫНҺЫҘЛАНЫУ (слабеть) **хәлһеҙләнеү, бушаҡланыу**

БЫУЫНЫУ (подпоясываться) **билде быуыу**

БЫУЫУ (загрызать, задирать) **тамаҡлау, һығыу**

БЫШҠЫРЫУ (чихать) **сескөрөү**

БЫШЫЛДАП (шепотом) **әкрен, аҡрын, әкертен (генә), әкрен (генә) шыпырт ҡына, быш-быш**

БӘБӘЙЛӘҮ *ҡар.* бәпесләү

БӘБӘК (веко) **күҙ бәбәге**

БӘҒЕР (сердце, душа) **күңел, йөрәк**

БӘҒЕР ҠЫЙЫЛЫУ *ҡар.* ғазапланыу

БӘҒЕРГӘ ТОҘ ҺАЛЫУ *ҡар.* әрнетеү

БӘҒЕРҘЕ (ЙӨРӘКТЕ, ҮҘӘКТЕ) ӨҘӨҮ *ҡар.* әрнетеү

БӘҒЕРҘЕ ТЕЛЕҮ *ҡар.* әрнетеү

БӘҒЕРҺЕҘ (жестокий, безжалостный) **ҡаты күңелле, ҡаты бәғерле, таш йөрәк(ле), йәне юҡ, эсендә йәне юҡтыр**

БӘҒЗЕ (некоторый) **ҡайһы бер, ҡайһы**

БӘДБӘХЕТ (подлый, мерзкий, негодяй) **ҡәһәрле, ҡәбәхәт**

БӘДДОҒА (проклятие) **ҡарғыш**

БӘЗРӘЙЕҮ (пялиться, таращиться) **бәзләү, йызрайыу**

БӘЗРӘЙТЕҮ (таращить — *о глазах*) **аҡшайтыу, бәзләтеү** *(диал.)*

БӘЙҘӘ (на цепи) **бәйле, бәйләнгән, сылбырҙа**

БӘЙЕЛ (нрав, характер, натура) **ҡылыҡ, холоҡ**

БӘЙЛӘНЕҮ (приставать, привязываться) **йәбешеү**

БӘЙЛӘНЕШ (связь, отношение) **элемтә, мөнәсәбәт**

БӘЙЛӘНЕШЛЕ (соотносительный) **ҡағылышлы, мөнәсәбәтле, бәйле, ҡараған**

БӘЙЛӘНСЕК (назойливый, навязчивый) йөҙәткес, теңкә ҡороткос, торғаны менән һағыҙ, һағыҙ

БӘЙНӘ-БӘЙНӘ (подробно, слово в слово) ентекләп, энәһенән ебенә тиклем

БӘЙНӘТ (страдание, обуза, бремя) ыҙа, имгәк

БӘЙҺЕҘЛӘНЕҮ (становиться необузданным) шашыу

БӘЙӘ ҡар. хаҡ

БӘЙӘН ИТЕҮ (ҠЫЛЫУ) ҡар. һөйләү

БӘЛИҒ БУЛЫУ ҡар. үҫеү

БӘЛЙЕРӘҮ ҡар. хәлһеҙләнеү

БӘЛЙЕҮ ҡар. булдыҡһыҙланыу

БӘЛКИ (может быть, возможно, вероятно, пожалуй) моғайын, ихтимал, кем белә

БӘЛТЕРӘҮ ҡар. хәлһеҙләнеү

БӘЛШӘЙЕҮ (деформироваться) йәмшәйеү, йәлпәйеү, шәлпәйеү

БӘЛӘ (беда) ыҙа, михнәт, ҡаза, бәлә-ҡаза, бәхетһеҙлек, һәләкәт, биҙа (диал.)

БӘЛӘКӘЙ I (маленький, небольшой — о росте) бәләкәс, кескенә, кескәй, балаҡ буйы, бот буйы, бармаҡ буйы, итек башындай, осмот, остоҡ, орсоктай, орсоҡ башындай, энә күҙендәй, энә осондай

БӘЛӘКӘЙ II (маленько, чуть-чуть) әҙерәк, әҙ генә, бер аҙ, бер ни тиклем

БӘЛӘКӘЙ III (младший) кесе, бәләкәс

БӘЛӘКӘЙҘӘН (с малых лет) бәләкәй саҡтан (ваҡыттан), бала саҡтан, кесе йәштән, сабый саҡтан (ваҡыттан), бәләкәстән, бәләкәс саҡтан, йәштән, йәштән үк, иҫ белгәндән, белә башлағандан, белә-белгәндән

БӘЛӘКӘЙЛӘНЕҮ (уменьшаться, сделаться маленьким) бәләкәсәйеү, кесерәйеү

БӘНДӘ (раб, слуга, человечишка) Алла ҡоло, кеше

БӘПЕС ҡар. бала

БӘПЕС БАРМАҠ ҡар. сыңғарсай

БӘПЕСЛӘҮ (рожать — о женщине) бала табыу, табыу, бәбәйләү, бәпәй табыу, балалау, тәнәйләү, бушаныу, бәпәйләү (диал.)

БӘПӘЙ ҡар. бала

БӘРЕЙ (бес, дьявол) бире (диал.)

БӘРЕЛЕШЕҮ (задеть друг друга) төкәшеү, бәрешеү, бәрлегеү

БӘРЕҮ I ҡар. ташлау

БӘРЕҮ II (удариться, стукаться) төкөү

БӘРЕШЕҮ I (бросаться, кидаться) ырғытышыу, ташлау, күсм. һуғышыу

БӘРЕШЕҮ II ҡар. бәрелешеү

БӘРӘБӘР (одинаковый, равный) тигеҙ, тиң

БӘРӘКӘТ I (изобилие, обилие, благополучие) муллыҡ, иркенлек

БӘРӘКӘТ II (выгода, польза) ҡәҙер, файҙа

БӘРӘКӘТ III (украшение, красота) күрк, йәм

БӘРӘКӘТ IV (сила, мощь, энергия) ғәйрәт, көс

БӘРӘКӘТҺЕҘЛӘҮ (тратить, расходовать не жалея) ҡәҙерһеҙләү

БӘРӘНЛӘҮ ҡар. бәрәсләү

БӘРӘҢГЕ (картофель) картуф

БӘРӘСЛӘҮ (ягниться) бәрәнләү (диал.)

БӘҪЛЕ I (привлекательный, красивый) күркәм, матур

БӘҪЛЕ II (солидный, представительный) абруйлы, һимәтле

БӘҪҺЕҘЛӘҮ (обращаться небрежно, неаккуратно) ҡәҙерһеҙләү

БӘҪӘРЕҮ (плесневеть, покрываться плесенью) күгәреү, сереү

БӘҮ-БӘҮ ИТЕҮ ҡар. йоҡлап китеү

БӘҮЕЛ (моча) һейҙек

БӘҮЕЛЕҮ (качаться, раскачиваться) **тирбәлеү, сайҡалыу, бәүелйеү** *(диал.)*

БӘҮЕТЕҮ I (качать, раскачивать) **тирбәтеү**

БӘҮЕТЕҮ II (нежить, изнеживать) **наҙлау**

БӘХЕТ (счастье) **ырыҫ, ҡот, сәғәҙәт**

БӘХЕТЛЕ (счастливый) **ырыҫлы, ҡотло**

БӘХИЛЛӘШЕҮ (прощаться, простить друг друга перед смертью) **хушлашыу, һуңғы һаубуллашыу**

БӘХӘСЛӘШЕҮ (спорить, заключать пари, конфликтовать) **һүҙ көрәштереү, еңешеү, дәғүәләшеү, һатыулашыу, сауҙалашыу, тартҡылашыу, иксәшеү** *(диал.)*

БӘШМӘК (гриб) **гөмбә** *(диал.)*, **мәшкәк** *(диал.)*

В

ВАҒАЙЫУ (разукрупняться, мельчать) **бәләкәйләнеү**

ВАЗИФА (должность, служба, обязанность) **бурыс, эш, функция, роль**

ВАЗ КИСЕҮ *ҡар.* **кире ҡайтыу**

ВАЙРАН БУЛЫУ *ҡар.* **емерелеү**

ВАЙРАН ИТЕҮ (ҠЫЛЫУ) *ҡар.* **емереү**

ВАЙЫМ (забота, беспокойство, печаль) **гәм, уй**

ВАЙЫМҺЫҘ (беспечный, равнодушный) **ғәмһеҙ, моңһоҙ, бошмаҫ**

ВАКАНСИЯ (вакансия) **эш урыны, штат**

ВАҠИҒА (событие, случай) **булған хәл, осраҡ, мажара**

ВАҠЛАҒЫС (дробилка) **ваҡлаусы, ваҡлай торған**

ВАҠЛАНЫУ I (измельчаться, размельчаться) **тураҡланыу, туралыу, киҫәкләнеү**

ВАҠЛАНЫУ II (быть мелочным, мелочиться) **ваҡсылланыу, ваҡһыныу, ваҡһыу, ваҡай булыу** *(диал.)*

ВАҠСЫЛЛАНЫУ *ҡар.* **ваҡланыу II**

ВАҠ-ТӨЙӘК (мелочь, безделица, пустяк) **юҡ-бар, буш (нәмә), кәрәкһеҙ, кәрәкмәгән, кәрәге булмаған, әһәмиәтһеҙ**

ВАҠЫТ (время, пора, период, срок) **мәл, саҡ, осор, миҙгел, заман, дәүер, эпоха**

ВАҠЫТ-ВАҠЫТ (время от времени) **әленән-әле, әлдән-әле, ваҡыты-ваҡыты менән**

ВАҠЫТЛЫ (вовремя, кстати) **ваҡытында, үҙ ваҡытында, урынлы, нәҡ өҫтөнә баҫыу**

ВАҠЫТЛЫ ҒЫНА (временный) **үтә торған, уҙа торған, аҙ ваҡытлы, тиҙ үтеүсән, тиҙ үтеп китеүсән**

ВАҠЫТЫНДА (вовремя, своевременно, когда-то, в свое время) **заманында, үҙ ваҡытында, элек**

ВАЛЛАҺИ (ей-богу, честное слово) **биллаһи, валлаһи-биллаһи, ер йотһон, Алла шаһит, бына әпәкәй, икмәк менән (ант итәм)**

ВАЛСЫҠ (крошка) **икмәк вағы**

ВАТА-ЕМЕРӘ (ломая, разбивая — *о языке*) **саҡ-саҡ**

ВАТАН (родина) **тыуған ил, илем**

ВАТАНСЫ (патриот) **илһөйәр, илен (ватанын) яратыусы, патриот**

ВАТЫҠ I (осколок, черепок, обломок) **ярыҡ, китек**

ВАТЫҠ II (битый, разбитый) **емерек, емерелгән, ватылған, боҙоҡ**

ВАТЫЛЫУ I (биться, ломаться) емерелеү, ҡыйралыу, ярылыу

ВАТЫЛЫУ II (измученный, изнуренный) ҡаҡшау, ҡыйралыу

ВАТЫП-ЕМЕРЕҮ *кусм.* (испортить) боҙоу, ватып-һындырыу

ВАФАТ (кончина, смерть) үлем

ВЕНЕРА ПЛАНЕТАҺЫ *ҡар.* Сулпан йондоҙо

ВЫЖДАН (совесть, честь) намыҫ, оят, инсаф

ВЫЖДАНЛЫ (совестливый, добросовестный) намыҫлы, инсафлы

ВЫЖЛАУ I (жужжать, шуметь) выж итеү

ВЫЖЛАУ II (очень быстро) тиҙ, етеҙ, тиҙ генә, осоп, осоп ҡына

ВӘҒӘҘӘЛӘҮ (обещать, дать обещание) һүҙ биреү, вәғәҙә биреү, вәғәҙә итеү (ҡылыу), ышандырыу

ВӘССӘЛӘМ (вот и все, кончено, и точка) бөттө, бөттө-китте

ВӘХШИ (варвар) варвар, вандал, ҡырағай, йыртҡыс

ВӘХШИҘӘРСӘ (по-варварски, варварским образом) йыртҡыстарса, рәхимһеҙ рәүештә

ВӘХШИЛЕК (дикость, варварство) ҡырағайлыҡ, вәхшәтлек, йыртҡыслыҡ, ҡанһыҙлыҡ, рәхимһеҙлек

Г

ГАЗЛАНДЫРЫУ (газировать) газлау, ғазлы итеү

ГАРМОНИЯЛАШЫУ (мириться, гармонировать) килешеү, ярашыу

ГАРМОНИЯЛЫ (гармонический, гармоничный) аһәңле

ГЕЛ (постоянно, все время) ғүмергә, ғүмер буйы, ғүмер баҡый, ғүмер-ғүмергә, ғел ғенә, ғеләң, мәңге, аҙым һайын, ураған һайын, һәр ваҡыт, һәр саҡ, һәр ҡасан, әлдән-әле, әйләнгән һайын, әленән-әле, (аяҡ) атлаған һайын, йыш

ГЕРОЙҘАРСА (героически) батырҙарса

ГЕҮЕЛДӘҮ *ҡар.* геүләү

ГЕҮЛӘТЕҮ *ҡар.* гөрләтеү

ГЕҮЛӘҮ (гудеть, шуметь) ғеү килеү, шаулау, ғеүелдәү

ГЕҮЛӘШЕҮ I (гудеть, шуметь) ғеү килешеү

ГЕҮЛӘШЕҮ II (шуметь, галдеть) шаулашыу

ГИГАНТ (гигант) бик ҙур, үтә ҙур, ғәҙәттән тыш ҙур, сикһеҙ ҙур

ГИҘЕҮ (путешествовать, странствовать) ғиҙеп сығыу, йөрөп сығыу, айҡау, айҡап сығыу, байҡау, байҡап сығыу, айҡап-байҡап сығыу, кисеү, сәйәхәт итеү, ҡыҙырыу

ГИМНАЗИСТ (гимназист) ғимназия уҡыусыһы

ГӨБӨРГӘЙЕЛ (черепаха) ташбаҡа

ГӨЖЛӘҮ I (жужжать, гудеть) гөж итеү, гөж килеү

ГӨЖЛӘҮ II *ҡар.* шаулау

ГӨЛ (цветок) сәскә

ГӨЛБАҘЫЯН (бадьян, анис звездчатый) баҙыян үләне

ГӨЛЙЕМЕШ (шиповник) әлморон

ГӨЛЛӘНЕҮ *кусм.* (улучшаться — *о жизни*) һәйбәтләнеү, матурланыу

ГӨЛТ I (резко — *о мгновенной вспышке огня*) гөлп

ГӨЛТ II (очень — *о чистоте, порядке*) ялт

ГӨЛТЛӘҮ (внезапно — *о действии*) ялт итеү, ялт итеп ҡалыу, дөрләп ҡабыныу, дорләп китеү

ГӨМБӘ *ҡар.* бәшмәк

ГӨНАҺ (грех, проступок, провинность) гәйеп эш, яҙыҡ

ГОНАҺЛЫ (грешный, греховный) ғәйепле, гөнаһ эшләгән, гөнаһ эйәһе, яҙыҡ эшкә тарыған

ГӨНАҺ ШОМЛОҒОНА ҠАРШЫ (к несчастью) бәхетһеҙлеккә ҡаршы

ГӨРГӨЛДӘК (прятки) йәшенмәк

ГӨРЛӘП ҮҪЕҮ (буйно, на всю силу расти) яҡшы үҫеү, шәп үҫеү, ҡотороп үҫеү, шашып үҫеү

ГӨРЛӘТЕП (как следует, славно, прекрасно — *о жизни*) шәп, шәп итеп, бына тигән (итеп), гөрләп, гөрләшеп, дыу килтереп, дөбөр-ләтеп

ГӨРЛӘТЕҮ (весело проводить *что-л.*) шаулатыу, геүләтеү, деүләтеү, шау-гөр килтереү, күңелле, шәп итеү, дыу һиңкетеү *(диал.)*

ГӨРЛӘҮ I (ворковать) гөр итеү

ГӨРЛӘҮ II (шуметь, галдеть) шаулау, шау килеү

ГӨРЛӘШЕП (дружно, щебеча, любезничая) һөйләшә-һөйләшә, сөкөрләшә-сөкөрләшә, сөкөрләшеп

ГӨРӨҮ I (сгребать) этеү, ышырыу *(диал.)*

ГӨРӨҮ II (гнать, гонять) ҡыуыу

ГӨРҺӨЛДӘП ҠОЛАУ (грохнуться) шап итеп ҡолау, шап итеп барып төшөү, гөрҫ итеп ҡалыу, гөрҫ итеп барып төшөү

ГРАМОТАЛЫ I (грамотный) белемле, уҡымышлы, гилемле *(иҫк.)*

ГРАМОТАЛЫ II (грамотно) хатаһыҙ, дөрөҫ

ГРАНАТ *ҡар.* анар

ГРАНДИОЗ (грандиозный) ҙур, бөйөк

ГРАНУЛАЛЫ (гранулированный) бөртөклө

ГРАФА (графа) рубрика

ГРИМЛАНЫУ (гримироваться) грим һалыу, буяныу

ГРУЗОВИК (грузовик) йөк машинаһы

ГРУППАЛАУ (группировать) төркөмләү

ГҮЗӘЛ (красивый) матур, сибәр, һылыу, шәп, яҡшы, һәйбәт

ГҮЗӘЛЛЕК (красота, прелесть) матурлыҡ, йәмлелек

ГҮЙӘ (словно, как-будто, будто) әйтерһең, әйтерһең дә, кеүек, һымаҡ

ГҮР (могила) ҡәбер

ГӘЛСӘР (хрусталь) бәлләүер

ГӘЛСӘР ТАШ (горный хрусталь) бәлләүер таш, тау гәлсәрө

ГӘП ҺАТЫУ (ҺУҒЫУ) *ҡар.* һөйләшеү

ГӘҮҺӘР (бриллиант) йәүһәр *(диал.)*

Ғ

ҒАЗАП (мучение, страдание) ыҙа, яфа, аҙап, яза

ҒАЗАПЛАНЫУ (мучиться, терзаться) ыҙаланыу, газап сигеү, ғазап күреү, гәләмәт сигеү (тарыу), яфаланыу, яфа сигеү, интегеү, йонсоу, аҙапланыу бауыр өҙөлөү, бәгер ҡыйылыу

ҒАИЛӘЛЕ (семейный, имеющий семью) гаиләһе бар, өйләнгән, кейәүгә сыҡҡан

ҒАЛӘМ (мир, Вселенная) Йыһан, донъя, космос, донъя киңлеге, бөтөн донъя

ҒАЛӘМ КҮҘЕ (небесный свод) күк көмбәҙе

ҒАСЫР *ҡар.* быуат

ҒАУҒА (скандал, дебош) дау, бола, тауыш, тауыш-талаш, талаш-тартыш, шау-шыу, тартыш

ҒАШИҠ БУЛЫУ (влюбляться, любить) яратыу, һөйөү, ғишыҡ тотоу, мөхәббәт хисе уяныу, күҙ төшөү, күңел төшөү

ҒИБРӘТ (поучительный пример, урок) һабаҡ, мораль

ҒИБӘҘӘТ (молебен, богослужение) доға, намаҙ

ҒИБӘҘӘТ ҠЫЛЫУ (молиться) **доға, намаҙ уҡыу, доға ҡылыу, табыныу**

ҒИЛЕМ (наука, знание) **бөлөм, фән**

ҒИЛМИ (научный) **фәнни**

ҒИШЫҠ (любовь) **мөхәббәт**

ҒОЛҠОЛДАУ (булькать) **ғолтолдау**

ҒОРУР *күсм.* (величавый) **мөһабәт, мәғрур**

ҒӨМҮМӘН (в общем, в целом) **дөйөм алғанда, йомғаҡлап әйткәндә**

ҒӨРӨФ-ҒӘҘӘТ (обычаи и нравы, традиции) **ғөрөф-йола**

ҒӨҪӨР *ҡар.* ҡоһор

ҒҮМЕР БАҠЫЙ *ҡар.* гел

ҒҮМЕР ИТЕҮ (КИСЕРЕҮ, КИСЕҮ, ҺӨРӨҮ) *ҡар.* йәшәү

ҒҮМЕР ЭСЕНДӘ БЕР *ҡар.* һирәк II

ҒҮМЕРГӘ (на всю жизнь, навечно) **ғүмергә, ғүмер буйы, ғүмер буйына, ғүмер баҡый, ғүмер-ғүмергә, ғүмөрлеккә**

ҒҮМЕРГӘ БЕР *ҡар.* һирәк II

ҒҮМЕР-ҒҮМЕРГӘ *ҡар.* гел

ҒҮМЕРҘӘ (никогда) **ғүмер, ғүмере, бөр ваҡытта ла, һис ҡасан, һис бөр ваҡыт, бөр ҡасан да, бер ваҡытта ла**

ҒҮМЕРЕ *ҡар.* ғүмерҙә

ҒҮМЕРЛЕ (долгожитель) **оҙон ғүмерле, оҙаҡ йәшәүсе**

ҒҮМЕРЛЕК (пожизненный) **мәңгелек, оҙаҡҡа етерлек**

ҒҮМЕРҺЕҘ (недолговечный) **ҡыҫҡа ғүмерле, әҙ ғүмерле**

ҒЫЖЛАУ (хрипеть, издавать хриплые звуки) **ғыжылдау**

ҒЫРЛАУ (храпеть) **ғырылдау, хырлау, хырылдау, ғыр-ғыр килеү, хыр-хыр килеү, ғорлау, ғоролдау**

ҒӘҘЕЛ (справедливый) **дөроҫ, хаҡ, тоғро, хыянатһыҙ**

ҒӘҘӘТ I (обычай, нрав) **йола, ғөрөф, ғөрөф-ғәҙәт**

ҒӘҘӘТ II (привычка) **ҡылыҡ, холоҡ, үҙ-үҙен тотош**

ҒӘҘӘТЛӘНЕҮ (привыкать) **ғәҙәткә индереү, ғәҙәткә әйләндереү, ғәҙәт итеп алыу, өйрәнеү, ғәҙәт итеү**

ҒӘҘӘТТӘГЕ (обычный, нормальный) **көндәге, көндәлек, көн дә була торған**

ҒӘЖӘП I (изумительный, поразительный) **бик, ныҡ, үтә, сикһеҙ, ғәйәт, ифрат, бик яҡшы, бик матур, иҫ киткес, иҫ китмәле, иҫ китерлек, иҫ китерҙәй, таң ҡалырлыҡ, аптырарлыҡ, шаҡ ҡатҡыс**

ҒӘЖӘП II (странный, удивительный) **сәйер, ғәжәйеп, аптырарлыҡ, иҫ киткеҫ, серле, ҡыҙыҡ, әкәмәт, ғәҙәттән тыш**

ҒӘЗИЗ (дорогой, милый) **бөрҙән-бер, иң яҡын, бик ҡәҙерле, аяулы**

ҒӘЙБӘТ (сплетни) **кеше һүҙе, яманат, яман хәбәр, имеш-мимеш, яман һүҙ**

ҒӘЙЕП (вина) **гөнаһ**

ҒӘЙЕП БУЛЫУ *ҡар.* юғалыу

ҒӘЙЕПКӘ ТАРТТЫРЫУ (привлекать к ответственности) **яуапҡа тарттырыу**

ҒӘЙЕПЛЕ (виновный) **гәйебе бар**

ҒӘЙЕПЛӘМӘГЕҘ (не обессудьте) **ғәйепләштән булмаһын, биғәйбә, ғәфү итеғеҙ, зинһар**

ҒӘЙЕПТЕ (ЯҘЫҒЫН) ЙОЛОУ *ҡар.* юйыу

ҒӘЙЕПҺЕҘ (невиновный) **гөнаһһыҙ**

ҒӘЙЙӘР (мужественный, храбрый) **ғәйрәтле, дәртле, ҡыйыу, батыр, бик көслө**

ҒӘЙРӘТ (энергия, сила) **көс, дәрт, ҡеүәт**

ҒӘЙӘТ (очень, весьма, крайне) **бик, биғерәк, сикһеҙ**

ҒӘМ I (печаль, скорбь) **ҡайғы, хәсрәт, көйөк**

ҒӘМ II (заботы, хлопоты) **хәсрәт, мәшәҡәт, уй**

ҒӘМҺЕҘ (беспечный, беззаботный) **вайымһыҙ, моңһоҙ, һалҡын күңелле, туң йөрәк**

ҒӘМӘЛГӘ АШЫРЫУ *ҡар.* эшләү

ҒӘМӘЛГӘ АШЫУ (осуществляться, реализоваться) **тормошҡа ашыу, үтәлеү, эшкә ашыу, барып сығыу, ысынға әйләнеү, реалләшеү**

ҒӘМӘЛГӘ КИЛЕҮ (появиться, образовываться) **барлыҡҡа килеү, бар булыу, хасил булыу**

ҒӘМӘЛДӘ (в действительности, на самом деле) **ысынында, булмышта, ысынбарлыҡта, тормошта, дөрөҫөндә**

ҒӘМӘЛДӘ БУЛЫУ (ҠАЛЫУ) (действовать, применяться, быть, остаться в действии) **ғәмәлдә йөрөү, ғәмәлдә ҡалыу, көсөндә йөрөү, көсөндә ҡалыу, ҡулланылыу, ҡулланылышта булыу**

ҒӘМӘЛДӘГЕ (существующий, действующий) **булмыштағы, тормоштағы, ысынбарлыҡтағы**

ҒӘМӘЛДӘН СЫҒАРЫУ (изъять, упразднять, аннулировать) **ғәмәлдән алыу, ҡулланылыштан алыу (сығарыу), ҡулланыуҙан туҡтатыу, бөтөрөү, юҡ итеү, тыйыу, ябыу, көсөнән сығарыу, йөрөтмәү, алып ташлау**

ҒӘМӘЛЛӘШЕҮ (осуществляться) **бойомға (тормошҡа) ашыу, үтәлеү**

ҒӘРИП (калека) **зәғиф**

ҒӘРЛЕ (дорожащий своей честью, достоинством) **намыҫсан**

ҒӘРЛЕК (стыд, позор) **оят, хурлыҡ**

ҒӘРЛӘНЕҮ (стыдиться) **ғәрлек килеү, намыҫланыу, намыҫ килеү, намыҫ итеү, намыҫҡа барыу, хурланыу, оялыу**

ҒӘСКӘР (войско, армия) **армия, яу, сиреү** *(иҫк.)*

ҒӘСКӘРИ (военный) **хәрби**

ҒӘФЛӘТ ЙОҠОҺО *ҡар.* йоҡо

ҒӘФҮ ИТЕҮ (ҠЫЛЫУ) (извинить, простить *кого-л.*) **ярлыҡау, кисереү**

Д

ДАҒАЛАУ (подковать) *кусм.* **алдау**

ДАҒАЛЫ (подкованный) **дағаланған**

ДАИМИ (постоянный) **өҙлөкһөҙ, һәр ваҡыт, ғел, гел дә**

ДАИРӘ (круг, сфера) **мөхит, тирә-йүн**

ДАЛАН (счастье, удача) **бәхет**

ДАЛАНЛЫ (счастливый, удачливый) **даланы бар, бәхетле**

ДАМБЫРЛАУ *ҡар.* даңғырлау

ДАН (слава) **шөһрәт, мәртәбә, дәрәжә, дан-дәрәжә, абруй, шан**

ДАНА (штука, экземпляр) **бөртөк, нөсхә, экземпляр, баш**

ДАНАЛАП (поштучно) **берәмләп, берәмтекләп, берәрләп, айырым-айырым, берәр нөсхә, берәр баш**

ДАН ЙЫРЛАУ (восхвалять *кого-л.*) **маҡтау, данлыҡлау, дан йырлау, мәҙхиә йырлау, күккә күтәреү**

ДАН ТОТОУ (быть известным) **данлы булыу, данлыҡлы булыу, билдәле булыу, беренселекте бирмәү, шөһрәтле булыу**

ДАҢҒЫРЛАУ (издавать грохот, греметь, громыхать) **дамбыр итеү, дағырлау, дағыр итеү, даһырлау, дыңғырлау, дамбырлау**

ДАРМАН I (сила, мощь) **көс, ҡеүәт, ҡарыу**

ДАРМАН II *кусм.* (средство, способ решения *чего-л.*) **әмәл, мөмкинлек**

ДАРҪЛАУ (издавать сильный треск) **дарһылдау**

ДАРЫУ (лекарство) **дауа, шифа, им**

ДАРЫУЛАУ (лечить) **дауалау**

ДАУ (скандал, ссора) **талаш, ыҙғыш, әрләш**

ДАУА I *кар.* дарыу

ДАУА II (средство, способ) **әмәл, сара**

ДАУАЛЫ ҮЛӘН (лекарственная трава) **дарыу үләне, файҙалы үлән, шифалы үлән**

ДАУАХАНА **больница**

ДАУЛАУ I (завоевать, бороться) **көрәшеү, яулау**

ДАУЛАУ II (требовать *что-л.*) **ныҡышыу, таптырыу**

ДАУЛАШЫУ I (скандалить, ссориться) **талашыу, тартҡылашыу, низағлашыу, һүҙ көрәштереү**

ДАУЛАШЫУ II (шуметь) **шаулашыу, тауышланыу**

ДАУЫЛ (буря, ураган, шторм) **өйөрмә, буран, ел-дауыл, ғәрәсәт**

ДЕЙЕҮ (демон) **дейеү пәрейе, ғифрит, пәрей**

ДЕКАДА (декада) **ун көн, ун көнлөк**

ДЕР ҺЕЛКЕТЕҮ *кар.* һелкетеү

ДЕРЕЛДӘҮ (дрожать, трястись) **ҡалтыраныу, ҡалтырау, дерелдәү, дер-дер килеү, биҙгәк тотоу**

ДЕҮЕЛДӘҮ (гудеть, шуметь) **ғеүелдәү**

ДЕФЕКТ (дефект) **етешһеҙлек, кәмселек**

ДЕФИС (дефис) **һыҙыҡса**

ДИАБЕТ (диабет) **шәкәр ауырыуы**

ДИАЛЕКТ (диалект) **һөйләш, ерле һөйләш, ерле тел**

ДИҠҠӘТ (внимание) **иғтибар, иғтибарлыҡ, күңел биреү**

ДИҠҠӘТҺЕҘ (невнимательный) **иғтибарһыҙ**

ДИМ (уговаривание, уговор) **өгөт**

ДИМЛӘҮ (уговаривать) **өгөтләү, тәҡдим итеү**

ДИНЛЕ (верующий, благочестивый, богомольный) **дини, диндар, дин тотоусы, иманлы**

ДИСКРИМИНАЦИЯЛАУ (дискриминировать) **хоҡуҡты сикләү**

ДИУАНА (сумасшедший) **йүләр, тиле**

ДИУАР (стена) **стена**

ДОҒА (молитва) **ғибәҙәт, намаҙ**

ДОҒА ҠЫЛЫУ (молиться) **доға (намаҙ) уҡыу, ғибәҙәт ҡылыу**

ДОНЪЯ (мир, Вселенная) **Йыһан, Ғаләм, ер йөҙө, Ер шары, был донъя, фани донъя, яҡты донъя**

ДОНЪЯ АҠТАРЫУ (повернуть все вверх дном) **донъя ҡуптарыу**

ДОНЪЯ БАҪЫУ *кар.* бирешеү

ДОНЪЯ ЕМЕРЕРҘӘЙ БУЛЫУ *кар.* ярһыу I

ДОНЪЯ (ЕР) ЙӨҘӨ *кар.* донъялыҡ

ДОНЪЯ КЕНДЕГЕ (опора жизни) **донъя тотҡаһы**

ДОНЪЯ КОТӨҮ *кар.* йәшәү

ДОНЪЯ ТЕҮӘЛЛӘНЕҮ (быть довольным всем) **донъя түңәрәкләнеү, донъя теүәл булыу, дүртмөйөшләнеү**

ДОНЪЯ ТОТҠАҺЫ *кар.* донъя кендеге

ДОНЪЯҒА КИЛЕҮ *кар.* тыуыу

ДОНЪЯЛЫ (семейный, имеющий хозяйство) **ғаиләле**

ДОНЪЯЛЫҠ (жизнь земная, этот свет) **тормош, донъя (ер) йөҙө**

ДОНЪЯНЫҢ ӘСЕҺЕН-СӨСӨҺӨН ТАТЫУ *кар.* кисереү I

ДОҢҒОЛДАҠ (колокольчик, ботало) **дуңғырлаҡ, доңғорлаҡ, доңғорҙаҡ** *(диал.)*

ДӨХОД (доход) килем, төшөм, килем-төшөм

ДОШМАН (враг, противник) ят-яман, яу

ДӨШМАНЛАШЫУ (враждовать, становиться врагами) ара боҙолоу, ыҙғышыу, асыуланышыу, боҙолошоу, дуҫлыҡ китеү, дуҫлыҡ боҙолоу, аранан ҡара бесәй үтеү, ара өҙөшөү

ДӨБӨРЛӘҮ *кусм.* (греметь, шуметь) шаулатыу, гөрләтеү

ДӨЙӨМЛӨК (общность, всеобщность) дөйөмлөлөк, уртаҡлыҡ

ДӨЙӨМЛӘШТЕРЕҮ (подытожить, обобщить) йомғаҡлау

ДӨЛДӨЛ (крылатый сказочный конь) толпар

ДӨМ I (сплошной) ғел, шау, шыр

ДӨМ II (сплошь, совсем) бөтөнләй, тотош, тотошлай

ДӨМ III (совсем, совершенно) тома, бөтөнләй

ДӨМ ҺУҠЫР (совершенно слепой) тома һуҡыр, бер ни күрмәй, бөтөнләй күрмәй, ике күҙпеҙ

ДӨМБӨР(Ө) БАТЫУ (под силу) теш батыу

ДӨМҺӘРЕҮ (мрачнеть, омрачаться — *о взоре, лице*) ҡараңғыланыу, ҡомһарыу

ДӨПТӨРЛӘҮ *диал.* (стучать, ударяться) тыптырлау

ДӨРЛӘТЕҮ (воспламенять огонь шумно) дөрөлдәтеү, яндырыу

ДӨРЛӘҮ (гудеть, тарахтеть) гөрләү, дөрөлдәү

ДӨРӨҪ (верный, правильный) ысын, тоғро, реаль, хаҡ, раҫ, хатаһыҙ, яңылыш түгел

ДӨРӨҪЛӨК (истина, правда) хәҡикәт

ДӨРӨҪЛӘҮ I (подтверждать, свидетельствовать) раҫлау, дөрөҫ тип табыу, хаҡ тип табыу (һанау), йөпләү, хуплау, ғеүаһлау

ДӨРӨҪЛӘҮ II (выверять, проверять — *о часах*) төҙәтеү

ДӨРӨҪӨРӘГЕ (скорее всего) ысынында иһә

ДӨҺӨР-ШАТЫР (подражание продолжительному грохоту) дөбөр-шатыр

ДУҒА БӨГӨҮ *ҡар.* асығыу

ДУНАЛА *ҡар.* энәлек

ДУҢҒЫҘ (свинья) сусҡа, ҡаты морон

ДУСАР БУЛЫУ (попасть, оказаться, встретить) юлығыу, тарыу, тура килеү, осрау, тап булыу

ДУСАР ИТЕҮ (подвергать *чему-л.*) юлыҡтырыу, мәжбүр итеү

ДУҪ I (друг, приятель) дуҫ-иш, әшнә, әхирәт, иптәш, яҡын дуҫ, йән терәге

ДУҪ II (дружно) татыу

ДУҪЛАШЫУ (подружиться) дуҫ булыу, әшнәләшеү

ДҮНДЕРЕҮ (разубеждать в *чем-л.*) һүрелдереү, кире һүреү

ДҮҢГӘЛӘК (кольцо) ҡулса

ДҮРТМӨЙӨШЛӘНЕҮ *ҡар.* донъя теүәлләнеү

ДҮРТ ТАҒАНЛАУ (АЯҠЛАУ) (ползать на четвереньках) имгәкләү

ДЫМ (влага, сырость) еүеш, быу

ДЫМЛАНЫУ (увлажняться) һыуланыу, һыу тартыу, еүешләнеү, һыуланыу, быулаиыу, дым тартыу, дымғаҙау *(диал.)*

ДЫМЛЫ (сырой, влажный) еүеш, һыулы, дым тартҡан

ДЫУАМАЛ (безрассудный, шальной) еңел холоҡло, ҡыҙыу ҡанлы, тотороҡһоҙ, *кусм.* өңел

ДЫУАМАЛЛАНЫУ (поступать безрассудно) ҡотороу

ДЫУ-ҒӘЛӘМӘТ (шум-гам) дыу-әкәмәт

ДЫУ КИЛТЕРЕҮ (поднимать шум-гам, шуметь) бер итеү, дыулау

ДЫУЛАУ I (шуметь, гудеть) **геүләү, шаулау**

ДЫУЛАУ II *кусм.* (ныть, ломить) **һыҙлау**

ДЫУ ҺИҢКЕТЕҮ *кар.* гөрләтеү

ДЫУ-ӘКӘМӘТ *кар.* дыу-ғәләмәт

ДӘҒҮӘ (претензия, притязание) **низағ, дау, талап, претензия**

ДӘЛ БУЛЫУ I (быть как раз) **тап-таман булыу**

ДӘЛ БУЛЫУ II (встречаться) **тап булыу, осрау**

ДӘЛИЛЛӘҮ (аргументировать, доказывать) **дәлилләп ныгытыу, иҫбат итеү, иҫбатлау, нигеҙләү**

ДӘЛИЛҺЕҘ (беспочвенный, голословный) **нигеҙһеҙ, ҡоро, буш, раҫланмаған, нигеҙләнмәгән, факттарһыҙ, аргументһыҙ**

ДӘЛ ИТЕҮ (встретить) **осратыу, тап итеү**

ДӘМ ИТЕҮ (пробовать) **тәмләү**

ДӘРЕС (урок, занятие) **һабаҡ**

ДӘРЕС ҠАРАУ (готовить урок) **дәрес әҙерләү**

ДӘРРӘҮ I (все разом, дружно) **бөтәһе бергә, бер юлы, берҙәм**

ДӘРРӘҮ II (живо, быстро, скоро) **ырамлы, тиҙ, шәп**

ДӘРТ (страсть, пыл, душевный подъем) **илһам, ынтылыш, теләк**

ДӘРТ ИТЕҮ (гореть желанием) **ниәтләнеү, уйлау, теләү**

ДӘРТЛЕ (страстный, пылкий, вдохновленный) **темпераментлы, ярһыу, ҡайпар йөрәкле, ҡыҙыу, ғәйрәтле, ҡайнар (ҡыҙыу) ҡанлы**

ДӘРӘЖӘ (авторитет) **абруй, мәртәбә, тотҡан урын, шан, чин, ранг**

ДӘҮ *кар.* ҙур I

ДӘҮЕР (эпоха, период) **осор, заман**

ДӘҮЕРҘӘШ *кар.* замандаш

ДӘҮЛӘТ I (государство) **ил**

ДӘҮЛӘТ II (богатство, состояние) **байлыҡ, мал-мөлкәт**

ДӘҮЛӘТ-АРА (межгосударственный) **дәүләттәр араһында**

ДӘҮМӘЛ (объем, величина) **күләм**

ДӘҮРАН ҺӨРӨҮ *кар.* йәшәү

ДӘҺШӘТЛЕ (ужасный, жуткий) **афәтле, ҡурҡынныслы**

Ҙ

ҘАЙҒ БУЛЫУ *кар.* юғалыу

ҘУР I (большой) **дәү, оло, ат башындай**

ҘУР II (старший) **өлкән, оло**

ҘУР III (важный по значению) **мөһим, мотлаҡ**

ҘУР IV (большой, выдающийся) **танылған, билдәле**

ҘУРАЙЫУ I (расти, взрослеть) **үҫеү, етеү, бәлиғ булыу, ологайыу, өлкәнәйеү, ологая (өлкәнәйә) төшөү**

ҘУРАЙЫУ II (увеличиваться) **артыу, ишәйеү, күбәйеү**

ҘУРҒА (ОЛОҒА) ЕБӘРЕҮ эште, һүҙҙе (усложнять, затруднять) **ауырлаштырыу, ҡатмарлы итеү, ҡатмарлаштырыу, ҡыйынлаштырыу, өлкәнгә ебәреү, ҡуйыртыу, киҫкенләштереү, ҡатмарландырыу**

ҘУРҒА КИТЕҮ (усложняться, затрудняться) **ауырлашыу, тәрәнгә китеү, етди төҫ алыу, етдиләнеү, ҡыйынлашыу, ҡатмарланыу, ҡатмарлашыу, ҡатмарлыға әйләнеү, олоға китеү**

ҘУРЛАУ (чтить, почитать *кого-л.*) **хөрмәтләү, ололау, ололоҡлау, ихтирам итеү, ихтирамлау**

Е

ЕБЕП ТӨШӨҮ *ҡар.* бирешеү I
ЕБЕТЕҮ (мочить, замачивать) **һыулау, сылатыу, һыуға һалып ҡуйыу**
ЕБЕҮ *күсм.* (размякать) **йомшарыу, йомшау, иҙрәү**
ЕБЕШКӘК *ҡар.* епшек
ЕБӘРЕҮ I (отправлять, направлять) **оҙатыу, юллама биреү**
ЕБӘРЕҮ II (пустить воду, лить) **ағыҙыу**
ЕБӘРЕҮ III (пускать, подпускать) **килтереү**
ЕБӘРЕҮ IV (пускать, запускать, заводить) **эшләтә башлау, эшләтеп ебәреү, хәрәкәтләндереү**
ЕБӘРЕҮ V (посылать, отправлять) **һалыу, оҙатыу**
ЕБӘК ҠАРЫШЛАУЫҒЫ (гусеница тутового шелкопряда) **ебәк ҡорто**
ЕГЕТ-ЕЛӘН (парни, юноши) **егеттәр, егет-елкенсәк, егет-улан**
ЕГЕТЛӘНЕҮ (быть навеселе) **ҡыҙмасаланыу, ҡыҙмаса булыу**
ЕГЕТТӘРСӘ (по-мужски) **ҡыйыу, ҡурҡыуһыҙ,** *күсм.* **батырҙарса**
ЕГЕҮ *ҡар.* эшләтеү
ЕГЕҮЛЕ (запряженный) **егелгән**
ЕГӘРЛЕ (умелый, деловой, способный) **уңған, булдыҡлы, эшлекле, эшсән, эшкә шәп, эшкә оҫта, өлгөр, ҡулы эш белгән, алтын ҡуллы, ҡулы оҫта, һәләтле, килмәгән ере юҡ,** *күсм.* **булған**
ЕГӘРҺЕҘ I (нетрудолюбивый, ленивый) **ялҡау**
ЕГӘРҺЕҘ II (слабосильный) **кәрһеҙ, көсһөҙ**
ЕҘЕКӘЙ *ҡар.* урман көпшәһе
ЕҘ ЙЫЛАН (медянка) **баҡыр йылан, тос йылан**
ЕҘЛӘҮ (украшать латунными или медными изделиями) **еҙ ялатыу**
ЕҘНӘ (зять) **еҙнәй**
ЕҘӘЙ *ҡар.* инәлек

ЕЙГӘ КИЛЕҮ (идти на лад) **күнеү, ыңғайға килеү, ҡаршылашмау**
ЕЙҘЕРЕҮ (кормить) **ашатыу**
ЕЙЕҮ I (есть, кушать) **ашау**
ЕЙЕҮ II (усваивать) **үҙләштереү**
ЕК (щель) **ярыҡ, тишек**
ЕКЕРЕНЕҮ *ҡар.* екереү
ЕКЕРЕҮ (кричать) **екеренеү, ажғырыу, иҙрәйеү**
ЕК КҮРЕҮ (чувствовать отвращение) **ят күреү**
ЕКҺЕТЕҮ (надоедать, приедаться) **тамам биҙҙереү, ныҡ йөҙәтеү, ҡаңғыртыу**
ЕКҺЕҮ (уставать, надоедать) **ялҡыу, йөҙәү, биҙеү**
ЕЛБЕРЛӘҮ (развеваться, колыхаться) **елпелдәү, елбер-елбер итеү, елберәү** *(диал.)*
ЕЛ-БУРАН УЙНАТЫУ *ҡар.* елеү
ЕЛ-ДАУЫЛ I (буря, ураган) **көслө ел**
ЕЛ-ДАУЫЛ II *күсм.* (скандал, ссора) **талаш, ғауға**
ЕЛ ЕТМӘҪ I *ҡар.* етеҙ
ЕЛ ЕТМӘҪ II *ҡар.* алыҫ
ЕЛ(ДӘР) ИҪЕҮ *ҡар.* юғалыу
ЕЛ ЙОТОУ (УРТЛАУ, ЭСЕҮ) *ҡар.* йонсоу I
ЕЛ ҠАНАТЛЫ *ҡар.* етеҙ
ЕЛ ҠУЛТЫҠ *ҡар.* маҡтансыҡ
ЕЛ ҠЫУЫУ *ҡар.* эшләмәү
ЕЛ ОСОРОУ *ҡар.* алдау
ЕЛ ТЕЙМӘҪ ЕРӘНСӘ *ҡар.* үпкәсел
ЕЛ-ЯМҒЫРҒА ЭЛӘГЕҮ (оказаться в трудном положении) **ауыр хәлгә ҡалыу, ел-ямғыр тейеү**
ЕЛ-ЯМҒЫР ТЕЙҘЕРМӘҮ *ҡар.* һаҡлау I
ЕЛБӘГӘЙ (нараспашку или внакидку) **елбәҙәк**
ЕЛБӘҘӘК (легкомысленный, несерьезный, ветреный) **остоҡ, остоҡай, иләҫ-миләҫ, еңелһеү**

ЕЛГЕР (быстрый) етеҙ, шәп

ЕЛГӘ КИТЕҮ (ОСОУ) (исчезать) бушҡа сығыу, юҡҡа сығыу

ЕЛГӘРЕҮ I *күсм.* (отбрасывать) ташлау, бырғау, бырағытыу

ЕЛГӘРЕҮ II *күсм.* (транжирить, проматывать) туҙҙырыу, бөтөрөү

ЕЛДЕРЕҮ *ҡар.* елеү

ЕЛДЕРТЕҮ *ҡар.* елеү

ЕЛЕК МАЙЫ ҺЫҘЫЛЫУ *ҡар.* әрнеү

ЕЛЕКТЕ (ЕЛЕК МАЙЫН) ҺУРЫУ *ҡар.* эшләтеү

ЕЛЕМ (клей) келәй

ЕЛЕҮ (нестись, мчаться) елдереү, елдертеү, сабыу, ҡойон уйнатыу, ел-буран уйнатыу, ел һымаҡ осоу, ҡанатһыҙ осоу, ҡош кеүек осоу

ЕЛКЕНДЕРЕҮ (воодушевлять, вдохновлять) ашҡындырыу, дәртләндереү, талпындырыу, тәьҫирләндереү, күңелде ҡытыҡлау, ярһытыу, елпендереү

ЕЛКЕНЕҮ I (колыхаться — *о траве*) елпенеү, талпыныу, елберләү, тирбәлеү

ЕЛКЕНЕҮ II *күсм.* (рваться, стремиться к *чему-л.*) ашҡыныу, ынтылыу, осоп-талпыныу

ЕЛКӘГӘ ТЕЙЕҮ (вызывать тошноту) күңелгә тейеү

ЕЛКӘЛӘҮ (поднять на плечо) күтәреү

ЕЛКӘНӘН (ҠАМЫТ) ТӨШӨҮ *ҡар.* ҡотолоу

ЕЛКӘ СЕЙЛӘНЕҮ (измучиться, устать от тяжести или от тяжелой работы) ыҙалау, йонсоу

ЕЛКӘҺЕҘ *ҡар.* ялҡау

ЕЛКӘҺЕ ЙОҠА *ҡар.* ялҡау

ЕЛКӘҺЕ ҠАЛЫН *ҡар.* бай

ЕЛКӘҺЕ СОҠОР *ҡар.* ялҡау

ЕЛКӘҺЕН КИМЕРЕҮ *ҡар.* йәшәү

ЕЛКӘҺЕНДӘ ЙӘШӘҮ (УЛТЫРЫУ) *ҡар.* йәшәү

ЕЛКӘҺЕНДӘ ТАТЫУ *ҡар.* кисереү I

ЕЛЛЕ (хороший, замечательный) шәп, һәйбәт

ЕЛЛӘТЕҮ (проветривать, выветривать) һауа алмаштырыу, һауа алыштырыу

ЕЛЛӘҮ *күсм.* (бросать, швырять) ташлау, бәреү

ЕЛПЕЛДӘҮ I (колыхаться, трепетать) тирбәлеү

ЕЛПЕЛДӘҮ II (легко двигаться) етеҙ, шәп

ЕЛПЕНДЕРЕҮ I (воодушевлять) талпындырыу

ЕЛПЕНДЕРЕҮ II (баловать) шашындырыу

ЕЛПЕНЕҮ I (махать крыльями — *о птицах*) талпыныу

ЕЛПЕНЕҮ II (колыхаться) елберләү

ЕЛФРУЗ (шалунья, проказница) остоҡай, еңел ҡолоҡло

ЕЛӘКЛӘНЕҮ (завязываться — *о ягоде*) еләккә тумалыу

ЕЛӘҪ (прохладный) һалҡынса

ЕЛӘҮ (мучиться, утомляться) ялҡыу

ЕМЕЛДӘҮ (мерцать, мигать) ем-ем итеү

ЕМЕРГЕС (сокрушительный, разрушительный) ҡыйратҡыс

ЕМЕРЕК I (разрушенный) емерелгән

ЕМЕРЕК II (насупленный — *о лице, бровях*) асыулы

ЕМЕРЕЛЕП ҮҪЕҮ (ЯТЫУ) *ҡар.* уңыу II

ЕМЕРЕЛЕҮ I (разваливаться, разрушаться) емерелеп төшөү, ватылыу, ауыу, ауып төшөү, боҙолоу, ҡыйралыу, ишелеү, таралып төшөү, вайран булыу

ЕМЕРЕЛЕҮ II *күсм.* (рушиться, ломаться) юҡҡа сығыу, бөтөү, тормошҡа ашмау

ЕМЕРЕЛМӘҪ (нерушимый, несокрушимый) ҡаҡшамаҫ

ЕМТЕК (падаль, дохлятина) үләкһә

ЕМҺӘК (обжора) ашамһаҡ

ЕН (ШАЙТАН) АРАЛАУ *ҡар.* араға инеү

ЕН ҠАҒЫЛЫУ (подвергаться заболеваниям) **ен һуғылыу, өн һуғыу, зәхмәт ҡағылыу (һуғылыу, һуғыу)**

ЕНТЕКЛӘП (подробно, тщательно, всесторонне) **төпсөнөп, тәфсирләп, берәмтекләп, төпсөп, еренә еткереп, энәһенән ебенә тиклем (ҡәҙәр, саҡлы), берәм-берәм, бөрәмләп, ентекле**

ЕНӘЙӘТСЕ (преступник) **закон боҙоусы, енәйәт эшләүсе (ҡылыусы)**

ЕҢГӘСӘЙ (красноклоп бескрылый, солдатик) **сеңгәсәй, иңгәҙә** *(диал.)*

ЕҢЕЛ I (легкий) **анһат, уңай, уңайлы**

ЕҢЕЛ II (легко, не кутаясь) **йоҡа, еңелсә**

ЕҢЕЛ АЯҠЛЫ *күсм.* (рука легкая, нога легкая) **аяғы еңел**

ЕҢЕЛЛӘШЕҮ (становиться легче) **еңеләйеү, анһатлаиыу, анһатлашыу, ябайлашыу**

ЕҢЕЛҺЕҮ *ҡар.* елбәҙәк

ЕҢЕҮ (побеждать, одолевать) **оҫкө сығыу, өҫтөнлөк алыу**

ЕҢЕШЕҮ *ҡар.* бәхәсләшеү

ЕҢМЕШ (неуступчивый, упрямый) **үҙ һүҙлө, башбаштаҡ,** *күсм.* **сәркәш** *(диал.)*

ЕҢМЕШЛӘНЕҮ *ҡар.* ҡарышыу I

ЕҢӘРЕМГӘ СЫҒЫУ *ҡар.* ҡарышыу I

ЕП ӨҘӨРЛӨК (ТӘ) ХӘЛ ҠАЛМАУ *ҡар.* хәлһеҙләнеү

ЕПШЕК (мокрый) **епшеү, еүеш, ебеткәк, епшелтәк** *(диал.),* **епшән** *(диал.),* **ебөшкәк** *(диал.)*

ЕР БАЛАҺЫ (УЛЫ) *ҡар.* кеше

ЕР БАУЫРЫ (поверхность земли) **ер өҫтө**

ЕР (ДОНЪЯ) ЙӨҘӨ (земной шар, мир) **тормош, донъялыҡ**

ЕР ҠУЙЫНЫ (подземелье) **ер аҫты, ер эсе**

ЕР ҠУЙЫНЫНА ТАПШЫРЫУ *ҡар.* ерләү

ЕР МАЙЫ I (нефть) **нефть, ҡара алтын, кәрәсин**

ЕР ӨҪТӨНДӘ ЙӨРӨҮ (жить) **йәшәү**

ЕР СИГЕ *ҡар.* алыҫ

ЕРҘӘШ (земляк) **яҡташ**

ЕРЕГЕҮ I 1 (пускать корни — *о растениях*) **тамырланыу, берегеү**

ЕРЕГЕҮ 2 *ҡар.* илһенеү

ЕРЕГЕҮ II 1 (уставать, утомляться) **биҙеү, ялҡыу**

ЕРЕГЕҮ 2 (приедаться — *о пище*) **аш көҫәү**

ЕРЕК ҠУРАҺЫ *ҡар.* еркәүек

ЕРЕК ТӘРТӘ *ҡар.* үпкәсел

ЕРЕКТЕРЕҮ (утомлять, надоедать) **биҙҙөреү, бүктөреү**

ЕРКӘҮЕК (лабазник) **ереклəүек, өрек ҡураһы, ерек үлән**

ЕРЛЕ I (местный) **урындағы**

ЕРЛЕ II (совсем, вовсе, совершенно) **бөтөнләй, бөтөнләйе менән, һис, һис бер, һис тә, бер ҙә, бөртөк тә, һис кенә (лә), тамсы ла, аҙ ғына, аҙ ғына ла**

ЕРЛЕК I (почва, основа) **нигеҙ, мөмкинлөк, шарт**

ЕРЛЕК II (фон) **фон, нигеҙ, ер**

ЕРЛЕКЛЕ (основательный) **нигеҙле**

ЕРЛӘҮ (хоронить) **күмеү, өр ҡуйынына биреү, ер ҡуйынына тапшырыу**

ЕРЛӘШЕҮ I (обосновываться, устраиваться) **нигеҙләнеү**

ЕРЛӘШЕҮ II (приживаться — *о растениях*) **ерегеү, тамырланыу**

ЕРЛӘШЕҮ III (помочь хоронить) **күмешеү**

ЕРҺЕНЕҮ (привыкать к *чему-л.*, приживаться) **илһенеү, үҙ итеү**

ЕРӘНГЕС (отвратительный, мерзкий) **ерәнес, сирканыс, сирканғыс, сикәнес, күңел болғатҡыс**

ЕРӘНЕҮ (испытывать отвращение, брезговать) **сикәнеү, сырҡаныу, ытырғаныу, күңел болғаныу**

ЕҪ АЛЫУ (взять след по запаху — *о собаке*) **эҙенә төшөү**

ЕҪЕ-ЕЛЕ ЮҠ *ҡар.* бөтөү II

ЕҪКӘНЕҮ *ҡар.* эҙләнеү

ЕҪКӘТЕҮ (давать нюхать) **һулатыу, еҫнәтеү** *(диал.)*

ЕҪКӘҮ (нюхать, дышать) **һулау, еҫнәү** *(диал.)*

ЕҪЛЕ ҺАБЫН (туалетное мыло) **ҡул һабыны**

ЕҪЛӘНЕҮ (испортиться) **боҙолоу, һаҫыу, һөрһөү**

ЕҪНӘҮ *ҡар.* еҫкәү

ЕТДИ I (серьезный) **мөһим**

ЕТДИ II (без шуток) **шаярыуниһеҙ**

ЕТЕҘ (быстрый, проворный) **сос, йылғыр, шәп, тиҙ, йылдам, теремек, осҡор, өлгөр, сапсан, сапыҡ, тилбер,** *кусм.* **еңел һөйәкле**

ЕТЕҘ ҠУЛЛЫ *ҡар.* эшлекле

ЕТЕҘЛӘНЕҮ (становиться быстрым, проворным) **йылғырланыу, йылдамланыу**

ЕТЕ ҠАТ КҮК ӨҪТӨ *ҡар.* бейек

ЕТЕЛӘП (около семи) **ете тирәһе (самаһы), етеләр тирәһе, етегә яҡын**

ЕТЕЛӘТӘ (всемеро) **ете тапҡыр, ете ҡат, ете тапҡырға**

ЕТЕМ (сирота) **ата-әсәһеҙ, йәтим** *(диал.)*

ЕТЕМҺЕТЕҮ (относиться как к сироте к *кому-л.*) **етемһерәтеү, ҡарамау, ситләтеү, тибеү, ситкә тибеү, йәтимһетеү** *(диал.)*, **йәтимһерәтеү** *(диал.)*

ЕТЕР-ЕТМӘҪ *ҡар.* аҙ

ЕТЕР-ЕТМӘҪТӘН (не успев дойти или доехать) **етмәҫ элек, етөп өлгөрмәҫтән**

ЕТЕРЛЕК I (достаточное количество, достаточный) **еткән тиклем (кәҙәр, ҡәҙәрле), кәрәгенсә, кәрәккән тиклем, күпме кәрәк, шул тиклем, теләгәнсә, туйғансы, еткән тиклем**

ЕТЕРЛЕК II (очень много) **саманан артыҡ, бик күп**

ЕТЕҮ (поспевать, созревать) **өлгөрөү, етешеү**

ЕТЛЕГЕҮ *ҡар.* үҫеү

ЕТЕШ (зажиточный) **мул, хәлле, иркен, бай**

ЕТЕШЕҮ I (успевать, поспевать) **өлгөрөү**

ЕТЕШЕҮ II (достигать) **барып етеү**

ЕТЕШЕҮ III (вырасти) **үҫеп етөү, етлегеү**

ЕТЕШТЕРЕҮ I (обеспечивать) **еткереү**

ЕТЕШТЕРЕҮ II (производить, вырабатывать) **әҙерләү, эшләү, булдырыу**

ЕТЕШҺЕҘ I (с малым достатком, небогатый) **етешмәгән**

ЕТЕШҺЕҘ II (имеющий недостатки, недочеты) **кәмселекле**

ЕТЕ ЯТ *ҡар.* сит

ЕТКЕЛЕК *ҡар.* етерлек I

ЕТМӘҮ (нехватка *чего-л.*) **етешмәү, аҙ булыу, ҡытлыҡ (булыу)**

ЕТМӘҺӘ (вдобавок, к тому же) **шуның өҫтәүенә, шуның менән бергә**

ЕТМӘҺӘ ТАҒЫ (в довершение всего) **өҫтәүенә**

ЕТТЕ (хватит) **етәр, етер, булды, бөттө, вәссәләм, туҡта**

ЕТӘКЛӘҮ I (руководить) **етәкселек итеү, етәксе булыу, етәкләп барыу, алып барыу, идара итеү, хакимлыҡ итеү, теҙгенде ҡулға алыу**

ЕТӘКЛӘҮ II (взять за руку) **ҡулынан тотоу, етәләү** *(диал.)*

ЕТӘКСЕ (руководитель) **башлыҡ, юлбашсы, хужа, етәкселек итеүсе, етәкләүсе, башлап йөрөүсе**

ЕТӘҮЛӘШЕП (всемером) **етәүләп, етәү көйө**

ЕҮЕШЛӘНЕҮ (увлажняться, промокать) **һыуланыу, дымланыу, дым тартыу**

ЖАЛОВАНЬЕ (жалованье) **эш хаҡы**

ЖЫЙЛАТЫП *ҡар.* жыйлап

ЖЫЙЛАП *кусм.* (быстро) **тиҙ, бик тиҙ, шәп, жыйлатып**

ЖЫУЛАУ (гудеть) **геүләү**

З

ЗАГСЛАШЫУ (зарегистрироваться) **никахҡа инеү, яҙылышыу**

ЗАКОН (закон) **ҡанун**

ЗАКОНЛАШТЫРЫУ (узаконить) **ҡанунлаштырыу, закон көсөнә индереү, законлы итеү, рәсмиләштереү**

ЗАКОНҺЫҘЛЫҠ (беззаконие) **башбаштаҡлыҡ**

ЗАЛ (зал) **түр яҡ (бүлмә), ҙур яҡ (бүлмә)**

ЗАЛИМЛЫҠ (деспотизм, тиранство) **мәрхәмәтһеҙлек**

ЗАМАН I (эпоха, период) **замана, осор, дәүер, ваҡыт**

ЗАМАН II (время) **саҡ, ваҡыт, мәл**

ЗАМАНА *ҡар.* заман I

ЗАМАНДАШ (современник) **быуындаш, дәүерҙәш, бер осор**

ЗАМАНСА (по-современному, современно) **заман ҡушканса**

ЗАМАНЫНДА (в свое время, когда-то) **үҙ ваҡытында, үҙ ғүмерендә**

ЗАР (горе, печаль) **ҡайғы, хәсрәт, зау**

ЗАРАР (убыток, ущерб) **зыян, ҡаза, бәлә, бәлә-ҡаза**

ЗАР БУЛЫУ *ҡар.* тилмереү

ЗАР-ИНТИЗАР БУЛЫУ *ҡар.* көтөү

ЗАР ИТЕҮ (ввергнуть в печаль, ввергнуть в нужду) **хәсрәтләндереү, хәсрәткә һабыштырыу**

ЗАРЛАНМАУ (не подавать вида) **сер бирмәү, бирешмәү**

ЗАРЛАНЫУ (ныть, хныкать) **һыҡраныу, шыңшыу, илаулау**

ЗАРУР (нужный, необходимый) **мотлаҡ, бик мөһим, кәрәкле, бик (үтә) кәрәкле, кәрәк булған**

ЗАРУРИ I (необходимый, очень нужный) **мотлаҡ, зарур, бик кәрәк**

ЗАРУРИ II (обязательный, непременный) **мәжбүри**

ЗАРЫҒЫУ (томиться ожиданием, тосковать) **хәсрәтләнеү, ҡайғы-хәсрәткә ҡалыу, зармонға сумыу, зауығыу** *иҫк.*

ЗАТ I (род, племя, родословие, родословная) **ҡәрҙәш, нәҫел, нәҫелдәш, тоҡом, туған, нәсәп, ырыу, ырыуҙаш**

ЗАТ II (вещь) **нәмә**

ЗАТ III (человек, лицо) **кеше**

ЗАТЛЫ I (драгоценный, качественный) **ҡиммәтле, баһалы, аҫыл**

ЗАТЛЫ II (благородный, авторитетный) **абруйлы**

ЗАТТАШ (соплеменник, сородич) **нәҫелдәш, туған**

ЗАТҺЫҘ I (безродный) **нәҫелнәсәпһеҙ**

ЗАТҺЫҘ II (некачественный) **сифатһыҙ, насар**

ЗАУ *ҡар.* ҡайғы

ЗАУЫҒЫУ *ҡар.* зарығыу

ЗАУЫҠ I (наслаждение, удовольствие, услада) **рәхәтлек, ҡәнәғәтлек**

ЗАУЫҠ II (дух, вдохновение, воодушевление) **рух, илһам, косле дәрт**

ЗАУЫҠЛЫ I (со вкусом) **матур, күркәм**

ЗАУЫҠЛЫ II (вдохновленный, восторженный) дәртле, рухлы, илһамлы, күңелле

ЗАЯ (напрасно, зря, бесполезно, даром) әрәм, буш, бушҡа

ЗЕМБЕРЛӘҮ (слегка дрожать) дерелдәү

ЗЕҢКЕҮ (ныть, болеть) сәңгеү *(диал.)*

ЗЕРЕЛДӘҮ (вращаться) зер-зер итеү, зер-зер килеү

ЗЕРӘ I (напрасно) буш, бушҡа, юҡҡа

ЗЕРӘ II (очень) бик, үтә, шул хәтле, бигерәк тә

ЗИНДАН (зиндан, темница) төрмә

ЗИННӘТЛЕ (украшенный, нарядный, роскошный) ҡиммәтле, аҫыл

ЗИННӘТЛӘҮ (украшать) биҙәкләү, биҙәү

ЗИНҺАР (пожалуйста) берүк, зинһар өсөн, үтенеп һорайым

ЗИРӘК (сметливый, смышлёный, сообразительный) сос, отҡор, аҡыллы, башлы, зиһенле

ЗИРӘКЛЕК (сметливость, сообразительность) отҡорлоҡ, сослоҡ

ЗИФА (стройный, статный, элегантный) һылыу, һомғол, матур, нәфис

ЗИФАЛАНЫУ (стать стройным) нәфисләнеү, күркәмләнеү, матурланыу, һомғолланыу, һомғол булып китеү

ЗИФАЛЫҠ (стройность, статность) һомғоллоҡ

ЗИҺЕН (ум, разум, память) иҫ, хәтер, аң, һуш

ЗИҺЕНДЕ ЙЫЙЫУ *ҡар.* уйлау

ЗИҺЕН ТАРАЛЫУ I (становиться забывчивым) онотоу, хәтерләмәү, зиһен юйылыу

ЗИҺЕН ТАРАЛЫУ II (быть рассеянным) аңҡы-тиңке булыу, юғалып ҡалыу

ЗОЛОМ (унижение, подавление) йәбер, рәнйетеү, ғазап, яфа, йәбер-золом

ЗОНТИК (зонтик) сатыр

ЗОҺРӘ ЙОНДОҘО (Венера) Венера йондоҙо

ЗЫЙЛАУ (пролететь, промчаться) зыйтлап, зыйтлатып, шәп, тиҙ, зыйлатыу, *күсм.* үлдереү

ЗЫҠ ҠУБЫУ *ҡар.* шаулау

ЗЫҠ ҠУПТАРЫУ (шуметь, поднимать шум) шау-шыу күтәреү, ығы-зығы тыуҙырыу

ЗЫМЗЫЯ (не имеющий сведений) эҙһеҙ, хәбәрһеҙ, бөтөнләй

ЗЫМЗЫЯ БУЛЫУ *ҡар.* юғалыу

ЗЫМЫРЛАУ (слегка дрожать) земерләү, семерләү, земберләү

ЗЫҢҒЫЛДАТЫУ (издавать звон, лязганье) зыңлатыу, зыңғыратыу, зыңғырлатыу, зыңҡылдатыу, зыңҡытыу

ЗЫҢҒЫРАТЫУ *ҡар.* зыңғылдатыу

ЗЫҢҒЫРАУ (звенеть, звонить) зыңғырлау

ЗЫҢҠЫЛДАТЫУ *ҡар.* зыңғылдатыу

ЗЫҢҠЫУ I (издавать звон при ударе) зыңҡылдау

ЗЫҢҠЫУ *күсм.* II (трещать — *о боли в голове*) сатнап ауыртыу

ЗЫР КИЛЕҮ *ҡар.* әйләнеү

ЗЫУ-ҒӘЛӘМӘТ КИЛЕҮ *ҡар.* зыулау

ЗЫУЛАУ (шуметь, галдеть) зыуылдау, зыулашыу, зыу килеү, ғөжләү, зыу-ғәләмәт килеү

ЗЫЯЛЫ I (светлый) нурлы

ЗЫЯЛЫ II (образованный) белемле

ЗЫЯН (вред) зарар, ҡаза

ЗЫЯНЛАНЫУ (нести убыток, потери) ҡаза күреү, ҡаза килеү, зарар күреү

ЗЫЯРАТ (кладбище) ҡәберлек

ЗӘҒИФ (изувеченный, искалеченный) **ғәрип**

ЗӘҒФЕРӘН БУЛЫУ *кар.* **һарғайыу**

ЗӘҢГӘРЛӘНЕҮ (становиться голубым, голубеть) **зәңгәрәйеү**

ЗӘР *кар.* **алтын**

ЗӘРГӘР *кар.* **көмөшсө**

ЗӘХМӘТ (страдание, мука) **ыҙа, яфа**

ЗӘХМӘТЛӘНЕҮ (страдать, мучаться) **ыҙаланыу, яфаланыу**

ЗӘҺӘР I (ненависть, презрение) **асыу, көслө нәфрәт**

ЗӘҺӘР II *күсм.* (очень крепкий) **көслө, ҡеүәтле**

ЗӘҺӘР III (очень, чрезвычайно) **бик шәп, бынамын тигән**

ЗӘҺӘРЛЕ I *кар.* **ағыулы**

ЗӘҺӘРЛЕ II (язвительно, ехидно) **уҫал, асыулы, нәфрәтле**

ЗӘҺӘРЛӘНЕҮ *кар.* **ярһыу I**

ЗӘҺӘРЛӘҮ (отравлять) **ағыулау, ыу эсереү**

И

ИБӘТӘЙҺЕҘ I (неуклюжий, неудобный) **ипһеҙ, ҡулайһыҙ, уңайһыҙ**

ИБӘТӘЙҺЕҘ II (невоспитанный) **тәртипһеҙ**

ИБӘТӘЙҺЕҘ III (очень, слишком) **бик, бигерәк, сиктән тыш, гәжәп**

ИГЕҘ (близнецы, двойня) **игеҙәк**

ИГЕЛЕК (доброе дело, благодеяние) **изгелек, яҡшылыҡ**

ИГЕЛЕКЛЕ (добрый, благодетельный, благородный) **ярҙамсыл, изгелекле, рәхимле, шәфҡәтле, кеше йәнле, игәнәтле** *(диал.)*

ИГЕН *кар.* **ашлыҡ**

ИГЕН ТУРҒАЙЫ (жаворонок) **һабан турғайы**

ИГЕНЛӘТӘ (зерном) **иген менән, иген көйө**

ИГЕНСЕ (хлебороб, хлебопашец) **иген үҫтереүсе, иген игеүсе, ашлыҡ үҫтереүсе, ер кешеһе, ер эшкәртеүсе, игенселек менән шөғөлләнеүсе**

ИГӘШ (ссора, раздор) **ыҙғыш, талаш, әрләш**

ИҒЛАН (объявление, афиша) **белдереү**

ИҒЛАН ИТЕҮ (ҠЫЛЫУ) *кар.* **белгертеү**

ИҒТИБАР (внимание) **диҡҡәт, илтифат, күңел биреү**

ИҒӘНӘ (пожертвование, помощь) **ярҙам**

ИҒӘНӘСЕ (спонсор) **спонсор**

ИДАРА (правление, управление) **етәкселек, хакимлыҡ**

ИДАРА ИТЕҮ *кар.* **етәкләү I**

ИДЕАЛЛАШТЫРЫУ (идеализировать) **илаһилаштырыу**

ИҘЕЛ (большая река) **ҙур йылға, ҙур һыу**

ИҘЕЛЕҮ (мяться, давиться) **иҙрау, һытылыу**

ИҘЕҮ I (крошить, дробить) **онтаҡлау**

ИҘЕҮ II *күсм.* (мучить, притеснять, обижать) **ыҙалатыу, йәберләү, ҡакшатыу**

ИҘЕҮ БАУЫ (завязка ворота) **үңербау**

ИҘЕҮСЕ (эксплуататор) **эксплуататор**

ИҘРАТЫУ (сильно мять, давить) **һытыу, һытҡылау**

ИҘРАУ I *кар.* **иҙелеү**

ИҘРАУ II (получать удовольствие, наслаждение) **рәхәтләнеү**

ИҘРӘЙЕҮ *кар.* **екереү**

ИҘРӘҮ (размариваться, раскисать) **иреү**

ИЗГЕ (добрый, хороший, благой, святой) **иң ҡәҙерле, мөҡәддәс, бөйөк**

ИЗГЕЛЕК (благое дело, благодеяние, добро, милость) **игелек, яҡшылыҡ**

ИЗГЕЛЕКЛЕ (доброжелательный, добрый) **ярҙамсыл, рәхимле, игелекле, иғәнәтле, шәфҡәтле, кеше йәнле, яҡшы (һәйбәт) күңелле**

ИКЕ (два, пара) **икәү, ҡуш, пар**

ИКЕ АҘЫМ *кар.* яҡын

ИКЕГӘ (надвое, на две части, пополам — *о разделении*) **урталай, урталайға, ике өлөшкә**

ИКЕ ДОНЪЯ — БЕР МӨРЙӘ *кар.* кеше

ИКЕ ИҪӘП — БЕР ХИСАП (сколько не считай, итог тот же) **барыбер, шул уҡ**

ИКЕ ЙӨҘЛӨ (лицемерный) **мәкерле, хәйләкәр, алдаҡсы, яуыз, юха, юха йылан, ялағай**

ИКЕ КҮҘҘЕ ДҮРТ ИТЕҮ *кар.* аптыратыу I

ИКЕ КҮҘҘЕ МАЙ ҠАПЛАУ (БАҪЫУ) *кар.* белмәү

ИКЕ ҠУЛЛАП (с радостью, с удовольствием) **ике ҡул менән, ҡуш ҡуллап, бик теләп, шатланып**

ИКЕ ҠУЛҺЫҘ ҠАЛЫУ (остаться без помощника) **ике ҡулһыҙ булыу, ярҙамсыһыҙ ҡалыу, ярҙамсыһыҙ булыу**

ИКЕЛЕ (маловероятный, сомнительный) **шикле, икеле-микеле, асыҡ түгел, билдәһеҙ, боҙға яҙған**

ИКЕЛӘТӘ (вдвое, вдвойне) **бермә-бер, ике мәртәбә(гә), ике тапҡыр(ға)**

ИКЕНСЕ I (другой, иной) **башҡа, бүтән**

ИКЕНСЕ II (следующий) **алдағы, киләһе**

ИКЕНСЕ III (по-другому, по-иному, иначе) **икенселәй, икенсе тапҡыр, икенсе мәртәбә, икенсегә**

ИКЕНСЕЛӘНЕҮ (преобразовываться, изменяться) **үҙгәреү, бүтәнләнеү, икенсе төрлө булыу, икенсе төрлөгә әйләнеү**

ИКЕ РӘТ (дважды, два раза, вдвойне) **ике мәртәбә, ике тапҡыр**

ИКЕ ТАМСЫ ҺЫУ КЕҮЕК *кар.* оҡшау II

ИКЕ ТӘКӘ БЕР ҠАҘАНҒА ҺЫЙМАУ *кар.* һыйышмау

ИКЕШӘРЛӘП (попарно, парами) **парлап**

ИКЕ ЯРЫ *кар.* бүленеү

ИКМӘГЕНӘ МАЙ ЯҒЫУ *кар.* ярамһаҡланыу

ИКМӘК (хлеб) **әпәй** *(диал.)*, **әпәк** *(диал.)*, **көликмәк, көлсә**

ИКМӘКЛЕ (хлебный, богатый хлебом) **икмәккә бай**

ИКМӘКЛӘП (с хлебом) **икмәк менән, икмәк ҡушып**

ИКМӘК-ТОҘЛОҠ БЕЛЕҮ (знать плохо — *о языке*) **аҙ-маҙ белеү**

ИКСӘШЕҮ (пререкаться, препираться) **ирешеү**

ИКҺЕҘ-СИКҺЕҘ (бесконечный, безграничный, безбрежный) **киң, ҙур, иркен, осһоҙ-ҡырыйһыҙ, сиге күренмәй, бөтмәҫ-төкәнмәҫ, иге-сиге юҡ, күҙ етмәҫлек, күҙ күреме етмәҫлек**

ИКӘҮ-АРА (взаимно, между собой) **үҙ-ара**

ИКӘҮҘӘН-ИКӘҮ (вдвоем, один на один) **икәү генә, икәүләп көнә, бары тик икәү (генә), үҙҙәре генә**

ИКӘҮЛӘП (вдвоем) **икәүләшеп, парлап, икәү, икәү бергә, бергәләп, бергәләшеп, парлашып, икебеҙ ҙә, ҡара-ҡаршы**

ИКӘҮЛӘШЕП *кар.* икәүләп

ИЛ (страна, государство) **дәүләт, ватан, мәмләкәт**

ИЛАҠ (плаксивый, слезливый) **серетке, серек сабата, себен теймәҫ — сер итер**

ИЛАУ (плакать) **һыҡтау, буҙлау, балауыҙ һығыу, илау-һыҡтау, илау-һыҡрау, күҙгә йәш алыу, йәш ҡойоу, йәш түгеү (ағыҙыу), күҙ йәше сығарыу, күҙ йәше түгеү, (керпекте) йәшкә мансыу**

ИЛАУ-ҺЫҠТАУ *кар.* илау

ИЛАУ-ҺЫҠРАУ *кар.* илау

ИЛАҺ *ҡар.* Алла

ИЛАҺИЛАШТЫРЫУ (обожествлять) **идеаллаштырыу**

ИЛБАСАР (захватчик) **басҡынсы, баҫып алыусы, оккупант, агрессор, дошман яуы**

ИЛГИҘӘР (путешественник) **сәйәхәтсе**

ИЛГӘҘӘК (приветливый, любезный, радушный) **алсаҡ, ирәбе, асыҡ күңелле**

ИЛЕГЕҮ (приручаться) **эйәләшеү, үҙ итеү, эҫенеү, илеғешеү**

ИЛЕК (косуля, дикая коза) **ҡоралай**

ИЛЕКТЕРЕҮ (приручать) **эйәләштереү**

ИЛЕКҺЕҮ (расчувствоваться, растрогаться) **болоҡһоу**

ИЛЕРЕҮ *кусм.* (не знать, что делать; теряться) **ҡаңғырыу**

ИЛКЕ-ҺАЛКЫ (кое-как, спустя рукава) **арлы-бирле, нисек етте шулай, теләһә нисек**

ИЛЛЕ (пятьдесят) **биш тиҫтә, ярты йөҙ**

ИЛЛЕ-АЛЛА МЕНӘН (кое-как, еле-еле, с трудом) **көс-хәл менән, саҡ-саҡ**

ИЛСЕ (посол, посланец) **консул**

ИЛТЕҮ (доставлять) **алып барыу, алып барып ҡуйыу**

ИЛТИФАТ I (внимание) **иғтибар, диҡҡәт**

ИЛТИФАТ II (уважение, почтение) **ихтирам**

ИЛТИФАТЛЫ (внимательный, заботливый) **иғтибарлы, ихтирамлы, кеселекле, яҡшы мөғәмәләле, ярҙамсыл, хөрмәт итеүсән (күрһәтеүсән), кеше хәленә инеүсән, кешелекле**

ИЛҺАМ (вдохновение, воодушевление) **дәрт, рух күтәренкелеге, рухи күтәренкелек, күңел күтәренкелеге**

ИЛҺАМЛАНЫУ (вдохновляться, воодушевляться) **илһам килеү, дәртләнеү, дәрт-дарман артыу, күңел күтәрелеү, рухланыу, рух күтәрелеү, йәнләнеү, йән инеү**

ИЛҺЕНЕҮ (прижиться на новом месте) **ерһенеү, ереғеү, үҙләшеү**

ИЛ-ҺҮЛ (родина, родные места, родной край) **ил-һыу**

ИЛӘК АША ҮТКӘРЕҮ *ҡар.* **тикшереү**

ИЛӘК ЙОНДОҘО (Стожары) **Өлкәр йондоҙлого**

ИЛӘКЛӘҮ (продырявливать) **тишкеләү**

ИЛӘМҺЕҘ (очень некрасивый, безобразный) **шөкәтһеҙ, йәмһеҙ**

ИЛӘҪЛӘНЕҮ (ошалеть, одуреть, обалдеть) **иләүһерәү**

ИЛӘҮ I *кусм.* (истрепать, износить) **туҙҙырыу**

ИЛӘҮ II (волость) **волость, олос** *(иҫк.)*

ИЛӘҮ III (горячий, вспыльчивый) **сыҙамһыҙ, түҙемһеҙ, ҡыҙыу**

ИЛӘҮҺЕРӘҮ (метаться в бреду, проснуться в страхе) **иләҫләнеү**

ИМ (лекарство, целебное средство) **дауа**

ИМАНҺЫҘ I (неверующий) **динһеҙ**

ИМАНҺЫҘ II *кусм.* (бессовестный) **оятһыҙ, намыҫһыҙ**

ИМАНҺЫҘ III (слишком, очень) **сиктән тыш, ғәҙәттән тыш, саманан артыҡ**

ИМ БУЛЫУ (быть уроком, послужить уроком) **һабаҡ булыу, аҡыл булыу**

ИМГӘК (обуза, бремя) **бәлә, михнәт, йөк, мәшәҡәт, йән көйөгө**

ИМГӘКЛӘҮ (ходить на четвереньках) **дүрт аяҡлау, дүрт тағанлау, мүкәйләү** *(диал.)*

ИМГӘНЕҮ (калечиться, получить увечье) **зәғифләнеү, ҡазаланыу, ғәриләнеү, зыянланыу**

ИМЕҘЕҮСЕЛӘР (млекопитающие) **һөтимәрҙәр, имеүселәр**

ИМЕҘЛЕКЛЕ (кормящая — *о женщине*) **бала имеҙгән, имсәк балалы**

ИМЕН I (мирный, безопасный) **тыныс, һуғышһыҙ, хәүеф-хәтәрһеҙ**

ИМЕН II (здоровый, благополучный) **иҫән-һау, сәләмәт, һау-сәләмәт, имен-аман(һау), бәләҡазаһыҙ, хәүеф-хәтәрһеҙ**

ИМЕНИЕ (имение, поместье) **баяр утары, биләмә**

ИМЕНЛЕК (благополучие, мир) **тыныслыҡ, тыныс тормош, именселек**

ИМЕНЛӘНЕҮ (выздороветь, успокоиться) **һауығыу, тынысланыу**

ИМЕН-ҺАУ *ҡар.* имен II

ИМЕҮ *ҡар.* үҙләштереү III

ИМЕШ (якобы, будто бы, как будто) **йәнәһе**

ИМЗА (подпись) **ҡултамға**

ИМЗАЛАУ (подписать, расписываться) **ҡул ҡуйыу, ҡултамға ҡуйыу**

ИМЛӘҮ (ворожить, заговаривать) **дауалау, им итеү, им·том итеү**

ИМСЕ (знахарь, заклинатель) **имләүсе, им·томсо**

ИМСӘК (грудь — *у женщины*) **күкрәк, түш**

ИМСӘКТӘШ (молочный брат, молочная сестра) **бер имсәк**

ИМТИХАН (экзамен) **һынау, экзамен**

ИМ-ТОМ ИТЕҮ *ҡар.* имләү

ИМ-ТОМСО *ҡар.* имсе

ИМҺЕҘ *күсм.* (беспокойный, неспокойный, неугомонный) **мәшәҡәтле, тыныcһыҙ**

ИМӘНДЕРГЕС *ҡар.* имәнес

ИМӘНДӘЙ (крепкий, сильный, мощный) **ныҡ, көсло, ғәйрәтле**

ИМӘНЕС (отвратительный, омерзительный) **шөкәтһеҙ, ерәнес, ерәнгес, имәндергес, имәнесле, ытырғаныс**

ИМӘНЕҮ I (испытывать отвращение, брезговать) **сирҡаныу, ытырғаныу**

ИМӘНЕҮ II (опасаться, тревожиться) **шомланыу, ҡурҡыу**

ИН (метка) **инәү, тамға**

ИНАБАТ (доверие) **ышаныс**

ИНАБАТҺЫҘ I (ненадежный, неблагонадежный) **ышаныcһыҙ**

ИНАБАТҺЫҘ II *күсм.* (нечестный, недобросовестный) **намыҫһыҙ, әҙәпһеҙ**

ИНАНЫС (вера, убеждение) **ныҡлы ышаныс**

ИНЕП КИЛЕҮ I (быть беззастенчивым) **әрһеҙләнеү**

ИНЕП КИЛЕҮ II (жаться, прижиматься) **һырлығыу**

ИНЕҮ (помещаться, размещаться, устраивать) **урынлашыу, кереү, төшөү**

ИНҠАР ИТЕҮ (отрицать, не признавать) **кире ҡағыу, таныу, юҡҡа сығарыу, юҡ тип әйтеү**

ИНЛӘҮ (делать, ставить метку) **ин һалыу, тамға (билдә) һалыу**

ИНСАФ (честность, скромность) **тыйнаҡлылыҡ, әҙәп**

ИНТЕГЕҮ (мучиться, страдать) **ыҙалыу, ыҙа сиғеү, ыҙаланыу, яфаланыу, йәберләнеү, ҡағылып-һуғылыу, оролоп-һуғылыу, рәнйетелеү**

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬ (интеллектуальный) **рухи**

ИНТЕНСИВ (интенсивный) **көсөргәнешле, ныҡышмалы**

ИНТЕРВАЛ (интервал, расстояние, промежуток) **ара**

ИНТРИГА (интрига) **хәсөтләк**

ИНТУИЦИЯ (интуиция) **һиҙем**

ИНФЕКЦИОН (инфекционный) **йоғошло**

ИНФИНИТИВ (инфинитив) **уртаҡ ҡылым**

ИНФОРМАТОР (информатор) **хәбәр биреүсе, хәбәр итеүсе**

ИНФОРМАЦИЯ (информация) **белешмә, мәғлүмәт**

ИНӘЙ *ҡар.* әсәй

ИНӘЛЕҮ *ҡар.* ялыныу

ИНӘЛТЕҮ (заставлять себя просить, упрашивать) **ялындыр-**

тыу, ялбартыу, инәлдереү, ҡыҫтатыу

ИНӘҮ *ҡар.* ин

ИҢ I (плечо) яурын

ИҢ II (ширина) киңлек

ИҢБАШ (плечо) ҡулбаш

ИҢЕҮ (садиться, давать усадку) ултырыу

ИҢКЕҮ (склон, уклон, скат) һарҡыу

ИҢКӘЙЕҮ (наклоняться, склоняться, нагибаться) эйелеү

ИҢКӘЛЕҮ *ҡар.* үтенеү

ИҢЛЕ (широкий — *о материи*) киң, киң иңле, иңе киң

ИҢРӘНЕҮ (стонать, рыдать) иңрәү, һыҡтау

ИҢСӘР (плечистый) киң яурынлы, яурынтаҡ

ИҢ ТӘҮҘӘ (в первую очередь) беренсе сиратта

ИП I (толк, суть, смысл) көй, яй, уңай

ИП II (аккуратность, опрятность) тәртип, йүн, эш-ҡылыҡ

ИПКӘ ИНДЕРЕҮ (уладить) ипкә килтереү

ИПКӘ ИНЕҮ (КИЛЕҮ) *ҡар.* ыңғайлау

ИПЛӘП I (осторожно, не торопясь) яйлап

ИПЛӘП II (по-доброму, по-хорошему) һәйбәт, һәйбәтләп

ИПЛӘҮ I (прилаживать, приспособлять, подгонять) һәйбәтләү, йәтешләү, рәтләү

ИПЛӘҮ II (поправлять, исправлять, чинить) йүнәтеү

ИПТӘШ (друг, коллега, товарищ) юлдаш, ярҙамсы, иш, феркерҙәш, хеҙмәттәш, дуҫ

ИР (мужчина) ир заты, ир кеше, ир-уҙаман, ирән

ИР АЗАМАТЫ (настоящий, достойный мужчина) ир-батыр, ир-егет, ир солтаны, ир арыҫланы

ИР АҪЫЛЫ (благородный мужчина) ир уҙаманы, ир мырҙаһы, ир бауыры

ИР БАЛА (мальчик) малай, ул, угыл, уғлан

ИР БАУЫРЫ *ҡар.* ир аҫылы

ИРГӘЙЕЛ (карлик, лилипут) кәрлә, иргәнәк

ИРЕГӘН МАЙ (топленое масло) һары май

ИРЕК (свобода, воля) азатлыҡ, бойондороҡһоҙлоҡ

ИРЕКЛЕ РӘҮЕШТӘ (добровольно) үҙе теләп, үҙ теләге менән, үҙ ирке менән, иреклеһән

ИРЕКҺЕҘҘЕҢ КӨНӨНӘН *ҡар.* аптырағандан

ИРЕКҺЕҘЛӘҮ (заставлять, принуждать) ҡосләү, мәжбүр итеү, ихтыярын сикләү

ИРЕНЕҮ (лениться) йыбаныу, ялҡауланыу

ИРЕНСӘК (лентяй, лежебока) ялҡау, елкәһеҙ, иремтәл, елкәһе йоҡа, елкәһе соҡор(ло), йоҡа елкә, соҡор елкә

ИРЕН ТУРҺАЙТЫУ *ҡар.* үпкәләү

ИРЕТЕҮ *күсм.* (растрогать, смягчить душу) күңелде йомшартыу, күңелде иретеү

ИРЕШ (ругань, перепалка, перебранка) талаш, ыҙғыш, талаш-тартыш

ИРЕШЕҮ I (добиваться, достигать) өлгәшеү, етеү, ҡаҙаныу, теләгенә ирешеү, үҙенекен итеү, эйә булыу, күтәрелеү, менеү

ИРЕШЕҮ II (ругаться, браниться, ссориться) талашыу, һүҙгә килешеү

ИРЕШТЕРЕҮ (дразнить, поддразнивать) мәрәкәләү, үсектереү

ИРКЕН (просторный, обширный) киң, икһеҙ-сикһеҙ, ҙур, мул

ИРКЕНӘЙЕҮ I (становиться просторнее) киңәйеү

ИРКЕНӘЙЕҮ II (становиться свободнее, легче) еңелләшеү

ИРКӘ *күсм.* (изнеженный, избалованный) наҙлы, ягымлы, иркәләп боҙолған

ИРКӘЛӘҮ (лелеять, нежить, баловать) **наҙлау, иркәләтеү, яратыу, һөйөү**

ИРЛӘН (хомяк) **алйырҙан**

ИРМӘК (забава, потеха) **ҡыҙыҡ, мәрәкә**

ИРНӘҮЛӘҮ (окаймлять, обрамлять) **ситләү**

ИРТҮК (ранним утром, спозаранку) **иртә менән, бик иртә**

ИРТӘГӘ (завтра, на следующий день) **иртәгеһен**

ИРТӘМЕ-ҺУҢМЫ (рано или поздно) **бер(әр) ваҡыт, ҡасан да булһа, ҡасан булһа ла, киләсәктә**

ИРТӘСЕЛ (просыпающийся, принимающийся за дело рано) **иртә тороусан, иртә йөрөүсән**

ИР-УҘАМАН *ҡар.* ир

ИРӘБЕ I (приветливый, радушный, любезный) **илгәҙәк**

ИРӘБЕ II (здоровый, крепкий) **баҙыҡ, теремек, ирәмек, ныҡлы**

ИРӘЙЕҮ I (чувствовать себя свободно, непринужденно) **кинәнеү**

ИРӘЙЕҮ II (возгордиться) **маһайыу**

ИРӘМЕК *ҡар.* ирәбе II

ИРӘМҺЕТЕҮ (распускать ребенка) **шашындырыу, осондороу**

ИРӘМҺЕҮ I (становиться приветливым, любезным) **алсаҡланыу, ирәбеләнеү**

ИРӘМҺЕҮ II (распускаться, вольничать) **шашыу, осоноу**

ИРӘН *ҡар.* ир

ИРӘҮӘН I (добродушный, радушный) **киң тәбиғәтле, киң күңелле**

ИРӘҮӘН II (вольно, свободно) **мул, иркен**

ИСЕМ (имя) **ат**

ИСЕМЕ ЛӘ ҠАЛМАУ *ҡар.* юғалыу

ИСЕМ ИТЕП (для названия, формально) **исем өсөн, иҫәпкә һан, (ҡоро) исем булып йөрөү**

ИСЕМЛЕ (по имени, именуемый) **тигән, исемләнгән, тип аталған, исемендәге**

ИСЕМ ӨСӨН *ҡар.* исем итеп

ИСЕМ ҺАТЫУ (оклеветать, очернить, ославить) **яманлап һөйләү, насар дан таратыу, яманат һатыу, исемен сығарыу, исем сығыу** *ҡар.* һөйләү

ИСЕМҺЕҘ I (безымянный, неизвестный) **билдәһеҙ, данһыҙ, шөһрәтһеҙ**

ИСЕМҺЕҘ II (неподписанный, анонимный) **ҡултамғаһыҙ, имзаһыҙ, аноним**

ИСМАҺАМ (хотя бы, по крайней мере) **исмаһа, һис юғында, һис булмаһа, бер ҙә булмаһа, һис тә булмай икән, бер генә булһа ла**

ИСРАФ БУЛЫУ (пропасть зря) **бушҡа китеү (бөтөү), бушҡа туҙҙырылыу, бунгка тәләф булыу, тәләф булыу, әләф-тәләф булыу, әрәмгә китеү, әрәм булыу**

ИҪ I (память) **хәтер, зиһен**

ИҪ II (сознание) **аң, һуш**

ИҪБАТЛАУ (доказывать, подтверждать, обосновать, мотивировать) **дәлилләү, дәлил килтереү, дәлилләп нығытыу, иҫбат итеү, нигеҙләү**

ИҪ БЕЛГӘНДӘН *ҡар.* бәләкәйҙән

ИҪ БЕЛМӘҮ *ҡар.* йән белмәү

ИҪЕРГӘНЕҮ (потерять сознание) **иҫте юйыу, иҫһеҙ булыу**

ИҪЕРЕК (пьяный, нетрезвый, хмельной) **иҫергән, эскән, һалған, төшөргән, ҡыҙмаса, кәйефле**

ИҪЕҮ (дуть, веять) **өрөү**

ИҪ ИНЕҮ I *ҡар.* аңлау

ИҪ ИНЕҮ II *ҡар.* иҫкә килеү

ИҪКЕ I (ветхий, изношенный) **туҙған, иҫкергән, алама, иҫкемоҫҡо, тотоиолған**

ИҪКЕ II (устаревший, устарелый, старый) **күптәнге, элекке, боронғо**

ИҪКЕРТЕҮ I (изнашивать, занашивать) **туҙҙырыу**

ИҪКЕРТЕҮ II (портить) **боҙоу**

ИҪКЕСӘ (по-старому, по старинке) **элеккесә, боронгоса**

ИҪ КИТЕҮ (упасть в обморок, потерять сознание) **аң (һуш) юғалыу, иҫтән яҙыу (ауыу, тайыу), һуш китеү**

ИҪ КИТМӘҮ (и ухом не ведет, и в ус не дует) **ыжламау, вайымһыҙлыҡ күрһәтеү**

ИҪКӘ КИЛЕҮ (прийти в сознание) **айныу, аңға килеү, иҫте йыйыу, иҫ инеү (кереү), һушҡа килеү**

ИҪКӘ ТӨШӨРӨҮ (вспомнить, вспоминать) **хәтергә алыу, хәтер йомғағын һүтеү**

ИҪКӘ ТӨШӨҮ (вспомнить, припомниться) **иҫкә килеү, иҫкә төшөрөү, хәтергә килеү (төшөү), күҙ алдынан үткәреү, күҙ алдына килтереү (баҫтырыу), күҙ алдына килеү (баҫыу), күңелдә яңырыу**

ИҪКӘРЕҮ (предчувствовать, предвидеть) **абайлау, алдан һиҙеү**

ИҪКӘРМӘ (предупреждение) **шелтә**

ИҪКӘРТЕҮ (напоминать, предупреждать) **иҫенә төшөрөү, хәтеренә төшөрөү, һиҙҙереү, алдан әйтеү, әшкәртеү, ҡолаҡҡа киртеү, ҡолаҡҡа төшөрөү, иҫкәртмә яһау, киҫәтеү**

ИҪЛЕ (памятливый) **зирәк**

ИҪЛӘҮ (запоминать, помнить) **хәтерләү, иҫтә (хәтерҙә) тотоу, иҫтә (хәтерҙә) тотоу (һаҡлау), хәтергә килеү (төшөү)**

ИҪНӘҮ (зевать) **иһәнәү** *(диал.)*, **иһәннәү** *(диал.)*, **иҫеннәү** *(диал.)*

ИҪ(ТЕ) ЙЫЙЫУ *ҡар.* иҫкә килеү

ИҪТЕ КИТӘРЕҮ I *кусм. ҡар.* аптыратыу

ИҪТЕ КИТӘРЕҮ II *ҡар.* иҫтән яҙҙырыу

ИҪТЕ ЮҒАЛТЫУ *ҡар.* иҫһеҙләнеү I

ИҪТӘ ҠАЛЫУ (врезаться в память) **мейегә һеңеү**

ИҪТӘЛЕК (память) **хәтирә, йәдкәр**

ИҪТӘЛЕКЛЕ (памятный) **онотолмаҫлыҡ, хәтерҙә ҡалырлыҡ**

ИҪТӘН СЫҒЫУ *ҡар.* онотоу

ИҪТӘН ТӨШӨҮ *ҡар.* онотоу

ИҪТӘП ЯҘЫУ (ТАЙЫУ) *ҡар.* иҫһеҙләнеү I

ИҪТӘ ТОТОУ (ҺАҠЛАУ) *ҡар.* иҫләү I

ИҪҺЕҘЛӘНЕҮ I (потерять сознание) **аң (һуш) томаланыу, аңһыҙ ҡалыу, аңдан яҙыу, аң юғалтыу, иҫте (һушты) юғалтыу, һуш китеү, иҫтән яҙыу**

ИҪҺЕҘЛӘНЕҮ II (становиться беспамятным) **хәтерһеҙләнеү, хәтер юғалтыу**

ИҪӘЙЕҮ (начинать понимать, соображать) **аҡылланыу, иҫ инеү**

ИҪӘН I (живой и здоровый, жив-здоров) **имен, иҫән-һау, имен-һау, иҫән-аман, тере, һау-сәләмәт, бәлә-ҡазаһыҙ**

ИҪӘН II (целый, неповрежденный, сохранный) **теүәл, бөтөн, иҫән-аман**

ИҪӘНКЕҮ *ҡар.* аптыраныу

ИҪӘНЛЕК-ҺАУЛЫҠ (здоровье и благополучие) **һаулыҡ, сәләмәтлек**

ИҪӘНЛӘШЕҮ *ҡар.* һаулашыу

ИҪӘП I (учет, счет) **хисап, миҡдар**

ИҪӘИ II (намерение, расчет, план) **уй, ниәт, уй-ниәт, теләк, план**

ИҪӘПЛЕ (считанный) **һанаулы, хисаплы, иҫәпләнгән**

ИҪӘПЛӘҮ (считать, подсчитывать, исчислять) **һанау, хисаплау, иҫәпләп сығарыу, иҫәп-хисап алып барыу, сутлау** *(диал.)*

ИҪӘП ӨҘӨШӨҮ (прекратить всякие отношения) **араны өҙөү, бәйләнеште өҙөү, иҫәпте өҙөү**

ИҪӘПСЕЛ I (мелочный) **ваҡсыл**

ИҪӘПСЕЛ II (экономный, бережливый) **һаҡсыл**

ИТЕК БАШЫНДАЙ *ҡар.* бәләкәй I

ИТ ЙОҒОУ *кар.* һимереү

ИТ ҠУНЫУ *кар.* һимереү

ИТТИФАҠ (объединение) **берләшмә, ойошма**

ИТ ТӨШӨҮ *кар.* ябыгыу

ИТ ТУҒАН (родной брат, родная сестра) **бер туған**

ИТ УЛТЫРЫУ *кар.* һимереү

ИТ ҮРЕҮ *кар.* уңалыу

ИТӘҒӘТЛЕ (послушный, исполнительный) **тыңлаулы, тыңлаусан, күндәм**

ИТӘК (подол, пола) **сабыу**

ИФРАТ *кар.* ғәжәп II

ИХАТА I (двор) **ишек алды**

ИХАТА II (изгородь, плетень) **ҡойма, ситән**

ИХАХАЙЛАУ (хохотать, громко смеяться) **иһаһайлау, хахылдау, һаһаһайлау, һаһылдау, шарҡылдау**

ИХЛАС (чистосердечный, душевный, искренний) **эскерһеҙ, рыяһыҙ, әүәҫ, ысын, ысын күңелдән, ысын йөрәктән, ихлас йөрәктән**

ИХ ТИГӘН (очень хороший, прекрасный) **бик яҡшы, бына тигән**

ИХТИМАЛ (вероятно, возможно) **бәлки, моғайын**

ИХТИРАМ ИТЕҮ (уважать, почитать) **хөрмәт итеү, хөрмәт күрһәтеү, ҙурлау, ихтирамлау, кәҙер-хөрмәт күрһәтеү, кәҙерләү, кәҙер итеү, ололау**

ИХТЫЯЖ (надобность, потребность) **мохтажлыҡ, хәжәт, кәрәк, кәрәклек, кәрәк булыу, кәрәкле булыу, мохтаж булыу**

ИХТЫЯР I (намерение, воля) **теләк, ирек**

ИХТЫЯР II (сила воли) **рухи көс**

ИШ I (ровня, сверстник) **тиңдәш, тиң**

ИШ II (одинаковый, подобный, сходный) **пар**

ИШ III (товарищ, пара) **ҡуш, иптәш, дуҫ**

ИШАН (ишан) **шәйех**

ИШАРА (жест) **ым, ымлау**

ИШАРА ИТЕҮ (ҠЫЛЫУ) *кар.* ишаралау

ИШАРАЛАУ (указать жестом) **ымлау, ым ҡағыу, ишара итеү (ҡылыу)**

ИШЕ (как) **һымаҡ**

ИШЕК АЛДЫ (двор) **ихата, йорт алды, урам**

ИШЕЛЕҮ I (обваливаться) **емерелеү**

ИШЕЛЕҮ II (уродиться — *о посевах*) **күп, мул, уңған**

ИШЕМТӘГӘ ҠУШЫМТА *кар.* ҡушымта

ИШЕТЕЛЕҮ (раздаваться, доноситься) **ҡолаҡҡа салыныу, ағылыу, ишетелеп ҡалыу**

ИШКӘ ҠУШ (БУЛЫУ) *кар.* ҡушымта

ИШЛЕ I (парный) **парлы, йоп**

ИШЛЕ II (большой, многочисленный) **ҙур, күп**

ИШЛӘНЕҮ (подбирать себе пару) **парланыу, парлашыу, ишләнешеү, ишләшеү, йоплашыу** *(иҫк.)*

ИШЛӘШЕҮ *кар.* ишләнеү I

ИШҺЕНЕҮ *кар.* тиңһенеү

ИШ ЯНЫНА ҠУШ (БУЛЫУ) *кар.* ҡушымта

ИШ ЯНЫНА ҠУШ ЯҺАУ *кар.* арттырыу I

Й

ЙОҒОЛОУ *кар.* йоғоу

ЙОҒОНОУ (касаться, прикасаться) **ҡағылыу, ороноу, төйеү**

ЙОҒОНТО (влияние, воздействие) **тәьҫир, шаукым, шойҡан**

ЙОҒОНТОЛО (влиятельный) **тәьҫирле**

ЙОҒОУ (приставать, прилипать, пачкать) **буялыу, ағылыу, эләгеү, йәбешеү, йоғолоу**